

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**DAINIUS LEIKAUSKAS
EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**VAIKŲ DELINKVENTINIO ELGESIO PREVENCIJOS
MOKYKLOJE PEDAGOGINĖS PRIELAIIDOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Doc. dr. Romas Prakapas

Vilnius, 2014

Turinys

IVADAS	3
1. DELINKVENTINIO ELGESIO POŽYMAI IR ŠEIMOS ĮTAKA DELINKVENTINIAM ELGESIUI.....	7
1.1. Auklėjimo šeimoje reikšmė vaiko asmenybės formavimuisi	7
1.2. Delinkventinio elgesio samprata ir požymiai	11
1.3. Vaikų delinkventinio elgesio paplitimas.....	15
2.DELINKVENTINIO ELGESIO PREVENCINĖS PRIEMONĖS	19
2.1. Vaikų delinkventinio elgesio mažinimo prevencinės priemonės mokykloje	19
2.2.Individualus darbas su delinkventinio elgesio vaikais	25
2.3. Darbas su delinkventinio elgesio vaikų tėvais.....	28
2.4. Prevencinių programų, skirtų delinkventiniam elgesiui mažinti, analizė.....	33
3. VAIKŲ DELINKVENTINIO ELGESIO PREVENCIJOS KĖDAINIŲ MIESTO MOKYKLOSE PEDAGOGINĖS PRIELAIIDOS	37
3.1. Tyrimo metodologija.....	37
3.2. Tyrimo duomenys.....	38
IŠVADOS.....	62
Rekomendacijos.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	65
SANTRAUKA	71
SUMMARY	73
PRIEDAI	75

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Didelė interneto skvarba, žiniasklaidos įtaka formuojant paauglių vertybes bei didėjanti probleminių elgesį lėmė, jog vaikų delinkvencija pastaruoju metu vis dažniau tampa psichologų, kriminologų, sociologų ir kitų mokslininkų tyrinėjimų lauku.

Pastaruoju metu Lietuvoje vis dažniau atkreipiamas dėmesys į vaikus delinkventus ir jų daromus nusikaltimus, pabrėžiant per 20 pastarųjų metų beveik dvigubai padaugėjusių jų padaromų nusikaltimų, nemažėjančią pakartotinai nusikalstančiųjų dalį, taip pat vis jaunėjančią delinkventų amžių. (Vitkauskas, 2010).

Šiuolaikinėje visuomenėje jaunuolių netinkamas elgesys turi palankią ekonominę, socialinę, teisinę ir kultūrinę terpę progresuoti. Besiformuojanti jaunuolio asmenybė yra trapi, jautri aplinkos pokyčiams šeimoje, mokykloje, bendraamžių grupėje iškylančioms problemoms, kurios dažnai neigiamai pakoreguoja vaiko charakterį, elgseną, suformuoja klaidingą savęs, savo identiteto, gyvenimo tikslų bei prioritetų suvokimą. (Žygaitienė, Norkuvienė, 2013). Visuomenės gyvenimas funkcionuoja tik tada, jei visi jos nariai laikosi konkrečių taisyklių. Tos normos egzistuoja tradiciškai, tačiau priklauso ir nuo laikmečio, o taip pat atskirose šalyse ir atskirame kultūros sluoksnyje gali būti skirtingos. Žymūs skirtumai pačių normų viduje jaučiami atskirose šeimose. Tai sąlygoja charakteringas gyvenimo būdas, skirtingos politinės, religinės ir ekonominės įtakos, charakterio bruožai ir daugelis kitų skirtingų dalykų. Pedagogams kelia rūpestį probleminis vaikų elgesys. Dažniau pastebima, jog vaikai tarpusavio nesutarimus mėgina spręsti jėga, ir ta banga kaskart darosi grėsmingesnė. Vis svarbesniu aspektu tampa supratimas ir saviraiškos galimybių užtikrinimas.

Vaiko elgesį sąlygoja daugelis veiksnių. Tai ir valstybės socialinė, ekonominė padėtis, kultūra, vaiko aplinka (šeima, darželio, mokyklos bendruomenė, draugai, giminės), paties vaiko individualūs bruožai. Daugelio veiksnių tarpusavio sąveika lemia, ar vaikas taps brandžia asmenybe, ar taip ir nepatyrusia, kad ne vien jėga, šiurkštumu, šaltumu, apgaule grindžiami žmogiški santykiai, kad yra konstruktyvių būdų išreikšti savo nepasitenkinimą ar išsakyti savo poreikius. (Armanavičiūtė, 2005). Vaikai dažnai patiria psichologinių problemų, kylančių dėl tam tikrų amžiaus krizių, asmenybės formavimosi dėsningumų, savęs aktualizavimo sunkumų, tarpusavio santykių nesklandumų, įsitvirtinimo formaliose ir neformaliose grupėse, adaptavimosi vaikų globos namuose, mokykloje. Tad nenuostabu, jog nuolat susiduriama su įvairiomis vaikų ir paauglių elgesio, bendravimo sutrikimų apraiškomis. (Stanišauskaitė, 2005).

Paauglių priklausymą rizikos grupei gali lemti ankstesnis teisės pažeidimų padarymas, siauras interesų ir poreikių ratas, perdėtas savo asmenybės vertinimas, negatyvus požiūris į

dorovines vertybes, piktumas, grubumas, kerštingumas, abejingumas kitiems žmonėms (taip pat ir artimiems), įprotis savintis svetimą turtą, smurtas prieš silpnus draugus. (Indrašienė, 2004).

Atstumtieji nepilnamečiai sudaro mažas grupes su savomis elgesio normomis, vertybių sistema ir interesais, kur jie gali patenkinti daugelį nepaprastai svarbių poreikių – savęs įvertinimo, priklausomybės, pripažinimo bei pritarimo, naujų išpūdžių, globos bei užtarimo, saugumo ir kt. (Kupčinskienė, 2009).

Delinkvencija - jaunimo polinkis nusikalsti. Delinkventinį elgesį galima apibūdinti kaip psichologinį polinkį arba tendenciją pažeisti egzistuojančias elgesio normas. (Jovaiša, 2007). Delinkventai – tai faktiškai padidintos rizikos vaikai, paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės. (Žygaitienė, Norkuvienė, 2013). Delinkvencija arba delinkventinis elgesys apibūdinamas kaip psichologinis polinkis arba tendencija pažeisti egzistuojančias elgesio normas, t.y., akcentuojama ne tiek vaiko priklausomybė tam tikrai socialinei kategorijai, kiek jo vidinė nuostata ir polinkis pažeidinėti socialines normas. Būtent todėl ši sąvoka naudojama dar nesuaugusio, jauno žmogaus atžvilgiu, tikintis, kad jo asmenybės socializaciją dar galima paveikti teigiama linkme. (Civinskas ir kt., 2006). Delinkventai – tai faktiškai padidintos rizikos vaikai ir paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės. (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Vaikai, augę nepalankiomis šeimos sąlygomis, lyginant su jų bendraamžiais, ateina į mokyklą blogiau pasirengę mokymuisi, dažniau atsilieka moksle, stokoja mokymosi motyvacijos, nuolat sulaukia neigiamų vertinimų iš mokytojų, jų santykiai su mokytojais ir bendraamžiais yra sudėtingi. (Abromaitienė, Liaudinskienė, 2004, p. 18-26).

Siekiant padėti vaikui, svarbiausia - pripažinti, kad vaikas gali turėti emocinių arba elgesio problemų ir kuo greičiau suteikti jam pagalbą. (Stanišauskaitė, 2005).

Vaikams, kuriems sunkiai sekasi laikytis visuotinai priimtų taisyklių, reikalingos valstybės institucijų teikiamos korekcinės paslaugos, o resocializacija laikytina tinkamu nepilnamečių nusikalstamumo sprendimo būdu. (Berns, 2009).

Gerovės metodas, pozityvioji socializacija, nepilnamečio poreikiai, šiuo metu neegzistuoja. Siekiant koreguoti nepilnamečių delinkventų elgesį, būtina atpažinti esminius nepilnamečio poreikius ir ieškoti galimybių juos patenkinti. O tam reikalingos socialinio darbuotojo kompetencijos. (Kupčikienė, 2009).

Didėjanti vaikų delinkventinio elgesio problematika, plitimas bei retai efektyvios problemų sprendimų priemonės rodo, jog tema yra **aktuali**.

Temos iširtumas. Delinkventinį vaikų elgesį tyrė ir aprašė daugelis pedagogų, psichologų. G. Kvieskienė (1999) nagrinėjo delinkventinį elgesį ir nepilnamečių nusikalstamumo tendencijas, I. Leliūgienė (1994) ir R. Žukauskienė (2006), V. Justickis (1993), R. Paulauskas

(1998) tyrė delinkventinio ir kriminalinio elgesio apraiškas. G. Valickas (1997) kalbėjo apie delinkventinio elgesio ypatumus. A. Gučas (1990) rašė apie vaikų ir paauglių netinkamą elgesį, U. Mielke (1997) nagrinėjo sunkaus auklėjimo vaikus ir paauglius, Jusienė R. (2007) tyrinėjo, kas lemia delinkventinio elgesio atsiradimą, Vileikienė E. (2007) analizavo delinkventinio elgesio problematiką justicijoje, Trumpienė E. (2009) analizavo, kaip kinta delinkventinio elgesio vaikų elgesys profesinėje veikloje, Umbrasienė N., Narkauskaitė L. (2010) analizavo delinkventinio elgesio vaikų psichologinius veiksnius, Ilgūnienė R. (2010) savo moksliniuose tyrimuose dėmesį skyrė delinkventinio elgesio priežasčių tyrinėjimui, Bakutytė R. ir kt. (2013) analizavo delinkventinio elgesio vaikų pagalbos būdus ir metodus, Sakalauskas G. (2013) savo tyrimuose analizavo delinkventinio elgesio atsakomybės klausimus ir kt.

Tyrimo problema. Delinkventinio elgesio vaikų resocializacija rūpinasi daugelis valstybės ir nevyriausybinų organizacijų. Deja, ne visada jos suvienija savo pastangas bendram darbui, dar trūksta veiksmų koordinacijos, vientisos darbo sistemos. (Vitkauskas, 2010).

Delinkventinis vaikų elgesys ir jo prevencija tai netik tėvų bet ir pedagogų užduotis. Pedagogai mokykloje yra pagrindiniai socializacijos proceso koordinatoriai ir veikėjai, kurie sudaro sąlygas sėkmingai paauglių socializacijai, ankstyvajai prevencijai ir socialinei pedagoginei reabilitacijai. Pedagogų veikla yra orientuota į paauglį visose jo gyvybinės veiklos srityse. Pedagogai privalo maksimaliai išnaudoti vaikiškų susijungimų potencialą paauglių delinkventinio elgesio korekcijai, teikti paramą nustatant bendradarbiavimą su tėvais. Daugejant delinkventiškai besielgiančių paauglių, vis aktualesnė tampa jų elgesio profilaktikos problema. Jos reikšmę didina tai, kad iki šiol daugeliu atvejų nėra išsamios informacijos apie pedagogų taikomas prevencijos priemones ir jų švietėjišką veiklą.

Problema: Kokias prevencines formas ir metodus mokykla taiko spręsdama vaikų delinkventinio elgesio problemas? Kokie pedagogų kvalifikacijos ir praktiniai įgūdžiai reikalingi rengiant ir įgyvendinant prevenciją mokykloje? Kaip tėvų dalyvavimas prevencinėje veikloje gali sumažinti vaiko delinkventinio elgesio riziką?

Tyrimo objektas: Vaikų delinkventinio elgesio mažinimo prevencinės prielaidos.

Hipotezė – Tėvų įtraukimas į mokyklos prevencinę veiklą, padidina prevencinės veiklos efektyvumą.

Tikslas — atskleisti delinkventinio elgesio prevencijos prielaidas mokykloje

Uždaviniai :

1. Apibūdinti tėvų įtaką ir vaidmenį delinkventinio elgesio formavimuisi.
2. Apibrėžti vaikų delinkventinio elgesio sampratą.
3. Įvertinti vaikų delinkventinio elgesio paplitimą.

4. Išanalizuoti vaikų delinkventinio elgesio korekcijai taikomas prevencines priemones ir metodus bendrojo ugdymo mokyklose.

Darbo metodai:

1. Mokslinės literatūros šaltinių analizė
2. Mokytojų anketinė apklausa

1. DELINKVENTINIO ELGESIO POŽYMAI IR ŠEIMOS ĮTAKA DELINKVENTINIAM ELGESIUI

1.1. Auklėjimo šeimoje reikšmė vaiko asmenybės formavimuisi

Be jokios abejonės šeima yra vienas iš reikšmingiausių vaiko vertybių, socialinių kompetencijų, požiūrio ir elgesio formuotoja. Vaikas nuo mažų dienų matydamas tėvų pavyzdį dažniausiai vėliau yra linkęs juo remtis, todėl tėvams svarbu suvokti, kaip rodyti tinkamą, deramą pavyzdį vaikui, kaip formuoti jo socialines kompetencijas bei vertybes.

Labai svarbią reikšmę asmenybės formavimosi procese turi teigiamas savęs vertinimas. Kardelienė ir Kardelis (2004) teigia, kad vaikų savęs vertinimas priklauso nuo vidinių konkretaus vaiko galių, šeimos ir mokyklos. Formuojantis vaikų savęs vertinimui kiti žmonės jiems yra tarsi socialinis veidrodis. Vaikai save vertina teigiamai, kai mano, jog kiti juos mato kaip draugiškus, protingus, greitus, didelius, švairius, stiprius ir pan. (Kardelis, Kardelienė, 2004).

Sociologai teigia, kad vaiko asmenybės raida turi du pagrindinius tarpsnius, kurie apima keletą skirtingų socializacijos veiksmų. Socializacijos veiksniai – tai grupės arba socialiniai kontekstai, kur vyksta reikšmingi socializacijos procesai. Pirminė socializacija apima kūdikystę bei vaikystę. Šiame etape svarbiausias socializacijos veiksnys yra šeima. Antrinė socializacija vyksta vėlesniais laikais – brendimo ir suaugusio žmogaus gyvenimo metais. (Giddens, 2005, p. 43).

Aramavičiūtė (2009) pažymi, kad „socializacija – tai daugialypis ir daugiaplanis procesas, kurio esmę sunku nusakyti“. Socializacijos procesas, pasak autorės – tai individo asmenybės tobulinimasis, visuomenės vertybių internalizacija, prisitaikymas ir adaptacija, dialektinė sąveika su aplinka, socialinio statuso raida, socialinio vaidmens įgijimas, poveikio aplinkai kaita bei sukauptos visuomenės patirties perėmimas. (Armanavičiūtė, 2009, p. 164).

Socialinėje – psichologinėje charakteristikoje išskiriami asmenybės adaptacijos proceso aspektai: pažintinis (kognityvinis), emocinis ir praktinis (elgsenos). Visi šie minėti adaptacijos proceso aspektai yra tarpusavyje susiję, nuolatos veikia ir keičia vienas kitą. (Žydzūnaitė ir kt., 2005).

Mokslininkai išskiria **pirminę ir antrinę socializaciją**. Šios dvi socializacijos rūšys išskiriamos dažniausiai remiantis tyrinėjamų asmenų amžiumi. (Kvieskienė, 2005).

- **Pirminė socializacija** suprantama kaip pagrindinių nuostatų perėmimo laikotarpis ir siejama su ankstyvąja vaikyste.
- **Antrinė socializacija** siejama su tuo asmens laikotarpiu, kai į jo ugdymą įsitraukia kitos socialinės grupės, asmenys, daug daugiau įtakos turi kultūros procesai, pvz., visuomenės komunikavimo priemonės.

Aramavičiūtė (2009) pabrėžia, kad šeima užima svarbiausią vietą asmenybės socializacijoje, nes ji veikia vaiką, kaip ir kiekvieną jos narį, visose savo gyvenimo srityse. Tačiau šeimos poveikis daug priklauso nuo to, kokie šeimoje taikomi socializavimo modeliai – slopinimo ar dalyvavimo, kiek jie tarpusavyje susipina ir kiek veikia vaiko vidaus pasaulį, nulemiantį žmogaus esmę ir vertę. Tad ir socializuojant vaiką šeimoje reikia jį vesti per jo vidinį pasaulį, kurio pagrindas yra intelektas, emocijos, valia ir dora (dvasingumas). Tai tarsi keturios kolonos, ant kurių stovi žmogus.“ (Armanavičiūtė, 2009, p. 171).

Vaiko pirminė socializacija prasideda šeimoje, todėl netinkamas auklėjimas šeimoje, rodomas pavyzdys ar kitos priežastys (pvz., šeima neturi nuolatinio pragyvenimo šaltinio, vienišos (-o) motinos/tėvo šeima, nepakankamas dėmesys vaikui) gali būti pirminiu veiksniu, pastūmėjančiu vaiką į gatvę“. (Štuopytė, 2010, p. 104).

Šeimos mikroklimatas daro tiesioginę įtaką vaikui ir yra svarbus jo ugdytojas. Šeimose formuojasi požiūris į žmones, aplinką, pasaulį ir save. Formuojamos vertybės, kurios gali būti teigiamos ir koreguotinos. (Barkovska, Petrova, 2009). Tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai – pats svarbiausias veiksnys, kadangi vaikų elgesį labiausiai veikia tie elgesio modeliai, kuriuos demonstruoja tėvai. (Bražienė ir kt., 2008, p. 64-69). Tėvų parama svarbi, nes ji numato didelę savivertę ir stiprų saugumo jausmą, geresnę psichologinę savijautą ir kitas teigiamas pasekmes. (Žukauskienė ir kt., 2011). Taigi tėvai turi didžiausią įtaką formuojant vaiko socialines, psichologines ir kitas savybes. Dažnai vaikai elgiasi būtent taip, kaip elgiasi tėvai, todėl jei jų elgesys yra netinkamas, vaikai jį gali priimti, kaip priimtina ir toleruotina, tačiau pažymėtina, jog iš tėvų įgytos netinkamos savybės taip pat dar gali būti koreguojamos.

Geriausi tėvų ir vaikų santykiai susiklosto tik tada, kai bendraujama demokratiškai, partneriškai. Tokių santykių svarbiausi požymiai yra:

- tėvai visada paaiškina savo reikalavimų (arba prašymų) motyvą, diskutuoja apie tai kartu su vaiku;
- tėvų valdžia yra pamatuota, atsargi;
- ne tik vertinamas vaiko paklusnumas, kiek savarankiškumas ir nepriklausomumas;
- tėvų nustatytos elgesio normos bei taisyklės nėra dogmatiškos, nekintančios;
- tėvai įsiklauso į vaiko nuomonę. (Bražinskas, 2004).

Apibendrinant galima pažymėti, jog kiekvienu vaiko brendimo laikotarpiu ypač svarbus yra tėvų tinkamas elgesys bei gebėjimas sudaryti sąlygas tuo metu vaikui įgyti reikalingas savybes, socialines kompetencijas. Pažymėtina tai, jog vaikystės laikotarpiu kuomet vaikui ypač svarbu sudaryti sąlygas įgyti tam tikras kompetencijas esant netinkamam tėvų elgesiui, vaikas gali formotis priešingas ir netinkamas kompetencijas bei vertybes.

Mokslininkai analizuodami tėvų poelgius ir vaikų ugdymą bei auklėjimą šeimoje juos skirsto į auklėjimo stilius, kurių savybėmis tėvai pasižymi ugdydami bei auklėdami savo vaikus.

Mokslininkai pažymi, jog tėvai, kurie savo vaikus ugdo autoritarinio auklėjimo principais, jų vaikai pasižymi socialinių kompetencijų stoka, baime bei baikštumu, tokiems vaikams trūksta iniciatyvumo, drąsos reikšti laisvai savo mintis, nuomonę. (Santrock, 2004). Autoritariniam auklėjimo stiliui priskiriami tėvai, kurie griežtai kontroliuoja daugelį savo vaiko poelgių, yra nejautrūs, vienašališki, neįsiklauso į vaiko norus, nuomonę bei poreikius, yra linkę auklėjimą grįsti bausmėmis, griežtu auklėjimu. (Alegre, Benson, 2010, p. 83-96).

Tuo tarpu autoritetingam auklėjimo stiliui priskiriami tėvai, kurie skiria daugiau dėmesio auklėjimui, bendrauja su vaiku, atsako į jo poreikius, yra užjaučiantys, priimantys ir supratingi, šis auklėjimas susijęs su geresne vaiko emocine savijauta, didesniu pasitenkinimu gyvenimu vyresniame amžiuje, gebėjimu lengviau prisitaikyti prie aplinkos, reguliuoti savo emocijas, prireikus ieškoti ir priimti bei suteikti socialinį palaikymą šeimoje ir už jos ribų. (Kriščiūnaitė, Pakrošnis, 2013). Autoritetingų tėvų vaikai taip pat pasižymi didesniu saviveiksmingumu ir didesne saviverte. (Žukauskienė ir kt., 2011).

Pernelyg didelė kontrolė ir griežtos bausmės yra neigiamai susijusios su emocinio intelekto raida. (Alegre, Benson, 2010, p. 83-96). Tėvų paskatinimai už emocingai kompetentingą elgesį yra susiję su geresniais vaiko sugebėjimais atkreipti dėmesį, suprasti ir reguliuoti savo emocijas. (Žukauskienė ir kt., 2011).

Galima pažymėti, jog tie vaikai, kurie auklėjimo procese iš tėvų sulaukia daugiau tinkamo emocinio auklėjimo, pagyrimų ir paskatinių vėliau yra labiau pasitikintys savimi, iniciatyvūs bei gebantys kontroliuoti savo emocijas, tuo tarpu vaikai, kurie auklėjami griežtais auklėjimo metodais, sulaukia mažiau tėvų supratingumo bei nuolatos patiria tėvų vienašališkus sprendimų priėmimus yra labiau nepasitikintys savimi, negeba kontroliuoti savo emocijų, taip pat yra dažniau pažeidžiami.

East ir kt. (2006) taip pat akcentuoja pilnų ir nepilnų šeimų įtaką vaiko socializacijai. Autorių teigimu tik su vienu tėvu augę vaikai dažniau yra užsisklendę, mažiau turintys savigarbos, jų bendri pasiekimai ženkliai mažesni, be to, autoriai pažymi, jog tokie vaikai užaugę yra labiau linkę verstis seksualine veika nei tie, kurie augo pilnoje šeimoje. (East ir kt., 2006).

Mūsų visuomenėje bendravimas šeimoje, tiek tarp sutuoktinių, tiek ir auklėjant vaikus, ne visada vyksta sklandžiai, tai gali atsilipti tiek vaiko asmenybei, tiek šeimos, o vėliau – ir visos visuomenės, gerovei. (Kriščiūnaitė, Pakrošnis, 2013).

Vaikai, stebėdami šeimos narių ginčus, barnius, muštynes, skrybas arba patirdami artimųjų skriaudą, pripranta prie smurto, laiko jį pavyzdžiu ir dažnai taip pat elgiasi su savo bendraamžiais kitose aplinkose. (Žukauskienė, 2006).

Kitaip tariant, tėvai savo elgesiu ypač įtakoja tai, kaip vėliau vaikas elgsis visuomenėje, kokie poelgiai jam bus priimtini, o kokie – ne. Bražienė ir kt. (2008) pateikia išsamų vaiko netinkamo elgesio formavimosi procesą atskleidžiant, kaip tėvai savo elgesiu formuoja vaikų agresyvumą, netinkamą elgesį:

- Tėvai sistemingai *elgiasi agresyviai* (fizinė, verbalinė) su vaiku → *tikimybė*, kad vaikas pamėgdžios tėvų elgesio modelį arba sukels gynybinę agresiją → vaikas dažnai konfliktuoja, pešasi, šūkauja, t. y. *taiko agresyvių elgesio modelį*.
- Tėvai taiko per daug griežtas, nusizengimui neadekvačias nuobaudas → sustiprėja vaiko agresyvumo lygmuo, padidėja pasirengimas agresyviems veiksams → didelė agresyvios atsakomosios reakcijos tikimybė vyresniame amžiuje; gynybinės agresijos apraiškos.
- Tėvai nekreipia dėmesio į agresyvių vaikų elgesį, pykčio ūmumą, nekontroliuoja vaiko elgesio → viskas leidžiama → agresyvumo kaip tipiško elgesio bruožo, pasireiškimas augant.
- Tėvai niekada ir niekur neleidžia pasireikšti vaikų savarankiškumui, draudžia bet kokius įnorus, saviraiškos formas, griežtai draudžiama susierzinti, pykti → vaikas vengia atvirų pykčio pasireiškimo formų, sistemingai slopina savo emocijas → destruktinis agresyvumas → tyčiojimas iš aplinkinių, agresyvių veiksmų provokacija, vagystės, staigūs pykčio prie-puoliai.
- Tėvai vaikų akivaizdoje elgiasi agresyviai su aplinkiniais (fizinė, verbalinė agresija) → vaiko sąmonėje bręsta įsitikinimas, kad dėl visko kalti tik kiti → tikėtina, kad ikimokyklinukas priims šį modelį, kaip pagrindą, tolesniems veiksams → agresijos pasireiškimas. (Bražienė, Mockienė, 2008).

Apibendrinant galima teigti, jog tėvai savo pavyzdžiu, poelgiais yra vieni svarbiausių vaiko nuostatas, socialines kompetencijas formuojančių veiksnių. Jei tėvai su vaikais elgiasi tinkamai, geba su jais tinkamai bendrauti, sudaro sąlygas įsisavinti jiems reikalingas kompetencijas ir vertybes tam tikru periodu, vaikai bus iniciatyvūs, veiklūs, pasitikintys savimi, tuo tarpu jei tėvai savo elgesiu vaiką nuolatos baugina, jį auklėja griežtomis auklėjimo formomis, vėliau vaikas bus užguitas, nedrąsus, negebės kontroliuoti savo emocijų ir tokiu būdu vėliau jo elgesys gali būti žalingas ar net pavojingas visuomenei.

1.2. Delinkventinio elgesio samprata ir požymiai

Dauguma paauglių dėl kintančių vertybių, požiūrio iki pilnametystės dažnai yra linkę netinkamiems poelgiams. Mokslinėje literatūroje vaikų elgesio nukrypimai dažniausiai apibūdinami kaip delinkventinio elgesio netinkami požymiai. Tačiau visuomenėje šiandieną retai suvokiama delinkventinio elgesio samprata, kuri analizuoja socialines vaiko problemines sritis, todėl siekiant suvokti, kokie vaikų poelgiai priskiriami delinkventiniam elgesiui, svarbu apžvelgti, kaip mokslininkai apibrėžia delinkventinį vaikų elgesį bei kokie yra pagrindiniai jo požymiai.

Delinkventinis elgesys yra įvairių mokslo sričių objektas. Delinkventinį elgesį tiria sociologija, teisė, medicina, pedagogika, psichologija, socialinė pedagogika. Visose išvardytose srityse keliami skirtingi uždaviniai, nagrinėjant delinkventinį elgesį. (Abromaitienė, 2008, p. 9). Edukologijos žodyne delinkventinis elgesys arba „delinkvencija“ – jaunimo polinkis nusikalsti. Kalbant apie delinkventinį elgesį, akcentuojama ne vaiko priklausomybė tam tikrai socialinei grupei, bet jo vidinė nuostata ir polinkis pažeisti socialines normas. (Jovaiša, 2007). Delinkventinis elgesys – tai moralinių elgesio normų pažeidimai. Delinkvencija – elgesio nukrypimas, traktuojamas kaip teisiškai baustinas. (Palujanskienė, Uzdila, 2004, p. 124-127). Delinkventinis elgesys – tai sunkūs nusižengimai, moralinių elgesio normų pažeidimai. Delinkvencija ne tik trikdo vaikų socializaciją, bet ir tiesiogiai veikia kriminogeninius procesus valstybėje. (Vileikienė, 2007). Taigi, delinkventinis elgesys suvokiamas, kaip nepilnamečių pažeidimai, kurie nesukelia didelio pavojaus, tačiau teisiškai yra traktuojami, kaip elgesys už kurį atsako pažeidimo sukėlėjas. Delinkventinis elgesys yra tiesioginė žmogaus pykčio ir atmetimo išraiška, įtūžio prasiveržimas, valios pasireiškimas, atvira konfrontacija su kitais, aktyvus mėginimas valdyti situaciją ir kitus žmones, užuot pasyviai laukus. (Herms S., 2005). Delinkvencija, arba delinkventinis elgesys, apibūdinama kaip psichologinis polinkis, arba tendencija, pažeisti egzistuojančias socialines normas. (Ilgūnienė, 2010).

Delinkventai – tai faktiškai padidintos rizikos vaikai ir paaugliai, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės. (Bokutytė, 2013). Delinkvencija – laikinas reiškinys, būdingas paaugliams, kuriems reikia įtvirtinti savo statusą grupėje bei įrodyti savo vyriškumą. (Vileikienė, 2007). Netinkamas elgesys – tai sudėtinė socialinio prisitaikymo sunkumų dalis. (Jusienė, 2007, p. 115). Delinkventai nedaug kuo skiriasi nuo kitų jaunuolių, ir tik palyginti nedidelė dalis vaikų tampa suaugusiais nusikaltėliais, t.y. delinkventinis elgesys yra „išaugamas“. (Vileikienė, 2007). A. Giddens (2005) deviaciją apibrėžia kaip nekonformistiškumą konkrečios normų aibės atžvilgiu, kai tuo tarpu šioms normoms pritaria nemaža dalis visuomenės narių. (Giddens, 2005, p. 197). Taigi,

galima teigti, jog delinkventinis elgesys, tai tam tikrų paauglių normų nukrypimų, pažeidimų elgesys, kuris pasireiškia dar nežymiu netinkamu elgesiu, dažniausiai iš delinkventinio elgesio sutrikimų yra išaugama, delinkventinis elgesys veikia tik paauglystės tarpsnio individus.

Jaunimo delinkventinis elgesys yra visuotinai paplitęs, t. y. juo pasižymi beveik visas jaunimas; palyginus su suaugusiųjų nusikalstamu elgesiu, jis yra spontaniškas ir sukelia mažiau ekonominės žalos, susijęs ne tik su jaunuoliais kaip kaltininkais, bet ir kaip aukomis, t. y. nuo jaunimo nusikalstamų veikų dažniausiai nukenčia jauni žmonės. (Sakalauskas, 2013).

Delinkventinio elgesio priežastys gali būti įvairios: ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai“. (Jovaiša, 2007).

Besiformuojanti jaunuolio asmenybė yra trapi, jautri aplinkos pokyčiams šeimoje, mokykloje, bendraamžių grupėje iškylančioms problemoms, kurios dažnai neigiamai pakoreguoja vaiko charakterį, elgseną, suformuoja klaidingą savęs, savo identiteto, gyvenimo tikslų bei prioritetų suvokimą. O tai dažnai nulemia jaunuolio delinkventinius elgesio nukrypimus, prieštaraujančius visuomenėje priimtinioms normoms, psichologines problemas, neigiamai atliepiančias tolimesnį jo gyvenimą bei profesinę karjerą. (Trumpienė, 2009). Kitaip tariant, paauglio delinkvetyvinį elgesį įtakoja jo psichologiniai bei fiziniai pakitimai, kurie įtakoja jo veiksmus, dažnai delinkventinio elgesio individas pasiduoda aplinkos poveikiui, kitų suformuotas nuostatas ir būtent tai lemia jo netinkamą elgesį bei atliekamus veiksmus.

Delinkventinio elgesio priežastys skirstomos į socialines bei asmenines. Socialinės priežastys laikomos visuomenės nuostatos, vertybės, šeimos auklėjimo modelis, visuomenės informavimo priemonių neigiama informacija bei įtaka. Asmeninėmis priežastimis įvardinamos įgimtos bei įgytos savybės. (Gottfredson, 2001). Dažnai vaikai, gyvenantys socialinės rizikos šeimose, padaro nemažai nusikaltimų. Daugelis tokių vaikų yra gimę amoralaus elgesio šeimose. Analizuojant socialinės rizikos šeimų problematiką galima teigti, kad viena iš labai rimtų pasekmių ir yra deviantinis socialinės rizikos šeimų narių elgesys. (Kondrotaitė, 2006).

Nepageidaujamas vaikų elgesys gali atsirasti dėl įvairiausių socializacijos proceso defektų, kuriuos gali nulemti patys įvairiausi veiksniai: auklėjimo klaidos šeimoje, bendraamžių grupės atstūmimas ir izoliacija, nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje, visuomenės informavimo priemonėse demonstruojamas smurtas bei prievarta, vaiko kognityvinės brandos sutrikimai ir pan. (Ilgūnienė, 2010).

Delinkventinis elgesys yra susijęs su visuomeninių normų, taisyklių pažeidimu, veiksmais, nukreiptais prieš kitus asmenis. Jis apibūdinamas kaip psichologinis polinkis arba tendencija pažeisti egzistuojančias elgesio normas. (Trumpienė, 2009). Brown (2005) teigia, jog paauglystės

laikotarpiu kintanti paauglio psichologinė, fizinė savijauta savaime skatina prasižengti bei nusikalsti. Paauglio savijautos kitimai vaikui trukdo atlikti tam tikras užduotis, dažnai jis prieštariauja savo paties įsitikinimams. (Brown, 2005). Delinkventinio elgesio vaikams būdingas socialinių normų nesilaikymas, tapęs ne atsitiktiniu netinkamo elgesio pasireiškimu, o jau nuolatinio elgesiu, kuris tokiems jaunuoliams yra priimtinas. Tokie vaikai ar paaugliai jau yra nusižengę visuomenės normoms, padarę nusikaltimą arba prasižengę. (Umbrasienė, Narkauskaitė, 2010).

Apibendrinant galima pažymėti, jog delinkventinio elgesio paaugliai jau pasižymi probleminiu elgesiu, savo veiksmais yra pakenkę kitiems, šių paauglių elgesys nesutampa su visuomenės normomis, todėl būtina tinkamu laiku juos orientuoti į tinkamų visuomenės normų ir vertybių ugdymą bei formavimą. Pirmus delinkvencijos požymius galima pamatyti dar vaikui nepadarius nusikalstamos veikos. Taigi labai svarbu žinoti nepilnamečio delinkventinio elgesio atsiradimo priežastinius socialinius veiksnius. (Ilgūnienė, 2010). Delinkventus perauklėti sunku, todėl juos reikia auklėti iš karto pastebėjus tokio elgesio užuomazgą. (Jovaiša, 2007).

Paauglystė – pereinamasis periodas iš vaikystės į suaugusiojo amžių. Šiuo laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos, kurios paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystimusi. Vaikų delinkventinis elgesys, ypač kai jis susijęs su smurtu bei priklausomybėmis, dažniausiai yra socialinio deficito išraiška. Dėl socialinio apleistumo jaunuoliai nesugeba adekvačiai reaguoti į konfliktines situacijas, neretai dėl vienokių ar kitokių charakterio savybių nesugeba pritapti mokykloje ar kitose grupėse, nesutaria su tėvais, dažnai turi susidarę labai neigiamą įvaizdį. (Umbrasienė, 2010).

Delinkventinis elgesys dažniausiai pasireiškia paauglystės tarpsnyje. Pažymėtina, jog delinkventinis elgesys yra neatsiejamas nuo paauglystės laikotarpio bei suprantamas, kaip normaliu, įprastu ir laikinu reiškiniu. Delinkventinis elgesys dažniausiai baigiasi individui išaugus paauglystės tarpsnį. Tačiau tie paaugliai, kurie yra ypač probleminiai, tikėtina, jog jų delinkventinis elgesys vėliau peraugs į nusikalstamus veiksmus. (Krisberg, Wolf, 2005, p. 72-73). Taigi, pastebėjus pirmuosius vaiko delinkventinio elgesio požymius svarbu juos iš karto koreguoti, suformuoti tinkamą auklėjimo prevencinę programą, nes laiku neatlikus delinkventinio elgesio koregavimo vėliau paauglys gali tapti sunkių nusikaltimų sukėlėju ir jo elgesio koregavimas bus dar sudėtingesnis bei mažiau tikėtina, jog jis bus sėkmingas.

Vaikų delinkventinio elgesio formavimuisi didelę įtaką turi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas. Dažnai su vaikų išgyventomis krizėmis susiję girtavimas ir narkomanija. Nepajėgdami patys išspręsti kylančių problemų ir stokoiantys tėvų dėmesio, vaikai neretai išeities ieško vartodami alkoholį, narkotikus, nuo kurių vėliau tampa priklausomi. Į priklausomybę pastūmėti gali

ir tėvų ar bendraamžių pavyzdys. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas sudaro prielaidas jaunų žmonių asocialiam elgesiui ir nusikaltimams. (Umbrasienė, Narkauskaitė, 2010).

Delinkventams būdingas prosocialių elgesio įgūdžių trūkumas, kuris sumažina pageidautinos socializacijos galimybes ir skatina ryšius su asocialiais bendraamžiais. Agresyvumą ir delinkventinį elgesį įtakoja ir bendraamžiai, mokykla. Delinkventinio elgesio jaunuoliai, stengdamiesi neutralizuoti draugų ir pedagogų neigiamus vertinimus, paslėptą ar atvirą antipatiją savo atžvilgiu, pradeda ignoruoti bet kokius jų poveikius, elgiasi šiurkščiai ir įžūliai, naudoja fizinę jėgą, prievartą, remdamiesi savo fiziniu pranašumu ar asocialių draugų grupe. (Trumpienė, 2009).

Radęs užtarimą tarp tokių pačių atstumtųjų jis jaučiais gerai, savas tarp savų. Taip formuojasi delinkventiniu elgesiu išsiskiriančių bendraamžių grupės, kurioms būdinga savita subkultūra. Tokios grupės turi lyderį ar net kelis, jų draugystė vienas su kitu būna nepastovi, agresija ir prievarta yra esminis tarpusavio santykių elementas. Tose grupėse vyksta nuolatinė kova dėl statuso, laikomasi specifinių taisyklių. Iš tokių grupių sunku pasitraukti. Kuo ilgiau paauglys dalyvauja tokios grupės veikloje, tuo daugiau jis atitrunka nuo socialaus elgesio normų. Asocialiose grupėse dalyvaujančių vaikų elgesys pasižymi įžūlumu, jie lengvai peržengia ne tik moralės, bet ir teisės normas. (Vosylienė, 2009, p. 18).

Apibendrinant galima teigti, jog pastaraisiais dešimtmečiais visuomenėje vis labiau didėja jaunimo nusikalstamumas. Delinkventinis elgesys vis dažniau tyrinėjamas socialinių, teisinių ir psichologinių mokslininkų. Delinkventinis elgesys apibrėžiamas, kaip jaunimo prieštaravimas, nusižengimas visuomenės normoms, padaryta nedidelė žala, tačiau teisiškai traktuojama, kaip pažeidimas už kurį yra teisiškai atsakoma. Delinkventais apibūdinami visi jaunuoliai, kurie yra linkę nusikalsti. Delinkventinis elgesys pasižymi nežymiais jaunimo netinkamais nusižengimais, kitiems asmenims sukelta skriauda, žala. Delinkventinio elgesio problemas galima pastebėti dar joms nepasirėškus, todėl labai svarbu tinkamu metu sudaryti prevencines priemones, kurios koreguotų delinkventinio elgesio požymius. Pažymėtina, jog to tinkamu metu nepadarius, vėliau paauglio netinkamas elgesys gali peraugti į pavojingus ir žalingus nusikaltimus. Delinkventinis elgesys vyrauja paauglystės laikotarpiu, jį dažniausiai įtakoja paauglio kintantys fiziniai bei psichologiniai pokyčiai, kurie įtakoja paauglį elgtis priešingai, taip pat delinkventiniu elgesiu dažniausiai pasižymi socialiai pažeistų šeimų vaikai. Kaip rodo mokslinė analizė, delinkventinis elgesys dažniausiai baigiasi paauglystės laikotarpio pabaigoje.

1.3.Vaikų delinkventinio elgesio paplitimas

Delinkventinio elgesio problematika ir šio elgesio priežastys moksliniuose darbuose vis dažniau analizuojamos ir dėl didėjančio delinkventinio elgesio paplitimo bei nusikaltimų tarp nepilnamečių didėjančio skaičiaus.

Pastaruoju metu Lietuvoje vis dažniau atkreipiamas dėmesys į nepilnamečius delinkventus ir jų daromus nusikaltimus, statistika rodo, jog nuo 1990 iki 2010 metų beveik dvigubai padaugėjusių jų padaromų nusikaltimų, nemažėjančią pakartotinai nusikalstančiųjų dalį, taip pat vis jaunėjančią delinkventų amžių. (Vaikų nusikalstamumas, Lietuvos statistikos departamentas, 2010). Kriminologiniai tyrimai rodo, kad absoliuti dauguma apklaustųjų jauname amžiuje prisipažįsta bent kartą pasielgę taip, už ką teoriškai galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. (Zaksaitė, Sakalauskas, 2011, p. 211-219). Nusikalstamumo statistika ir kriminologijos teorijos liudija, kad kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą padarė paauglystėje. (Žemaitytė, 2006, p. 80). Remiantis mokslinė analize galima akcentuoti, jog dauguma nepilnamečių yra tapę delinkventais arba priklauso rizikos grupei jais tapti. Jaunas amžius pasižymi tuo, jog didžioji dauguma jaunų asmenų yra linkę padaryti nusikalstamų veikų.

Labiausiai nepilnamečių kriminogeninę situaciją lėmė socialiniai-ekonominiai pokyčiai atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. (Vitkauskas, 2010). Lietuvoje 1990–2009 metais jaunuoliai, priklausantys 14–24 metų amžiaus grupei, padarė 41,6 proc. – 48,3 proc. nusikalstamų veikų bendro nusikaltimų skaičiaus. (Kalpokas, 2011, p.189).

Vaikai iki 14 metų padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, apie tris ketvirtadalius visų nusikaltimus padariusių nepilnamečių sudaro 10–13 metų amžiaus vaikai, maždaug kas šeštas vaikas – iki 10 metų. (Survutaitė, Smolinas, 2010).

Justicijos statistika atskleidžia, jog Lietuvoje 18-20amžiaus grupė kriminaliniu aktyvumu lenkia nepilnamečius ir kasmet sudaro 15,2–16,8 proc. tarp visų asmenų, kaltinamų nusikalstamų veikų padarymu. (Ūselė, 2010).

1 lentelė. Nepilnamečių nusikalstamos veikos 2009-2013 metais.

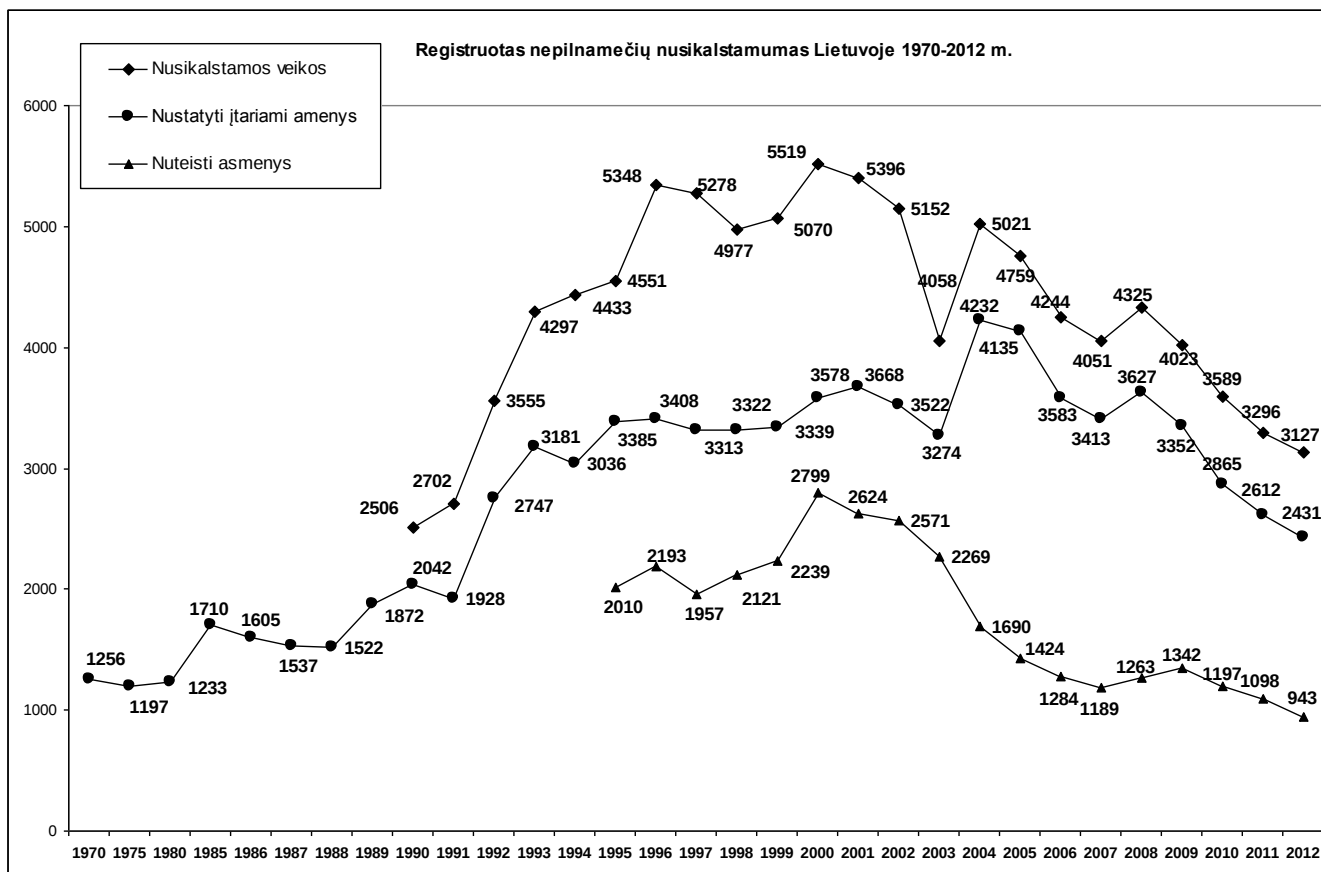
Metai	2009	2010	2011	2012	2013
Nusikalstamos veikos	4023	3589	3296	3127	3126
Nusikaltimai.	3674	3260	2951	2805	2813

Sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai	265	290	241	258	204
Vagystės	527	396	358	281	203
Vagystės iš gyvenamųjų patalpų	1762	1549	1347	1241	1181
Viešosios tvarkos pažeidimai	181	141	73	90	104

Šaltinis: Lietuvos Statistikos Departamentas, 2013. Sudaryta darbo autoriaus.

Remiantis Statistikos Departamento duomenimis, galima pažymėti, jog nuo 2009 metų nepilnamečių nusikalstamumas kiekvienais metais mažėja. 2009 metais nepilnamečiai padarė 4023 nusikalstamas veikas, tuo tarpu 2013 metais nepilnamečiai padarė 3126 nusikalstamas veikas. Lyginamuoju laikotarpiu tai beveik 1000 nusikalstamų veikų mažiau. Nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų pobūdis taip pat mažėja nuo 2009 metų. Daugiausiai sunkių ar labai sunkių nusikalstamų veikų vaikai padarė 290, tuo tarpu 2013 metais jų ženkliai sumažėjo – 204. Daugiausiai nusikalstamų veikų, kurias padaro vaikai yra vagystės iš gyvenamųjų patalpų. 2010 metais nepilnamečiams priskirtos net 1549 vagystės iš gyvenamųjų patalpų, tuo tarpu 2013 metais stebimas ženklus tokių vagysčių sumažėjimas – 1181. (Nepilnamečių nusikalstamos veikos 2009-2013 metais, 2013).

Apibendrinant galima pažymėti, jog nuo 2013 metais lyginant 2009-2013 metų laikotarpiu per pastaruosius penkerius metus vaikai padarė mažiausiai nusikalstamų veikų. Dažniausiai vaikų daromos nusikalstamos veikos yra vagystės iš negyvenamųjų namų ir kitos vagystės. Kaip jau minėta mokslinėje analizėje, vaikų nusikalstamumą labiausiai lemia socialiniai – ekonominiai veiksniai, todėl galima daryti prielaidą, jog vaikų nusikalstamumas, ypač vagystės buvo padidėjęs ekonominio sunkmečio laikotarpiu, tuo tarpu pastaruoju metu atsigaunant Lietuvos ekonomikai, gerėjant žmonių socialinei – ekonominei situacijai, vaikų nusikalstamumas pradėjo mažėti.

1 pav. Nepilnamečių nusikalstamumas 1970 – 2012 metų laikotarpiu. Šaltinis:
Sakanauskas., 2013

Statistika rodo, jog 1975 metais buvo mažiausiai (1197) nustatytų įtariamų nepilnamečių padariusių nusikaltimus. Daugiausiai nustatytų nepilnamečių padariusių nusikaltimus buvo 2003 metais. Tačiau nuo 2004 metų kiekvienais metais fiksuojamas nuolatos mažėjantis įtartinų nepilnamečių padariusių nusikalstamos veikos skaičius.

Taip pat nuo 2005 metų stebimas ženklus vaikų padaromų nusikalstamų veikų skaičius. Jei 1990 metais registruota tik 2506 vaikų nusikalstamos veikos, tai nuo to laikotarpio jos kiekvienais metais didėjo ir 2000 metais jų registruota net 5519. Didžiausias nepilnamečių vaikų padaromų nusikalstamų veikų mažėjimas registruojamas nuo 2005 metų, kuomet užregistruota 4244 padarytos veikos, tuo tarpu 2012 metais nepilnamečių nusikalstamų veikų jau sumažėjo iki 2431. Taigi, galima teigti, jog nuo 2000 iki 2012 metų vaikų padaromų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo daugiau nei dvigubai. Taip pat stebimas ženklus nuteistų nepilnamečių mažėjimo skaičius. 2000 metais nuteistų vaikų skaičius siekė 2799 ir kiekvienais metais nuolatos mažėjo. 2012 metais nuteistų nepilnamečių skaičius pasiekė didžiausią mažėjimą per visą registruojamą laikotarpį nuo 1995 metų – 943 nuteisti nepilnamečiai. Taigi pažymėtina, jog nuteistų vaikų skaičius nuo 2000 iki 2012 metų sumažėjo trigubai.

Apibendrinant galima pažymėti, jog Lietuvoje nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų skaičius pastarąjį dešimtmetį ženkliai mažėja, ypač pastebimas ženklus nuteistų nepilnamečių skaičius.

Kavaliauskas ir Dimbliauskienė (2009) atliko tyrimą, kurio metu tyrė nepilnamečių nusikalstamumą pagal Lietuvos regionus. Tyrimo metu nustatyta, jog 2/3 Lietuvos teritorijos, pirmiausiai šiaurinė ir pietvakarinė jos dalys, patenka į santykinai mažos įtampos zoną, o Marijampolės–Vilniaus–Švenčionių bei Šilalės–Kelmės–Raseinių ašyse priskirtina net santykinai neutraliai zonai. Geriausia situacija buvo Molėtų ir Kretingos rajonų bei Kazlų Rūdos savivaldybėse, o blogiausia – Panevėžio rajono ir Anykščių savivaldybėse. Mažiausiai nusikaltimų, tenkančių nepilnamečiams, nustatyta Vilniaus m. savivaldybėje, Vilniaus rajono bei Kauno m. savivaldybėse, daugiausiai – Akmenės, Anykščių bei Šiaulių rajonų savivaldybėse. Beveik visa pietinė šalies dalis pagal analizės duomenis patenka į mažos įtampos bei neutralią zonas, o šalies šiaurė bei šiaurvakariai priklauso vidutinės ir didelės įtampos zonoms. (Kavaliauskas, Dimbliauskienė, 2009). Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog mažiau nusikalsti yra linkę nepilnamečiai gyvenantys didmiesčiuose, tačiau mažesniuose miestuose nepilnamečiams tenka ženkliai didesnis nusikalstamų veikų skaičius.

Pažymėtina, jog taip pat vaikai, kurie yra kilę iš nepilnų šeimų, yra žymiai dažniau areštuojami ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, palyginti su vaikais, kurie taip pat nusikalto, tačiau kilę iš pilnų šeimų. (Kalpokas ir kt., 2004). 61,5 proc. visų nepilnamečių, kuriems teko kalėti nepilnamečių kolonijoje, augo nepilnos sudėties šeimoje. Augantieji nepilnos sudėties šeimoje lengviau pasiduoda neigiamai draugų įtakai. (Umbrasienė, Narkauskaitė, 2010).

Apibendrinant galima teigti, jog vaikų nusikalstamumas Lietuvoje ypač pradėjo augti po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo. Nepilnamečių nusikalstamumo didėjimą arba mažėjimą labiausiai įtakoja šalies socialiniai – ekonominiai veiksniai. Dažniau nusikaltimus daro 18-20 metų amžiaus pilnamečiai nei 14-18 metų nepilnamečiai. Dažniausiai nepilnamečių daromos nusikalstamos veikos yra vagystės. Pastarąjį dešimtmetį stebimas nuolatos mažėjantis nepilnamečių nusikalstamų veikų skaičius. Nuteistų nepilnamečių nuo 2000 iki 2012 metų sumažėjo daugiau nei trigubai, taip pat nuo 2005 metų ženkliai kiekvienais metais mažėja nepilnamečių padaromos nusikalstamos veikos.

2.DELINKVENTINIO ELGESIO PREVENCINĖS PRIEMONĖS

2.1. Vaikų delinkventinio elgesio mažinimo prevencinės priemonės mokykloje

Šiandieninė visuomeninio gyvenimo situacija Lietuvoje nėra džiuginanti. Auklėjimo ir mokymo įstaigose kasdien susiduriame su agresijos, smurto protrūkiais, su įvairiomis vaikų nederamo elgesio apraiškomis. Galima teigti, jog Lietuvoje egzistuoja rimta problema dėl plintančio smurto, nuo kurio kenčia vaikai – pati pažeidžiamiausia ir nesugebanti apsiginti socialinė grupė.

Šiandieniniame pasaulyje vyksta nuolatinė ekonominės, politinės, teisinės, kultūrinės visuomenės gyvenimo sferos ir struktūrų kaita. Šalys, patiriančios socialinį virsmą, paprastai susiduria su padidėjusio nusikalstamumo problema, todėl reikia nuolat ieškoti būdų ir priemonių kaip paskatinti nusikaltusį ir nuteistą asmenį permąstyti ir keisti savo asocialų elgesį. (Kalendra, 2006).

Lietuvoje 1999 m. pradėta nepilnamečių justicijos reforma, priimtose Nepilnamečių justicijos 1999-2002 ir 2004-2008 metų programos, 2007 m. priimtas Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kurio tikslas - sukurti vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui ir socialinės pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, padėsiančią vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį ir išsiugdyti prasmingo gyvenimo sampratą. (Vitkauskas, 2010).

2004 m. buvo parengtas VMVPI projektas. Šio įstatymo tikslas – sukurti nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą. Projekte buvo numatyta minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų tinklą kurti regioniniu principu t. y. arčiau vaikų gyvenamosios vietos. Minimalios priežiūros įstaigų tinklą buvo siūloma plėtoti savivaldybių lygmeniu, vidutinės priežiūros – apskrityse. Tokiu būdu kiekvienoje apskrityje turėjo būti įkurti specialieji vaiko globos namai – atskirai berniukams ir mergaitėms. Mažesnėms apskritims palikta galimybė šias įstaigas steigti drauge. Tačiau dėl užsitęsusių tarpžinybinių derinimų, įstatymo priėmimas užsitęsė ilgiau kaip 3 metus.(Vitkauskas, 2010). Taigi, pažymėtina, jog Lietuvoje vaikų apsaugos sistema nuo smurto, problemų sprendimo priemonės ir veiksmai vis dar yra kūrimo bei diegimo stadijoje, šiandieną vis dar nėra sukurta vieningo modelio, kaip padėti skriaudėjams bei nuskriaustiems vaikams.

Vaikams, kuriems sunkiai sekasi laikytis visuotinai priimtų taisyklių, reikalingos valstybės institucijų teikiamos korekcinės paslaugos, o resocializacija laikytina tinkamu nepilnamečių nusikalstamumo sprendimo būdu. (Berns, 2009).

Didėjant vaikų nusikalstamumui buvo stebimi ir nepilnamečių pataisos sistemos trūkumai. Šios aplinkybės suponavo būtinybę sukurti alternatyvių laisvės atėmimui auklėjimo priemonių

sistemą, suvokiant ją ne vien kaip bausmių administravimo ar vykdymo priemonę, bet labiau kaip jaunų teisės pažeidėjų resocializacijos ir reabilitacijos galimybę. (Vitkauskas, 2010). Šiandieną didelis dėmesys skiriamas mokyklos aplinkai, kaip vienai iš pagrindinių institucijų, kuri turi įgyvendinti delinkventinio elgesio mažinimo prevenciją, užtikrinti socialinę ir psichologinę pagalbą skriaudą patyrusiems ir padariusiems vaikams.

Visiems mokyklos bendruomenės nariams turi būti aišku, kaip reaguoti į delinkventinį vaikų elgesį. Jeigu tinkamo ir greito reagavimo nėra, gali susidaryti įspūdis, kad toks elgesys priimtinas. Vaikai, patiriantys skriaudą, matydami, kad toks elgesys yra nestabdomas, gali pasijusti bejėgiai. Skriaudėjai gali pradėti vertinti nusikalstamas veikas kaip priimtina saviraiškos būdą ar tinkamą problemų sprendimo būdą. O stebėtojai gali ir toliau vengti padėti aukai. Taigi nereaguojant į delinkventinį elgesį būtų stiprinama delinkventinio elgesio kultūra ir „tylėjimo“ atmosfera mokykloje. (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). Nepilnametis, nesulaukęs pakankamai dėmesio, pagalbos bei paramos grįžta į tą pačią nepalankią, neigiamą aplinką, iš kurios jis buvo paimtas - susidaro uždaras ratas. (Vileikienė, 2006).

Steep S. D. ir kt. 2011 metais atliko tyrimą, kurio metu nustatė, jog laiku suteikta pagalba delinkventiniams vaikams vėliau jiems padeda užmegzti santykius su normaliomis socialinėmis grupėmis, sumažėja rizika, jog delinkventinis elgesys vėliau peraugs į didesnius ir žalingesnius nusikaltimus. (Steep ir kt., 2011, p. 457-465).

Jauniems žmonėms turi būti suteikta daugiau galimybių rasti savo vietą visuomenėje ir tapti naudingais jos nariais. Todėl nepilnamečius reikia ne tiek bausti, kiek auklėti, ugdyti jų atsakingumą už savo poelgius, plėtoti teisinį švietimą. (Bagdonienė, 2009). Siekiant, kad į rizikos zoną atsidūrusių vaikų socialinė raida vėl taptų visavertė, reikia papildomos socialinės ir pedagoginės pagalbos, pozityvios socializacijos programos, prevencijos ir intervencijos metodų. Pastaraisiais metais vis dažniau vaikų socialines problemas sprendžia ne tik mokyimo įstaigos, bet ir nevyriausybinės organizacijos, įvairių bendruomenių specialistai pagal reglamentuotas kompetencijas, remdamiesi profesinėmis žiniomis ir įgūdžiais. (Vosylienė, 2009, p. 24). Taigi siekiant mažinti vaikų delinkventinio elgesio apraiškas svarbu teikti kompleksinę pagalbą, kartu kurti bei įgyvendinti prevencines programas į kurias būtų įtraukta kuo daugiau pagalbą teikiančių narių.

Prevencija – [lot praevenire – pralengti] „visuma įvairių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, prieštaraujantiems moralės ir teisės normoms. Prevencinis auklėjimas būtinas tiems vaikams, kurie turi polinkį bendrauti su nusikalstančiais draugais, linkę pasiduoti neigiamai įtakai, yra impulsyvūs, afektyvūs“. (Jovaiša, 2007). Prevencija – priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams. (Merfeldaitė, 2007).

Turint omenyje, jog teoriškai įmanomas neribotas režimo institucijų skaičius, būtina klasifikuoti ugdymo sistemas įtraukiamas į prevencijos įgyvendinimą (ikimokyklinio ugdymo, mokyklinio ugdymo, resocializacijos, delinkventų globos ir priežiūros ir kt.) laikantis keleto bendrų homogenizacijos (suvienodinimo) reikalavimų:

1. būtina aiški idėjinė teorinė koncepcija, kuria remiantis būtų galima paaiškinti delinkventinį elgesį ir kuri būtų racionalus asocialių veiksmų numatymo (predikcijos) instrumentas;
2. tikslingas valdymo metodas (grupės valdymo, individų valdymo ir kt.), kurį taikant galima užtikrinti režiminio ugdymo socialinį efektyvumą ir atitinkamai įvertinti delinkvento asmenybės ir socialinių reikalavimų (ir bendrojo, ir specifinio pobūdžio) adekvatumo ir vienovės principą;
3. ugdymo ekonomiškumas, derantis su iškeltų tikslų įgyvendinimu, taip pat socializacijos centro veiklos modeliavimas: ugdytinių resocializacijos procesų valdymas ir metodika atitinkantis personalo, kurio reikia veiklai, laiko ir materialinės bazės galimybes siekiant teigiamų rezultatų;
4. vartojamų terminų tikslumas ir suderinamumas, siekiant užtikrinti bendrą sąvokų sistemos vienodinimą ir adekvatų vertinamų procesų ar reiškinių supratimą;
5. tikslingas atitinkamų delinkventų ugdymo institucijų diferencijavimas ir nepilnamečių grupių komplektavimas remiantis homogeniškumo principu;
6. geresnio nepilnamečių delinkventų režiminio ugdymo organizavimo ir vertinimo numatymas, priežiūros ir socialinės integracijos procesų vienovės prielaidų sudarymas. (Bakulytė ir kt., 2013).

Prevenčinio intervencinio darbo metodai turibūti orientuoti į pažeidžiamiausias nepilnamečių delinkventų psichologinės raidos sritis: bendravimą ir bendradarbiavimą su socialine aplinka, ypač didelį dėmesį skiriant AŠ koncepcijai ir elgesio modelių formavimui (si) (Bakulytė ir kt., 2013).

Apibendrinant galima pažymėti, jog įgyvendinant prevencinę programą siekiant mažinti delinkventinio elgesio apraiškas bei pasekmes, būtina nustatyti konkrečius prevencinės programos tikslus, įgyvendinimo etapus bei svarbiausia – institucijas ir socialines grupes, kurios bus įtrauktos į prevencinės programos rengimą bei įgyvendinimą taip pat tiksliai numatyti kiekvienos organizacijos atsakomybę bei tikslus.

Pagrindinis reikalavimas, keliamas bet kokiai prevencijos priemonei, – jos veiksmingumas. Šis reikalavimas tiesiogiai išplaukia iš jos apibrėžimo – kryptinga veikla, skirta tam tikram (konkrečiam) prevencijos tikslui pasiekti. (Gečėnienė, 2004).

Prevencijos priemonių veiksmingumas gali būti nustatomas įvairiais metodais. Vienas iš jų – asmenų, įgyvendinančių prevencijos priemones, nuomonės apie jų veiksmingumą tyrimas. Ši nuomonė svarbi mažiausiai dėl dviejų priežasčių:

1. Asmenys, tiesiogiai įgyvendinantys prevencijos priemones, turi palankiausias sąlygas sudaryti nuomonę apie jų tikrąjį veiksmingumą, gali pasakyti, ar ji padarė reikiamą poveikį, ar ne.

2. Kita vertus, net ir veiksmingiausios priemonės realus poveikis priklauso nuo asmenų, įgyvendinančių prevencijos priemones, požiūrio į ją. (Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida 2002, 2003).

Kai kalbame apie prievartą, vienas žmogus negali pakeisti situacijos bei efektyviai įgyvendinti prevencinės programos nuostatų. Vaiko prievartos atvejo išaiškinimas, sustabdymas ir pagalbos suteikimas turi būti sisteminis:

- Pirmiausia pagalba turi būti kompleksinė, į ją įtraukiami įvairūs specialistai ar tarnybos.
- Antra, visoje bendruomenėje, ypač jei tai mokykla, turi būti priimta prievartos netoleravimo nuostata ir jos turi būti laikomasi.
- Trečia, priemonės turi būti taikomos nuolat, o ne tik tam kartui sudrausminančios skriaudikus. (Arlauskaitė, 2007).

Nusprendusi užkirsti kelią pažeminimų ir patyčių reiškiniui, mokykla gali įgyvendinti prevencijos kampaniją. Vien tai, kad mokiniai, tėvai ir mokyklos darbuotojai informuojami ir supažindinami, gali padėti geriau suprasti patį reiškinį bei vaidmenį, kurį kiekvienas gali atlikti kovoje su šiuo smurtu. (Robichaud, 2007). Pabrėžtina, jog vien informacijos pateikimas, problemos pripažinimas jau yra prevencinė priemonė skatinanti visuomenės narius suvokti problemos reikšmę, jos sprendimo būdus ir veiksmus.

Išskiriami trys smurto prevencijos lygiai:

- Pirminė prevencija – paslaugos, skirtos visai populiacijai siekiant išvengti bet kokių prievartos atvejų;
- Antrinė prevencija – paslaugos, skirtos didelės rizikos grupei, siekiant išvengti tolesnio smurto plitimo;
- Tretinė prevencija- paslaugos, skirtos žinomiems smurtautojams arba aukoms, siekiant išvengti naujų incidentų. (Kermaza, 2007).

Tuo tarpu Smolinas M (2010) prevencijos būdus skirsto į bendrąją, specialiąją ir individualiąją:

- Bendroji prevencija yra nukreipta į pagrindinių nusikalstamumui sąlygų sudarančių veiksnių šalinimą arba jų įtakos sumažinimą;
- Specialioji prevencija yra nukreipta į tam tikrų asmenų grupes, kurie, kaip manoma, linkę pažeisti įstatymus, bei pozityvios mikroaplinkos formavimą;
- Individualioji prevencija yra suprantama, kaip darbas su asmenimis, kurie jau padarė nusikaltimus, siekiant apsaugoti juos nuo nusikaltimų kartojimo. (Smolinas, 2010).

Kiekviena rengiama bei įgyvendinama prevencijos programa turi tam tikslus bei jai skirtas įgyvendinimo priemones. Pagrindiniai prevencinių priemonių tikslai yra:

- Socialinių gebėjimų ugdymas
- Draugystės ryšių skatinimas
- Pasitikėjimo santykių nutiesimas. (Robichaud, 2007).

Socialinių gebėjimų ugdymas. Vykdam patyčių prevenciją svarbu, ugdyti vaikų socialinius gebėjimus. Po šeimos mokykla yra pagrindinė socializacijos aplinka vaikystėje ir paauglystėje. Prieš pradedant dirbti su vaiku, būtina įvertinti visus jo socialinius gebėjimus ir nustatyti įgūdžius, kuriuos reikia lavinti. (Robichaud, 2007).

Draugystės ryšių skatinimas. Bent vieno draugo turėjimas yra vienas iš veiksnių, apsaugančių vaiką nuo patyčių, nes tai leidžia nelikti vienam ir gauti emocinę paramą. (Robichaud, 2007).

Pasitikėjimo santykių nutiesimas. Galimybė pasikliauti suaugusiuoju, kuriam galima išsipasakoti, yra kitas vaiko apsaugos nuo patyčių veiksnys. Tačiau kad vaikas pasitikėtų suaugusiuoju, jis turi jausti, kad šis patikimas. Būti patikimam, reiškia būti nuoširdžiam, teisingam ir turėti laiko išklausti. (Robichaud, 2007).

Smolinas M. (2010) teigia, jog šiuolaikinės prevencijos mokyklos pagrindinės nuostatos yra:

- 1) prevencija, o ne rehabilitacija turi būti šiuolaikinės kriminologijos dėmesio centre, nes niekas iš tikrųjų nežino, kaip pataisyti ar reabilituoti teisės pažeidėjus;
- 2) delinkventinis ir nusikalstamas elgesys gali būti kontroliuojamas veikiant potencialių aukų aplinką;
- 3) nusikaltimų prevencijos programos turi būti nukreiptos prieš delinkventinio elgesio pasireiškimą ir nusikaltimų padarymą labiau nei po delinkventinio elgesio pasireiškimo ir nusikaltimų padarymo;
- 4) kuomet sumažės galimybių delinkventiškai elgtis ir nusikalsti, atitinkamai sumažės ir delinkventų. (Smolinas, 2010).

Apibendrinant galima pažymėti, jog prevencinės programos ne tik turi mažinti delinkventinio elgesio apraiškas, bet ir ugdyti vaikų gebėjimus, mažinti socialinę atskirtį, kurti palankią aplinką visiems mokyklos nariams.

Karmazė E. ir kt. (2007) taip pat pabrėžia, saugios ir palankios mokyklos aplinkos kūrimo svarbą pabrėždami, jog saugi mokykla siekdama įgyvendinti delinkventinio elgesio efektyvų prevencinių programų įgyvendinimą turi įgyvendinti šiuos kriterijus:

1. Rūpestinga mokyklos bendruomenė, kurioje visi nariai jaučiasi saugūs, remiami, palaikomi, priklausantys bendruomenei.
2. Mokykloje vaikai yra mokomi tinkamo elgesio įgūdžių.
3. Mokykloje sistemingai skatinamas pozityvus elgesys.
4. Mokymosi struktūra yra pritaikyta vaiko gebėjimams. (Karmazė ir kt., 2007)

Tačiau Bakutytė R. ir kt. (2013), pabrėžia, jog teorinių komponentų ir praktinių patyrimų metodų derinimas ne visada duoda reikiamą rezultatą arba pasiektas efektas yra trumpalaikis. Problema yra ne tik kultūriniai paprotiniai skirtumai ir teisinių normų samprata bendrame įvairių socialinių normų kontekste, bet ir asocialumo ir delinkvencijos, deviacijos ir kriminalinio elgesio sąvokų vartojimo skirtumai įvairiose šalyse galiojančių įstatymų sistemoje, taip pat nepilnamečio amžiaus ribų nustatymo problema. (Bakutytė ir kt., 2013)

Tai, jog delinkventinio elgesio prevencinių programų efektyvumas ne visada yra veiksmingas patvirtina ir nuo 2004 metais Blekborn R. ir kitų mokslininkų įgyvendintas ketverius metus trukęs projektas apėmęs daugumą Sankt Peterburgo mokyklų. Projekto metu siekta tobulinti bei gerinti delinkventinio elgesio vaikų socialines kompetencijas. Pasibaigus projektui bei atlikus jo pasiekimų rezultatus, nustatyta, jog programos priemonės, formuoti vaikų socialiniai įgūdžiai buvo trumpalaikis poveikis, nes vėliau probleminiai vaikai vis tiek metė mokyklą, padidėjo vaikų delinkventinio elgesio pažeidimai. Remiantis šiais projekto rezultatais, padaryta išvada, jog profilaktinių priemonių taikymas ir efektyvumas mokyklos aplinkoje yra nepakankamas. (Блэкборн, 2004). Mokslininkai taip pat padarė išvadą, jog tokių prevencinių priemonių neefektyvumą lemia tai, jog jos pradėtos taikyti jau tada, kai vaikų delinkventinis elgesys jau yra per daug stiprus, sunkiai kontroliuojamas, todėl prevencines priemones būtina taikyti jau ikimokykliniame amžiuje. (Блэкборн, 2004).

Apibendrinant galima teigti, jog vis didėjant delinkventinio elgesio apraiškoms bei požymiams, valstybės skiria vis didesnę dėmesį delinkventinio elgesio prevencijai priimdama įstatyminius aktus bei į prevencijos priemones įtraukdama kuo daugiau valstybinių ir ne tik institucijų. Siekiant efektyviai įgyvendinti prevencines priemones svarbu, jog į jų rengimą bei įgyvendinimą įsitrauktų kuo didesnis valstybinių institucijų ir narių skaičius. Prevencinių priemonių

įgyvendinime šiandieną ypač didelis dėmesys skiriamas mokyklos bendruomenei, kuri turi kurti saugią mokyklos aplinką, padėti spręsti vaikų delinkventinio elgesio problemas. Tačiau nors moksliniai tyrimai rodo, jog laiku suteikta pagalba delinkventinio elgesio vaikams vėliau pagerina jų socialinius ryšius, integraciją į visuomenę, tačiau atliktos prevencinių programų rezultatų analizės rodo, jog jų rezultatai dažnai nepasiekia tinkamo rezultato. Tą dažniausiai įtakoja tai, jog prevencinės programos pradedamos taikyti per vėlai, todėl galima teigti, jog siekiant tinkamų delinkventinio elgesio mažinimo priemonių svarbu neapsiriboti vien tik prevencinėmis programomis, būtina taikyti ir kitus komponentus, kurie būtų efektyvūs įgyvendinant delinkventinio elgesio mažinimo priemones.

2.2. Individualus darbas su delinkventinio elgesio vaikais

Siekiant spręsti delinkventinio elgesio problematiką svarbu ne tik įgyvendinti efektyvias prevencines priemones, bet ir individualiai koreguoti delinkventinio elgesio vaiko elgesį. Individualus darbas bei dėmesys turi būti suteikiamas ne tik skriaudžiamam vaikui, bet ir skriaudėjui, nes priešingu atveju delinkventinio elgesio problema ir toliau lieka neišspręsta.

Vaiko socializacijos procesas vyksta tikrame ryšių su kitais asmenimis kontekste, kurio sudėtinės dalys yra šeima, jį supanti aplinka, mokykla, draugai ir t.t. Vaiko gyvenimo pradžioje svarbiausias veiksnys yra tėvai ir tarpusavio bendravimo pobūdis. Vėliau į bendravimą įsitraukia ir kiti šeimos nariai. Pradėję lankyti mokyklą, vaikai vis daugiau laiko praleidžia su savo bendraamžiais. Svarbiais vaiko socializacijos proceso asmenimis tampa mokytojai. Mokytojai sudaro svarbiausias socialinės aplinkos sąlygas, kuriomis pasireiškia asocialus elgesys, kur jis yra išbandomas, stiprėja arba šalinamas, nuslopinamas. (Žukauskienė, 2006, p. 246).

Mokyklos specialistams organizuojant individualų darbą su delinkventais, individualaus darbo procese svarbiausia išsiaiškinti ugdytinio problemas, siekiant užmegzti kontaktą su ugdytiniu bei jo artimiausia aplinka, tarpusavio santykius grindžiant atvirumu ir pasitikėjimu. (Misiukevičienė, Putauskienė, 2008).

Darbas su delinkventinio elgesio vaikais yra tikras iššūkis specialistui, nes tokie vaikai nėra patyrę gilaus kontakto su žmonėmis, jie nesiekia emocinio ryšio. Esminė jų patirtis yra susijusi su vienišumu šeimoje, agresyvumu ir manipuliavimu. Tokie vaikai sunkiai išlaiko nustatytas ribas, bet kokius taisyklių laikymosi ir struktūros reikalavimus jie supranta kaip grėsmę jų saugumui, jų nesupratimą ar net agresiją jų atžvilgiu. (Strulienė, 2007, p. 22).

Svarbu teikti pagalbą ne tik vaikui, kuris nukenčia nuo delinkventinių vaikų, tačiau pagalba turi būti teikiama ir delinkventui. Su jais dirbantys mokytojai, auklėtojai, psichologai turėtų ugdyti savikontrolės strategijas. Taip pat reikia ugdyti sugebėjimą numatyti agresyvių veiksmų padarinius – taip vaikas labiau valdosi. (Robichaud, 2007). Pagrindinis tikslas bendraujant su delinkventu – padėti jam pakeisti savo elgesį ir mokyti jį kitokių bendravimo būdų. Tokie vaikai gali dalyvauti bendravimo įgūdžių, pykčio valdymo programoje. (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Taigi pažymėtina, jog pedagogas bei kiti ugdymo įstaigos specialistai privalo teikti kompleksinę pagalbą numatydami veiklos planus ir metodus. Pagalbos efektyvumą lems specialistų gebėjimas suteikti tinkamą pagalbą abejoms pusėms.

Be jokios abejonės specialistams siekiant padėti delinkventams bei jų nuskriaustiems vaikams svarbu gebėti pelnyti vaikų palankumą bei norą bendradarbiauti.

Leliūgienė I. (2003) pažymi, kad delinkventiniai mokiniai neigiamai reaguoja ne tik į neigiamo tono situacijas, bet ir į neutralaus bei teigiamo tono situacijas. Todėl bendraudamas pedagogas turėtų numatyti bendravimo galimybes, teigiamai stimuliuoti mokinio asmenybę ir eliminuoti neigiamus momentus. Bendravimas – tai vienas iš svarbiausių pedagogo gebėjimų, todėl visi pedagogai jį turi būti įvaldę. (Leliūgienė, 2003).

Povilaitis R. ir kt. (2007) išskiria šiuos pagrindinius veiksmus kalbant su delinkventinio vaiko skriaudą patyrusiu vaiku:

- Drauge su vaiku sudaryti jo saugumo planą: aptarti, kaip vaikas gali išvengti panašių situacijų. Numatyti, kaip vaikas galėtų elgtis, jei skriaudos vyktų toliau. Susitarti, kam vaikas gali papasakoti, jei problemos nesiliauja.
- Įtraukti nukentėjusį vaiką į veiklas, užsiėmimus, kur jis turėtų progą daugiau bendrauti su kitais bendraamžiais. To tikslas- padėti vaikui gauti bendraamžių paramą.
- Įtraukti į pagalbos teikimą vaikui svarbius, patikimus asmenis: bendraamžius, su kuriais jis draugauja, mokytojus, kuriais jis pasitiki, ar kitus asmenis. (Povilaitis ir kt., 2007)

2003 metais patvirtinta vaiko gerovės valstybės koncepcija, kurioje numatyta, jog individualiai dirbant su delinkventinio elgesio vaikais, individualaus darbo procesai organizuojami remiantis šiais principais:

- suteikiant vaikui reikalingą informaciją;
- suteikiant vaikui teisę išsakyti savo nuomonę
- konsultuojant vaiką pagal jo psichinę ir emocinę brandą. (Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003).

Kadangi delinkventinio elgesio vaikai priskiriami rizikos grupės vaikams, V. Indrašienė (2004) siūlo septynis pagrindinius individualaus darbo su rizikos grupės vaikais etapus: (Indrašienė, 2004).

1. Situacijos įvertinimas. Šiame etape svarbiausia surinkti kuo daugiau informacijos apie vaiką: tai informacija apie vaiko santykius tiek su kitais, tiek su suaugusiaisiais šeimoje, mokykloje, bendruomenėje, taip pat svarbi informacija apie vaiko pomėgius, laisvalaikį. Itin daug vertingos informacijos galėtų pateikti socialiniai darbuotojai apie vaiko situaciją tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje. Tai leidžia tinkamai įvertinti problemą ir nustatyti jos specifiškumą.

2. Problemos pobūdžio nustatymas. Mokyklos specialistų tikslas šiame etape – išnagrinėti pagrindines priežastis ir apibrėžti problemos pobūdį. Tik tikslus problemos identifikavimas leidžia nustatyti specifinius vaiko tikslus.

3. Programos tikslų nustatymas. Kai yra nustatomos pagrindinės delinkventinio elgesio priežastys, galima formuluoti programos tikslus: ugdyti tam tikrus socialinius gebėjimus, nuostatas, padėti išvengti prievartos, suteikti informacijos apie pagalbos šaltinius. Tikslus formuluoti geriausia pasitelkus į pagalbą psichologą, socialinį darbuotoją, pedagogą ar kitą specialistą. Taip pat suformulavus tikslą būtina numatyti uždavinius.

4. Išteklių nustatymas. Siekiant efektyviai vykdyti programą, kad ji pasiektų užsibrėžtus tikslus, dažniausiai prireikia papildomų išteklių. Tai gali būti vaizdo filmų, knygų pirkimas, patalpų įrengimas, papildomas specialistų darbo finansavimas.

5. Veiksmų planas. Mokykloje dirbantys specialistai turi būti numatę labai detalų veiksmų planą, leidžiantį įgyvendinti numatytus tikslus. Šiame plane turi atsispindėti veiklos turinys, metodai, technikų pasirinkimas, pratybų trukmė, eiga.

6. Priemonių įgyvendinimas. Šiame etape taikomi įvairūs metodai. Priemonių įgyvendinimo sėkmė pirmiausia priklauso nuo tinkamo jų parinkimo, kontakto su vaiku užmezgimo, nuo sugebėjimo vaiką motyvuoti dalyvauti programoje.

7. Įvertinimas. Labai svarbu iš anksto numatyti programos vertinimo metodus. Labai dažnai praktikoje darbuotojai programą vertina tik remdamiesi subjektyviu savo požiūriu. Todėl būtina taikyti kuo daugiau įvertinimo metodų: klausimyną, interviu su tėvais, vaikais, pedagogais. Šis vertinimas svarbus dėl kelių priežasčių: dėl pagalbos vaikui įvertinimo ir socialinio darbuotojo darbo įsivertinimo. (Indrašienė, 2004).

Apibendrinant galima pažymėti, jog specialistai dirbdami individualiai su delinkventinio elgesio bei nuskriaustais vaikais turi numatyti efektyvių priemonių taikymo planą. Specialistai taip pat turi kurti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferą. Kad psichologinė pagalba vaikams patiriantiems patyčias mokykloje būtų efektyvi, ji turi būti vykdoma mokyklos, klasės ir individo lygiu. Vykdam pagalbą skriaudikams ir nukentėjusiems, svarbiausias vaidmuo tenka pedagogui,

kuris privalo nustatyti tokio poelgio priežastis, gebėti išanalizuoti vaiko poelgių priežastis bei numatyti tinkamą veiklos planą, kuris padėtų aukai bei skriaudėjui.

Tam, kad agresyvus mokinių elgesys būtų išeliminuotas, pedagogai pirmiausia turi gerai organizuoti mokinių veiklą, išspręsti jų užimtumo problemas.(Palujanskienė, 2006).

Ypač svarus indėlis priimant reikiamus sprendimus yra pačių mokinių dalyvavimas. Aktyvus jų įtraukimas į antismurtinių programų ir priemonių mokyklos bendruomenėje kūrimą ir diegimą ugdo vaikų atsakomybę, pilietiškumo jausmus, skatina norą laikytis bendrai priimtų taisyklių. (Smurto prevencija mokyklose, 2005, p. 153).

Būtina paauglius, pažeidinėjančius mokyklos vidaus taisykles, drausmę, įtraukti į mokyklos bendruomeninę veiklą, skatinti vaikų produktyvų aktyvumą, jų kūrybinę veiklą, diegti grožio bei pagarbos kitam individui supratimą. (Smolinas, 2010).

Tačiau, kaip teigia Kolesnikovienė J. ir Brazienė J. (2004), vaikų laisvalaikio užimtumas mokymo įstaigose mažai organizuojamas. Veikiantys būreliai yra orientuoti į gabius moksleivius, galinčius tobulinti savo žinias. Daugelis būrelių yra mokami todėl vaikai, ypač iš sunkiai materialiai besiverčiančių šeimų, turi menkas galimybes saviraiškai. Dėl šių priežasčių susidaro sudėtingos sąlygos jaunuoliui savo veiklos pagalba pažinti save, įgyti pasitikėjimo, įprasminti savo buvimą visuomenėje. Neužimtumas ir nepakankamas laisvalaikio organizavimas paskatina nepilnamečius įsitraukti nusikalstamą veiklą.(Kolesnikovienė, Brazienė, 2004).

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklos specialistams siekiant tinkamai įgyvendinti delinkventinio elgesio mažinimą, į pagalbos teikimą svarbu įtraukti ne tik skriaudžiamus vaikus, bet ir skriaudėjus. Specialistai pirmiausiai turi gebėti atpažinti problemą, parengti veiksmų planą bei tinkamas priemones. Taip pat ypač svarbus veiksnys yra vaikų įtraukimas į projektinę veiklą. Vaikų izoliavimas delinkventinio elgesio problemų neišsprendžia, todėl specialistai individualiai dirbdami su vaikais juos turi nukreipti į tinkamas veiklas, kurios skatintų jų užimtumą, norą įsitraukti į aktyvią veiklą. Individualios pagalbos teikimo būdai ir principai turi būti vykdomi pagal teisiniuose aktuose įtvirtintas nuostatas.

2.3. Darbas su delinkventinio elgesio vaikų tėvais

Kaip jau minėta mokslinės literatūros analizėje, siekiant efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio mažinimo priemones, būtinas visų institucijų bei grupių nuoseklus bendradarbiavimas. Todėl pedagogai sprenddami delinkventinio elgesio problematiką į jos sprendimo priemones turi įtraukti ir tėvus.

Dabartinės negausios vaikui ir šeimai paslaugas teikiančių specialistų pajėgos perorientuojamos, plėtojamos ir nukreipiamos ne tiek į biurokratinę kontrolę, kiek į tiesioginį socialinį darbą su problemą patiriančia šeima ir vaiku. (Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003).

Visame vaiko elgesio korekcijos procese itin svarbus vaidmuo tenka aktyviam beitempiam nepilnamečio ir jo šeimos narių, švietimo ir ugdymo įstaigų, sveikatos priežiūros įstaigų, vaiko teisių apsaugos specialistų, policijos pareigūnų bei kitų valstybės ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimu, kadangi tik bendras darbas leidžia užtikrinti ilgalaikės kompleksinės pagalbos teikimą vaikui ir jo šeimai bei galimybę stebėti, vertinti ir analizuoti teikiamos pagalbos efektyvumą bei poreikį. (Navickas, 2006).

Tačiau tėvų įtraukimas į ugdymo procesą yra sudėtingas procesas dėl kiekvienos šeimos individualumo ir išskirtinumo. (Merfeldaitė, 2007).

Pedagogai turi siekti didesnio įstaigos ir tėvų bendradarbiavimo. (Socialinio pedagogo etikos kodeksas, 2003). Tačiau praktikoje, pastebima rezultatyvaus ir efektyvaus tarpžinybinio bendradarbiavimo trūkumas. Institucijos nenori prisiimti pagalbos vaikui ir jo šeimai resocializacijos proceso koordinatoriaus vaidmens. (Navickas, 2006).

Patyrusiam žalą vaikui sudaromas vaiko apsaugos planas ir suteikiama visavertė pagalba, apimanti socialines, medicinos, reabilitacijos ir juridines paslaugas. Šeimos nariams teikiamos socialinės ir juridinės paslaugos. (Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, 2003).

Taigi tėvų įtraukimas į bendradarbiavimą yra ypač sudėtingas procesas, todėl būtina išsiaiškinti, kokie bendradarbiavimo metodai yra efektyviausi siekiant glaudesnio tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo.

Ieškant naujų delinkvencijos prevencijos modelių didelis dėmesys teikiamas šeimos sisteminei terapijai, įtraukiant šeimą į vaiko ugdymo ir perauklėjimo procesą. Terapija siekiama padėti šeimai pakeisti konfliktus lemiančius tarpusavio sąveikos būdus ir normalizuoti tarpusavio santykius. (Šapelytė, 2003).

Kačinskienė E. ir kt. (2010) išskiria šias mokytojo ir tėvų bendradarbiavimo formas:

- Informacijos skleidimas – įvairios informacijos perteikimas: skrajučių, supažindinančių su darbo planais, informuojančių apie veiklą, ugdymo ir ugdymosi turinį, rengimas.
- Bendri renginiai, šventės ir išvykos: spektakliai, popietės, vakaronės, kalendorinės šventės, tautinės šventės, ekskursijos – gali būti organizuojama ir pedagogo ir tėvų iniciatyva.

- Tėvų pedagoginis švietimas – dar viena iš bendradarbiavimo formų. Tai gali būti pedagoginės ir psichologinės literatūros parodos, paskaitos įvairiomis temomis, disputai, konferencijos. (Kačinskienė ir kt., 2010)

Pažymėtina, jog įvairių metodų ir priemonių gausa šiandieną pedagogams bei specialistams suteikia galimybę taikyti įvairiausias bendradarbiavimo priemones bei metodus su tėvais.

Bendradarbiavimo sferoje tėvų pareiga – stiprinti mokyklos ir mokytojų autoritetą, o pedagogų – stiprinti tėvų autoritetą. Organizuojamos paramos vaikui mechanizmas neveikia dėl to, kad neveikia tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo mechanizmas. Tėvų įtraukimas ir savanoriškas dalyvavimas socialinės pedagoginės pagalbos organizavime yra vienas iš pagrindinių pagalbos efektyvumo kriterijų. (Civinskas, 2006, p. 151).

Merfeldaitė O. (2007), pateikia šešis patarimus, padedančius mokyklai įtraukti tėvus į mokyklos veiklą bei bendradarbiavimą:

1. Kiekvienuose namuose padėti kurti tokią aplinką, kuri skatintų vaikus mokytis, ir patarti, kaip tai daryti.
2. Bendrauti aiškiai ir tiesiai informuojant tėvus apie savo veiklą, mokomąsias programas ir mokinių pažangą.
3. Savanoriškai naudotis tėvų ir bendruomenės pagalba bei ją skatinti.
4. Patarti tėvams, kaip padėti vaikams namuose rengti pamokas, užsiimti kita su mokomąja programa ir mokykla susijusia veikla.
5. Įtraukti tėvus į sprendimų priėmimą, skatinti juos vadovauti, kai aptariami svarbūs mokyklos reikalai.
6. Siekiant padėti šeimai, bendradarbiauti su bendruomene pasinaudojant jos ištekliais ir paslaugomis. (Merfeldaitė, 2007).

2006–2008 metais Lietuvos ugdymo įstaigose vykdyta nacionalinė programa „Lietuvos bendrojo lavinimo Besimokančių mokyklų tinklų modelio kūrimas“, kurios paskirtis – paskatinti mokyklų tobulinimą(si), kokybės į(si)vertinimą ir prioritetų nustatymą, į tobulinimo procesą įtraukiant visus mokytojus. (Cibulauskas ir kt., 2010)

Programoje dalyvavusios mokyklos siekdamos įtraukti tėvus į bendrus problemų sprendimus, bendradarbiavimą didžiausią dėmesį skyrė mokytojų ir tėvų dialogui, konsultacijoms, partnerystei ir pagalbai. Programos įgyvendinimo pabaigoje nustatyta, jog tėvų ir pedagogų efektyvus bendradarbiavimas buvo pasiektas tada, kai tėvams buvo parengti informaciniai leidiniai, organizuotos tėvų dienos pasibaigus tėvų darbo valandoms (po 17 valandos.). Taip pat tose mokyklose, kuriose buvo įsteigti tėvų klubai, pastebėtas efektyviausias tėvų ir mokyklos

bendradarbiavimas sprendžiant visas iškilusias problemas mokyklos aplinkoje. (Cibulauskas ir kt., 2010)

Apibendrinant galima teigti, jog nors pabrėžiama tėvų ir bendradarbiavimo svarba siekiant efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio prevencines priemones, taip pat šiandieną sudaryta daug bendradarbiavimo priemonių ir metodų, tačiau institucijos vis dar nėra suinteresuotos aktyviai bendradarbiauti su tėvais. Tačiau, kaip parodė įgyvendinto projekto duomenys, tos mokyklos, kurios buvo iniciatyvios skatinant tėvų ir mokyklos bendradarbiavimą pasiekė rezultatyvių rezultatų, tėvai įsitraukė į problemų sprendimo būdus, todėl galima teigti, jog kiekviena mokykla siekdama tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo pirmiausiai turi numatyti tikslias priemones, parengti strategiją, kaip bus įgyvendinami šie metodai. Pažymėtina, jog net jei pedagogui sudėtinga organizuoti grupinius tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo metodus, pedagogas gali pasirinkti ir kitas tinkamas bendradarbiavimo priemones.

Mokytojo bendradarbiavimo formos skirstomos į individualias grupines ir kolektyvines:

- Individualios bendradarbiavimo formos yra šios: lankymasis vaiko namuose, tėvų pakvietimas į įstaigą, susirašinėjimas laiškais, pokalbiai telefonu.
- Grupinės bendravimo formos. Tėvus patartina jungti į grupes pagal išsilavinimą, pedagoginę kultūrą, pagal jų vaikų elgesį ir pan.
- Kolektyvinis bendradarbiavimas. Tai vaikų, tėvų susirinkimai, bendri tėvų ir vaikų renginiai po pamokų ar laisvalaikio metu. (Rupšienė, Grikštienė, 2007).

Tėvų, pedagogų ir vaikų bendradarbiavime ypač didelis dėmesys tenka socialiniam pedagogui. Kvieskienė G. (2008) teigia, jog socialinio pedagogo veiklos paskirtis-vaiko socialinės gerovės siekis, neigatyvios socializacijos ankstyvoji prevencija, socialinių gebėjimų ugdymas, vaikui reikalingų socialinių paslaugų teikimas, sudarant prielaidas sėkmingai augančio žmogaus socializacijai ir pilietinei brandai. Socialinio pedagogo paskirtis – būti vaiko advokatu visose kritinėse situacijose. (Kvieskienė, 2008).

Socialinis pedagogas, dirbdamas su šeima, kuri augina vaiką (vaikus), linkusį į delinkventinį elgesį, turi laikytis tokių principų:

- Pagalba tėvams informuojant. Jau vien tai išlaisvina tėvus nuo kaltės jausmo, ir jie vėl suranda kelią į savo vaiką.
- Tėvų mokymas alternatyvių reakcijų. Svarbu padėti tėvams atpažinti savo auklėjimo klaidas ir mokyti keisti klaidingas reakcijas į netinkamą elgesį. Mokant tėvus dažnai naudojamos vaizdajuostės, rodančios suvaidintas scenas, kuriose tėvai atpažįsta ir jiems būdingas reakcijas. Paskui, pasiskirsčius vaidmenimis, treniruojamas alternatyvus elgesys.

- Patarti tėvams nepaisyti menkų vaiko išdaigų ir jų nesureikšminti, atsisakyti fizinių bausmių, įveikti prasminį barjerą, įtvirtinti pageidautiną elgseną, stiprinti vaiko saugumo jausmą, mokyti susitarti su vaiku (sutarčių metodų taikymas). (Specialiojo ugdymo pagrindai, 2003, p. 290 – 291).

Apibendrinant galima pažymėti, jog socialinis pedagogas yra viena svarbiausių tarpinių grandžių tarp institucijos, vaiko bei jo tėvų. Nuo jo darbo metodų, pasirinktų bendradarbiavimo formų, gebėjimų priklauso efektyvus tėvų ir institucijos bendradarbiavimas.

Socialinis pedagogas – tai socialinių problemų ugdymo institucijoje diagnozuotojas, informuotojas ir jų sprendimo koordinatorius. Tarpininkaudamas mokiniams ir pedagogams, socialinis pedagogas renka informaciją, sprendžia konkrečias socialines problemas, konsultuoja klasių vadovus, mokinius, tėvus. (Majauskienė, 2007, p. 49-55).

Socialinis pedagogas, dirbdamas su šeima diagnozuoja problemą, tada parengia pagalbos šeimai programą, jungiančią įvairias socialines funkcijas, tokias kaip vaikų auklėjimas, rūpinimasis specialiujų poreikių vaikais, tradicijų užtikrinimas, dvasinių ryšių tarp šeimos narių stiprinimas bei sveiko gyvenimo būdo propagavimas. Įvairios socialinio darbo su šeima formos priklauso nuo šeimos struktūros, poreikių bei egzistuojančių problemų. (Indrašienė, 2004).

I. Kregždienės (2007) nuomone socialinio pedagogo bendradarbiavimas su tėvais vyksta tada, kai:

- Socialinis pedagogas bendrauja su tėvais tuo atveju, kai klasės auklėtojas patyrė didelių keblumų spręsdamas vaikų ugdymo problemas, gindamas jų teises, kai artimiausia vaiko aplinka jam pasidarė nesaugi, kai vaikas nelanko mokyklos ir t.t.
- Socialinis pedagogas prireikęs taiko grupinės socialinės terapijos su rizikos grupės šeimomis darbo metodus. Socialinių, tėvystės įgūdžių lavinimas.
- Socialinis pedagogas organizuoja tėvų susitikimus su kompetentingais asmenimis vaiko teisių klausimais, informuoja tėvus apie vaiko socialinės apsaugos įstatymus ir tėvų atsakomybę už vaikus. (Kregždienė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, jog šeima yra svarbiausia ir pirmoji vaiko auklėtoja ir ugdytoja, tačiau vaikui augant svarbi tampa ir mokykla, kuri daro didelę įtaką vaiko socializacijai. Taigi norint pasiekti geriausių rezultatų yra svarbu užmegzti glaudžius ryšius tarp mokyklos ir šeimos. Mokykla turi inicijuoti bendradarbiavimą tarp tėvų parinkusi bendradarbiavimo formas bei būdus, sudarydama sąlygas tėvams aktyviai įsitraukti į mokyklos procesus. Socialinio pedagogo darbe taip pat yra svarbus bendradarbiavimas su šeima, socialinis pedagogas turi stengtis įjungti šeimą į mokyklos gyvenimą, naudodamas įvairius būdus, taip pat turi būti visada pasiruošęs suteikti

pagalbą įvairioms šeimoms, ne tik probleminėms, taikydamas įvairias bendradarbiavimo formas. Socialinis pedagogas turi sugebėti rasti būdų paskatinti šeimą bendradarbiauti.

2.4. Prevencinių programų, skirtų delinkventiniam elgesiui mažinti, analizė

Pastebėta, kad agresyvūs, bendraamžių atstumti ar patyčias patiriantys vaikai dažniau susiję su delinkventiniu elgesiu, todėl programos, skirtos socialinei kompetencijai lavinti, gali padėti spręsti delinkventinio elgesio problemas. Socialinių įgūdžių lavinimo programos atskleidžia realias prevencijos strategijų gaires. Tačiau tyrimo objektu dažnai tampa amžiaus riba, nuo kada taikomos priemonės yra efektyviausios ir pasiekama laukiamų rezultatų. Be to, svarbūs ir pačių programų pavadinimai, dažnai primenantys šūkį. Naujausi duomenys rodo, kad tokios formuluotės kaip „tiesiog pasakyk ne“ ar „negerk“, beje, dažnos ir Lietuvoje, tik skatina linkti į „uždraustą“ elgesį. (Petronytė ir kt., 2007, p. 106).

Kiekviena nusikaltimų prevencijos programa siekia tam tikrų prevencijos tikslų (sumažinti ar bent stabilizuoti nusikalstamumą, jo atmainą). (Gečienė, 2004).

Nuo 2008 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose pradėta įgyvendinti Olweus patyčių prevencijos programa, kuomet Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija pasirašė bendradarbiavimo sutartį su *Olweus International* bendrove, atsakinga už „Olweus“ programos mokymus, tyrimus ir įgyvendinimą. 2008–2010 m. vykdomas bandomasis programos diegimo projektas Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos regionų bendrojo lavinimo mokyklose. 2009 m. Lietuvoje „Olweus“ programa įgyvendinama 90 mokyklų, rengiami instruktoriai, organizuojami mokymai mokyklų komandoms – administracijos atstovams, mokyklų prevencinio darbo grupių nariams, psichologams, socialiniams pedagogams, klasių auklėtojams, mokytojams. Per pastaruosius metus mokyta per 1 300 mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų, išleista metodinių leidinių mokytojams: „Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba“, „Mokykla gali įveikti patyčias“, „Mokytojams apie patyčias ir jų prevenciją“. Išleisti mokiniams skirti leidiniai: „Vaikams ir paaugliams apie patyčias“, „Moku bendrauti be patyčių“, „Ką kiekvienas vaikas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam“ ir tėvams „Galiu padaryti vaiko gyvenimą saugų“. Organizuojama vaikų veikla prieš smurtą mokyklose. Mokiniai skatinami aktyviai dalyvauti prevencinėje veikloje, pavyzdžiui, organizuojant įvairaus pobūdžio renginius, diskusijas. Programos diegimas vienoje mokykloje trunka 18 mėnesių. (Olweus ir kt., 2008).

Dažniausiai „Olweus“ programa mokyklose veikia sėkmingai. Ištekiai (žinios, pinigai ir laikas), suinteresuotumas (dėmesys, motyvacija) ir parama (mokytojų, auklėtojų, specialistų, mokyklų, savivaldybių bendradarbiavimas, taip pat bendradarbiavimas nacionaliniu lygmeniu) yra pagrindiniai sėkmingo programos veikimo garantai.(Olweus ir kt., 2008).

Smurto tyrimų ir prevencijos centras (Kolorado valstija, JAV) 1996 m. įvertino 600 smurto prevencijos programų efektyvumą ir nustatė vienuolika pačių efektyviausių programų, vadinamųjų „Blueprints“.(Povilaitis, Valantinas, 2007).

Šios aukštus standartus atitinkančios etaloninės programos buvo atrinktos pagal tris svarbiausius kriterijus, kurie gali būti nebloga prevencinių modelių kokybės iliustracija:

1 kriterijus – mokslinis programos efektyvumo įrodymas. Tai reiškia, kad, išbandžius prevencinę programą praktikoje, pavyko gauti pakankamai moksliniais metodais surinktų ir sutvarkytų duomenų, kurie liudija apie reikšmingą agresyvaus, delinkventiško elgesio atvejų ir narkotinių medžiagų vartojimo sumažėjimą.

2 kriterijus – programos poveikio ilgalaikiškumas. Įrodyta, kad atrinktų programų poveikis yra tęstinis – akivaizdus mažiausiai vienerius metus po to, kai programa baigiama vykdyti.

3 kriterijus – galimybė pritaikyti programą įvairiomis aplinkybėmis. Atrinkti prevenciniai modeliai buvo efektyvūs ir sėkmingai pritaikomi skirtingose miestų, miestelių ir kaimų bendruomenėse. (Povilaitis, Valantinas, 2007).

Toliau apžvelgsime pagrindines prevencines programas įgyvendinamas mokyklose, siekiant užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą bei delinkventinio elgesio protrūkio mažinimą moksleivių tarpe.

1 programa. **Nepaprastųjų metų programa** (Incredible Years Series). Skirta 2-8 m. problemiško elgesio (agresyvumas, nepaklusnumas, impulsyvūs poelgiai) ir rizikos grupės vaikams.

Agresyviai, impulsyviai ir nepaklusniai besielgiantys vaikai dar ikimokyklinio ugdymo įstaigose susiduria su įvairiomis problemomis ir neretai yra priverčiami šias įstaigas keisti. Vidurinėse mokyklose dėl savo blogos „reputacijos“ jie sutinkami su nepasitikėjimu, yra atstumiami bendraamžių ir jų tėvų. Taikant ankstyvąją intervenciją yra įmanoma padėti vadinamiesiems sunkiems vaikams ir išvengti minėtų blogų nuostatų nelaukiant, kol šios taps sunkiai pakeičiamos.

Siekiant išvengti problemiško elgesio, jį sumažinti ar keisti, spręsti vaikų emocinius sunkumus pasitelkiamos išsamios, įvairiapusės mokomosios programos mokytojams, tėvams ir vaikams. Apmokyti specialistai, naudodami vaizdinę medžiagą, padeda įsitraukti į prevencinį procesą, skatina jo narius aktyviai svarstyti ir spręsti problemas.(Povilaitis, Valantinas, 2007).

2 programa. **Alternatyvių mąstymo strategijų skatinimo programa** (Promoting Alternative Thinking Strategies). Skirta pradinėi mokyklai.

Ši programa, kuria siekiama papildyti įprastinį pradinės mokyklos mokymo kursą, prisideda prie mokymosi sėkmės ir teigiamai veikia psichologinį klasės klimatą. Užsiėmimai, skirti savikontrolei, emociniam supratingumui, savigarbai ir tarpasmeninių sunkumų sprendimo įgūdžiams plėtoti, vyksta iki 3 kartų per savaitę ir trunka po 20 minučių ar ilgiau. Šių pamokų metu su vaikais yra kalbama apie jų jausmus, jie mokosi juos atpažinti, pavadinti ir išreikšti, apčiuopti skirtumą tarp jausmų ir poelgių, išvengti impulsyvaus elgesio. Mokytojų padedami, per vaidmeninį žaidimą, istorijų kūrimą, pokalbius vaikai atranda ir tyrinėja įvairius socialinio gyvenimo dėsningumus, susipažįsta su veiksmingo elgesio būdais ir strategijomis. Šį procesą namuose pastiprinti padeda tėvai, kurie yra supažindinami su programos medžiaga. (Povilaitis, Valantinas, 2007).

3 programa. **Funkcinė šeimos terapija** (Functional Family Therapy). Skirta 11-18 m. paaugliams, kurie elgiasi delinkventiškai, smurtauja, vartoja narkotines medžiagas, sutrikusio elgesio paauglius.

Ši programa – tai dar vienas būdas spręsti daugialypius problemišką elgesį lemiančius sunkumus jaunuolių gyvenamojoje aplinkoje, nesiimant prieš juos baudžiamųjų veiksmų, neverčiant jų palikti namų ir šeimos. Programos autoriai, pabrėždami tokių sankcijų prieš vaikus ir paauglius žalą bei neefektyvumą, siūlo trumpalaikę, lanksčią ir gerai dokumentuotą alternatyvą, pritaikomą įvairiose situacijose (mieste ir kaime, namuose, ligoninėje ar kitose institucijose). (Povilaitis, Valantinas, 2007).

Programa „Antras žingsnis“ - tai socialinius - emocinius įgūdžius ugdanti bei stiprinanti programa. Jos esmė - mažinti vaikų agresyvių elgesį, išmokyti vaikus susitvarkyti su savo jausmais, atsispirti impulsyviui elgesiui, išspręsti konfliktus, išspręsti problemas ir suprasti savo elgesio pasekmes. Nuo šios programos įgyvendinimo pradžios mokytojai, savo klasėse dirbę su „Antrojo žingsnio“ programa, pateikė įvairių atsiliepimų, patvirtinančių programos ilgalaikį veiksmingumą. Pasak mokytojų, paaugliai išmoko būti laisvesni, nebijoti reikšti savo nuomonę, surasti daugiau ir įvairesnių sprendimų, išmoko reikšti savo jausmus žodžiu, o ne muštynėmis, sumažėjo agresyvių konfliktų sprendimo variantų, be to, vaikai, dalyvaujantys programoje, gebėjo labiau sukaupti dėmesį, pradėjo geriau mokytis. Jau šiandien yra patvirtinta specialistų, kad yra tiesioginis ryšys tarp vaikų socialinių - emocinių įgūdžių bei pasiekimų moksle. (Arlauskaitė, 2009).

Nuo 2004 metų programą „Antras žingsnis“ Paramos vaikams centras vykdė 16-oje Vilniaus miesto klasių, kad įsitikintų programos tinkamumu ir veiksmingumu Lietuvos mokyklose. Gavus puikius rezultatus, 2007 metais buvo pasirašyta sutartis su „Committee for Children“,

programos kūrėjais, pagal kurią Paramos vaikams centrui suteikta teisė naudotis programa Lietuvoje.(Arlauskaitė, 2009).

Programa yra taikoma kaip prevencinė delinkventinio elgesio mažinimo priemonė. 2008 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija parėmė programos vykdymą, tuo suteikdama mokytojams efektyvų įrankį darbui, paaugliams - realią galimybę augti sėkmingiems ir sveikiems, o tėvams - ramybę, žinant, kad klasėje vaikai gauna tvirtos ir atsparios psichikos pagrindą, kuris bus taip reikalingas besikeičiančiame jų gyvenime.(Arlauskaitė, 2009).

2008 m. „Antro žingsnio“ programa buvo vykdoma 29 pagrindinėse mokyklose, 25 vidurinėse mokyklose. 2009 m. „Antro žingsnio“ programa buvo taikoma daugelyje Lietuvos mokyklų ir darželių.(Arlauskaitė, 2009).

„Antras žingsnis“ – daugiau nei prevencijos programa. Tai socialinius emocinius įgūdžius ugdomi bei stiprinanti programa. Programos tikslas mažinti vaikų ir paauglių agresyvių elgesį, mokyti juos susitvarkyti su savo jausmais, atsispirti impulsyviui elgesiui, spręsti konfliktus, susitvarkyti su problemomis ir suprasti savo elgesio pasekmes. „Second Step“ mokymo planas sukurtas ugdyti vaiko ir paauglio socialinę kompetenciją, mokant jį socialinių emocinių įgūdžių, kurie bus naudingi ir tolimesniame gyvenime.(Arlauskaitė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, jog šiandien gausu įvairiausių projektų bei prevencinių priemonių padedančių stabdyti delinkventinio elgesio paplitimą mokyklose, tačiau svarbiausia jas tikslingai bei komandiškai įgyvendinti siekiant efektyvaus rezultato.

3. VAIKŲ DELINKVENTINIO ELGESIO PREVENCIJOS KĖDAINIŲ MIESTO MOKYKLOSE PEDAGOGINĖS PRIELAIIDOS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo objektas: Vaikų delinkventinio elgesio mažinimo prevencinės prielaidos Kėdainių miesto mokyklose.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo atliktas Kėdainių mieste 2014 metais kovo- balandžio mėnesį, buvo apklausiami pagrindinių mokyklų ir gimnazijų pedagogai. Apklausa buvo vykdoma mokyklose, respondentų darbo vietose. Paaiškinus tyrimo tikslą anketos buvo paliekamos respondentams kad galėtų užpildyti neskubėdami. Kėdainių mieste yra dvi gimnazijos, Kėdainių šviesioji ir Atžalyno gimnazijos, trys vidurinio ugdymo mokyklos bei suaugusiųjų ir jaunimo mokykla. Kėdainių rajono savivaldybės švietimo skyriaus duomenimis kovo mėnesį Kėdainių mieste dirbo 290 pedagogų, 82% pedagogų sudarė moteris, 18% vyrai. Pagal darbo pedagoginį darbo stažą:

2 lentelė. Kėdainių ugdymo mokyklų pedagogai pagal darbo stažą

Iki 4 metų	6,1%
Nuo 4 iki 9 metų	9,3%
Nuo 10 iki 14 metų	10,1%
15 ir daugiau metų	74,5%

3 lentelė. Kėdainių ugdymo mokyklų pedagogai pagal kvalifikacines kategorijas

Mokytojai	10 %
Vyr. Mokytojai	53%
Metodininkai	36%
Ekspertai	1%

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 207 respondentų , iš dviejų miesto gimnazijų, trijų pagrindinių mokyklų bei jaunimo mokyklos pedagogai. Respondentams buvo išaiškintas tyrimo tikslas ir kaip reikia užpildyti klausimyną. Pildant anketas nesklaidumų nekilo. Reikalinga imtis buvo apskaičiuota pagal Jadovo ir Paniotto formulę: $n=1/(0,0025+1/290)$, reikalinga apklausti buvo ne mažiau kaip 169 mieste dirbančius pedagogus. Tuo tikslu mokyklose buvo išdalinta 220 anketų,

207 anketos buvo surinktos, iš jų 175 buvo tinkamai ir pilnai užpildytos. Tyrime dalyvavo 40 vyrų ir 135 moterys. Daugiausiai tyrime dalyvavo respondentų, kurių amžiaus vidurkis 40-49 metai (76 respondentai), mažiausiai dalyvavo 22-24 metų amžiaus vidurkio respondentų (9). Daugiausiai tyrime dalyvavo respondentų, kurių darbo stažas yra 15 ir daugiau metų (90). Tyrimas atliktas 2014 metų kovo – balandžio mėnesiais.

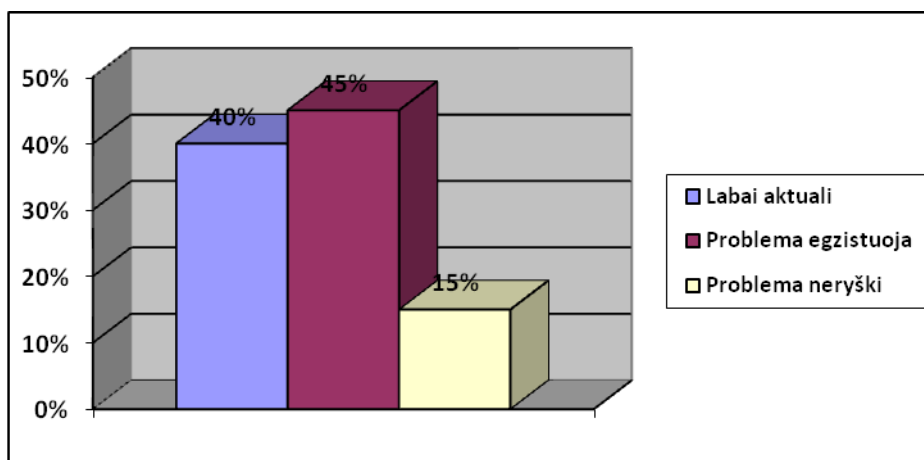
Tyrimo metodai:

1. Literatūros šaltinių analizė
2. Anketinė apklausa
3. Matematinė statistinė analizė

Matematinės statistikos metodai. Anketiniai tyrimo duomenys apdoroti taikant procentinę analizę, atsakymų tarp tiriamųjų grupių patikimumas buvo skaičiuojamas χ^2 (chi kvadrato) kriterijaus pagalba. Naudoti tokie statistinių išvadų patikimumo lygiai: $p > 0,05$ - nepatikima; $p < 0,05$ – patikima. Taip pat tyrimo metu siekta nustatyti koreliacijos susietumo laipsnį naudojant Pearson koreliacijos metodą. Visi skaičiavimai atlikti *MS Excellir SPSS* kompiuterinėmis programomis.

3.2. Tyrimo duomenys

Pirmuoju tyrimo klausimu siekta išsiaiškinti, ar respondentų nuomone mokykloje egzistuoja delinkventinio elgesio problema? Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti delinkventinio elgesio problematiką mokyklos aplinkoje (2 pav.).

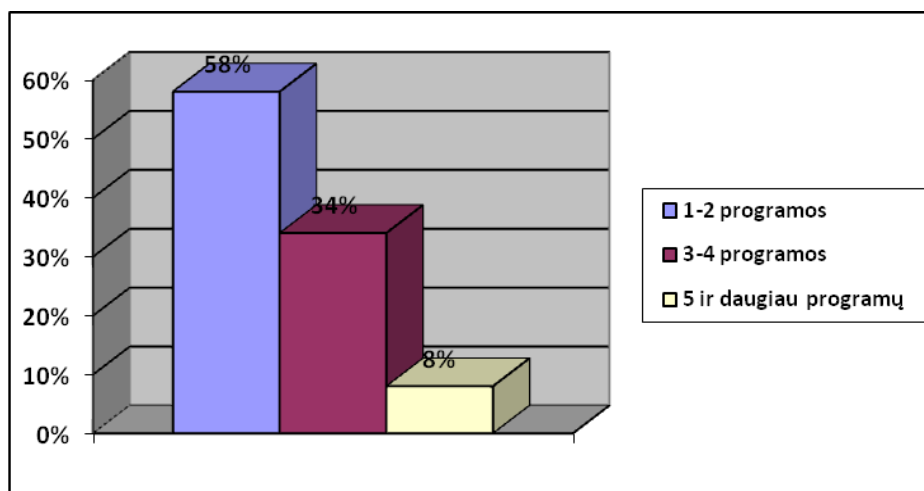
2 pav. Delinkventinio elgesio problematika

Tyrimo duomenys rodo, jog beveik pusė (45 proc.) respondentų teigia, jog delinkventinio elgesio problema mokykloje egzistuoja, ketvirtadalis respondentų (40 proc.) teigia, jog problema yra labai aktuali ir tik mažiausia respondentų dalis (15 proc.) teigia, jog problema yra neryški.

Pažymėtina, jog nei vienas respondentas nenurodė, jog delinkventinio elgesio problematika mokykloje neegzistuoja.

Kaip jau minėta teorinėje dalyje, Sakalauskas G. (2013) taip pat pabrėžia, jog jaunimo delinkventinis elgesys yra visuotinai paplitęs, taigi remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog delinkventinio elgesio problematika mokyklos aplinkoje yra aktuali bei paplitusi.

Išsiaiškinus, jog delinkventinio elgesio problema mokyklos aplinkoje yra aktuali, sekančiu tyrimo klausimu analizuota, kiek prevencinių programų per pastaruosius metus įgyvendinta mokyklose siekiant mažinti vaikų delinkventinį elgesį. Remiantis šiais rezultatais galima nustatyti, koks dėmesys delinkventinio elgesio problematikai skiriamas Kėdainių miesto mokyklose (3 pav.).

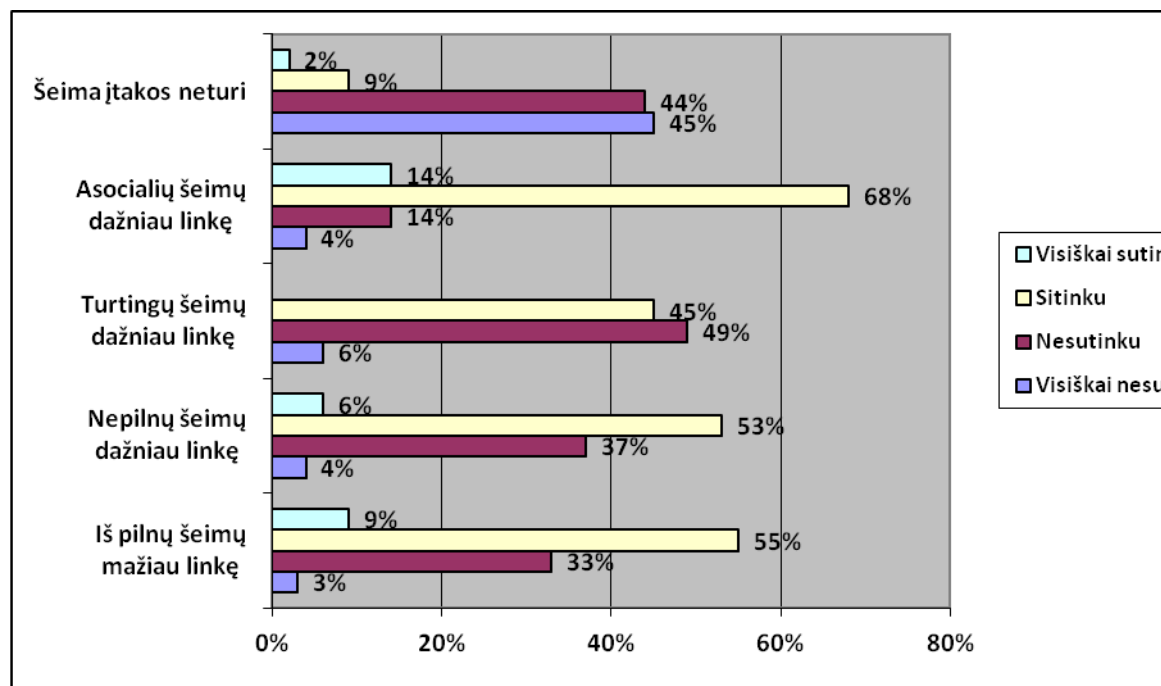

3 pav. Prevencinių programų skaičius

Daugiau nei pusė (58 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog jų mokykloje per pastaruosius metus įgyvendinta 1-2 programos, kiek daugiau nei trečdalis respondentų (34 proc.) teigia, jog jų mokykloje įgyvendintos 3-4 programos. Mažiausia respondentų dalis (8 proc.) nurodė, jog jų mokykloje per pastaruosius metus įgyvendintos 5 ir daugiau prevencinių programų siekiant mažinti delinkventinį elgesį. Pažymėtina, jog nei vienas respondentas nenurodė, jog per pastaruosius metus nebuvo įgyvendinta nei viena programa.

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklose egzistuojant delinkventinio elgesio problematikai dažniausiai per metus įgyvendinama 1-2 programos, be to, tiriant Kėdainių mokyklas nenustatyta, jog mokyklos visiškai neskirtų dėmesio prevencinių programų įgyvendinimui siekiant mažinti vaikų delinkventinį elgesį.

Sekančiu tyrimo klausimu analizuota, ar respondentų nuomone šeimos sudėtis turi įtakos vaiko delinkventiniam elgesiui. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti, ar šeima yra reikšmingas veiksnys vaiko polinkiui į delinkventinį elgesį (4 pav.).

4 pav. Šeimos įtaka

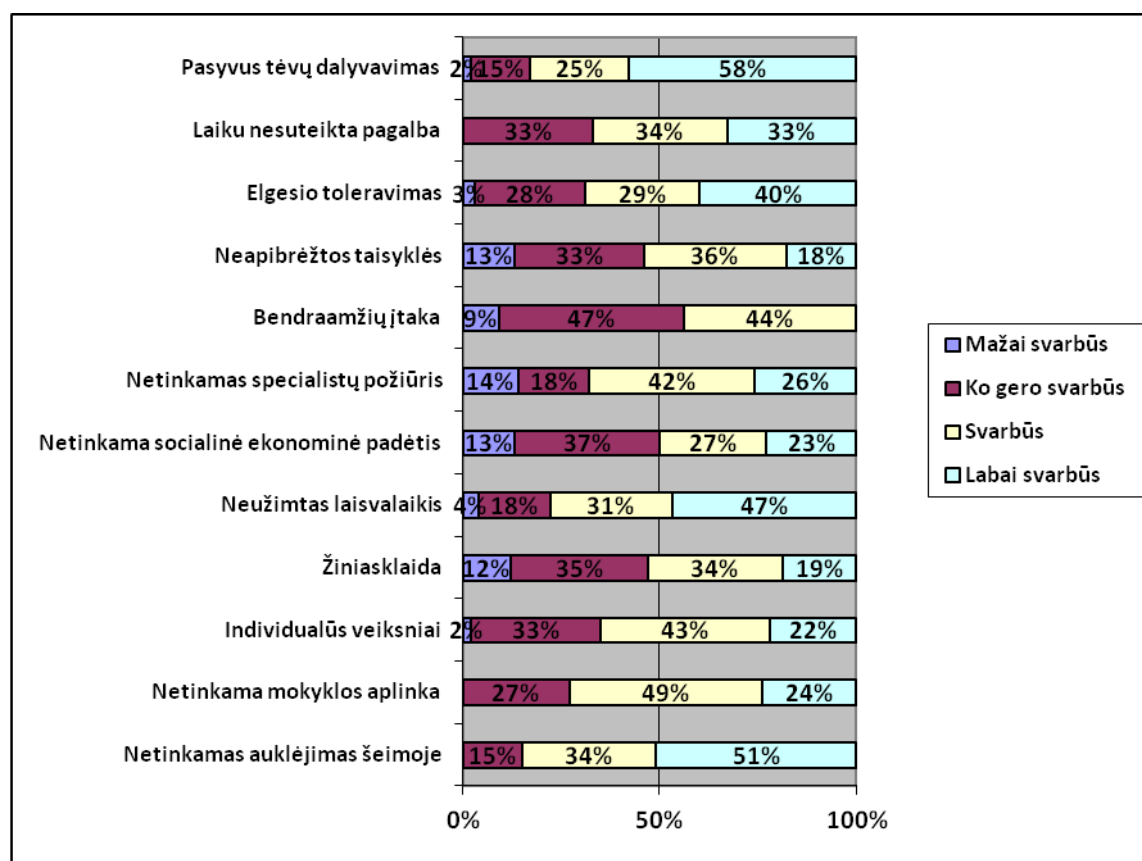
Tyrimo duomenys rodo, jog respondentų nuomone labiausiai vaikų delinkventiniui elgesiui įtakos turi asocialios šeimos. Su tokiu teiginiu visiškai sutiko 14 proc. respondentų, taip pat net 68 proc. nurodė, jog teiginys yra teisingas. Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (53 proc.) taip pat nurodė, jog vaikų delinkventiniam elgesiui įtakos turi nepilnos šeimos. Be to, daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (55 proc.) teigia, jog iš pilnų šeimų vaikai yra mažiau linkę į delinkventinį elgesį.

Tyrimo metu nustatytas stiprus koreliacinis ryšys. Pedagogės moterys dažniau nei pedagogai vyrai mano, jog vaikai iš nepilnų šeimų yra dažniau linkę į delinkventinį elgesį ($p < 0,005$), taip pat daugiau nei 15 metų dirbantys respondentai labiau linkę manyti, jog nepilnų šeimų vaikai yra dažniau linkę į delinkventinį elgesį nei iki 5 metų darbo stažą turintys respondentai ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog šeimos socialinis statusas įtakoja vaiko polinkį į delinkventinį elgesį. Kaip teigė East ir kt. (2006), tik su vienu tėvu auge vaikai dažniau yra užsisklendę, mažiau turintys savigarbos, jų bendri pasiekimai ženkliai mažesni, tuo tarpu

Žukauskienė R. (2006) akcentuoja, jog vaikai, stebėdami šeimos narių ginčus, barnius, muštynes, skyrybas arba patirdami artimųjų skriaudą, pripranta prie smurto, laiko jį pavyzdžiu ir dažnai taip pat elgiasi su savo bendraamžiais kitose aplinkose. Taigi, tyrimo rezultatai patvirtino, jog šeima turi įtakos vaikų delinkventiniam elgesiui. Dažniausiai šis elgesys būdingas nepilnų ir asocialių šeimų vaikams. Šiuos socialinius šeimos požymius ypač pastebi pedagogės moterys bei ilgesnį nei 15 metų darbo stažą turintys respondentai.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta nustatyti, kokie konkrečiai veiksniai turi daugiausiai įtakos vaikų delinkventiniam elgesiui. Remiantis šiais tyrimo rezultatais galima nustatyti, kokias prevencines priemones yra tikslingiausia formuoti siekiant mažinti vaikų riziką tapti delinkventu (5 pav.).

5 pav. Veiksniai lemiantys delinkventinį elgesį

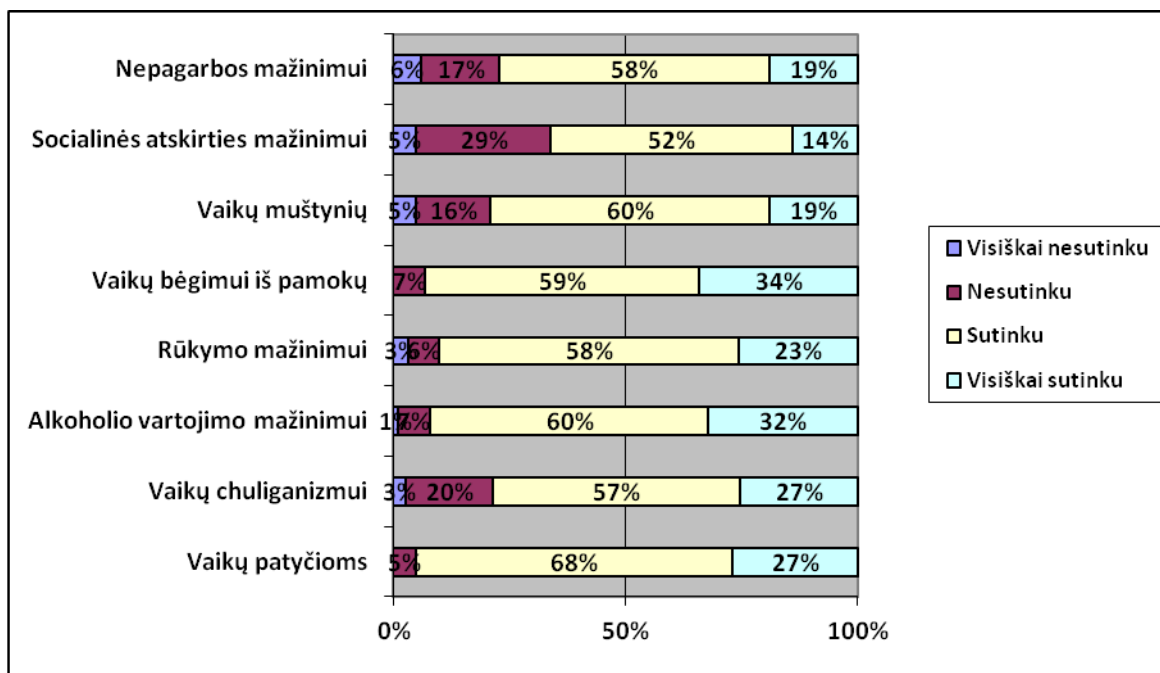
Tyrimo rezultatai atskleidė, jog daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (58 proc.) teigia, jog pasyvus tėvų dalyvavimas vaikų ugdymo procese labiausiai lemia vaikų delinkventinį elgesį, kiek mažiau respondentų (51 proc.) vaikų delinkventinio elgesio atsiradimui, kaip svarbiausiu veiksniumi įvardino netinkamą tėvų auklėjimą šeimoje, kiek mažiau nei pusė respondentų (47 proc.)

svarbiausiu veiksnio taip pat įvardino neužimtą vaikų laisvalaikį. Prie svarbių veiksnių įtakojant vaikų delinkventinį elgesį respondentai dažniausiai įvardino bendraamžių įtaką (44 proc.) bei netinkamą specialistų požiūrį (42 proc.).

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tėvų neįsitraukimą į ugdymo procesą, kaip svarbiausią veiksnių lemiantį vaikų delinkventinį elgesį ženkliai dažniau įvardino mokytojai nei socialiniai pedagogai ir psichologai ($p < 0,005$), neužimtą vaikų laisvalaikį, kaip svarbiausią veiksnių dažniausiai įvardino daugiau nei 15 nei iki 5 metų darbo stažą turintys pedagogai ($p < 0,005$). Neužimtam laisvalaikiui, kaip svarbiausiam veiksnio ženkliai mažesnę reikšmę skiria socialiniai pedagogai bei psichologai nei mokytojai ($p < 0,005$).

Gottfredson D.C (2001) taip pat pažymi, jog delinkventinį elgesį labiausiai įtakoja šeimos auklėjimo modelis, visuomenės informavimo priemonių neigiama informacija bei įtaka. Ilgūnienė R. (2010) priduria, jog delinkventinis vaikų elgesys gali atsirasti dėl auklėjimo klaidų šeimoje, bendraamžių grupės. Taigi apibendrinant galima teigti, jog svarbiausi veiksniai lemiantys vaiko polinkį į delinkventinį elgesį yra netinkamas auklėjimas šeimoje, šeimos pasyvus įsitraukimas į ugdymo procesą bei neužimtas laisvalaikis. Pedagogai, kurie dirba daugiau nei 15 metų ypač akcentuoja netinkamo auklėjimo šeimoje įtaką, taip pat akcentuotina tai, jog mokyklos socialiniai pedagogai ir psichologai ženkliai mažiau skiria dėmesį vaiko laisvalaikio neužimtumui ir tėvų neįsitraukimo į ugdymo procesą problematikai nei mokytojai. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog siekiant mažinti vaikų delinkventinį elgesį būtina planuoti tikslingą vaikų laisvalaikio užimtumą, įtraukti tėvus į ugdymo procesą, socialiniams pedagogams bei psichologams aktyviau dirbti su vaikų šeimomis, tačiau, kaip parodė tyrimo rezultatai, jų požiūris į tėvų įtraukimą į ugdymo procesą šiuo metu yra nepakankamas.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta išsiaiškinti, kokioms delinkventinio elgesio mažinimo formoms mokykloje dažniausiai vykdomos prevencinės programos. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti, kurias delinkventinio elgesio formas mokyklos aplinkoje siekiama dažniausiai sumažinti (6 pav.).

6 pav. Prevencinių program formos

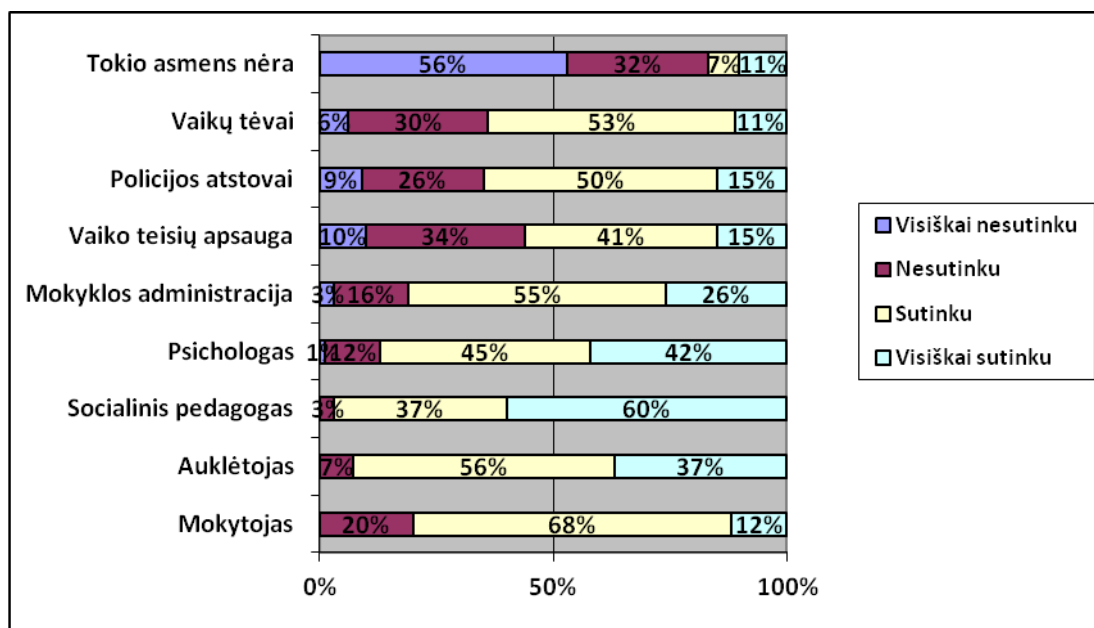
Tyrimo duomenų analizė rodo, jog daugiau nei trečdalis (32 proc.) respondentų teigia, jog jų mokykloje siekiant mažinti delinkventinį elgesį dažniausiai įgyvendinama prevencinių formų skirtų alkoholio vartojimo mažinimui. 68 proc. tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog dažniausiai naudojamos prevencinės formos yra vaikų patyčių mažinimas, šeštadalis (60 proc.) respondentų nurodo vaikų tarpusavio muštynių mažinimo formas prevencinėse programose, kiek mažiau respondentų (59 proc.) teigia, jog jų mokykloje dažniausiai naudojamos prevencinės formos skirtos vaikų bėgimo iš pamokų mažinimui. Taip pat dažnai mokyklose organizuojamos prevencinės programos siekiant mažinti vaikų rūkymą ir nepagarbą (58 proc.), chuliganizmą (57 proc.) ir socialinės atskirties mažinimą.

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tose mokyklose, kuriose teigiama, jog delinkventinio elgesio problema yra labai aktuali dažniau įgyvendinamos patyčių prevencijos nei tose, kuriose teigiama, jog problema yra neryški ($p < 0,005$). Vaikų chuliganizmo mažinimo prevencija taip pat dažniau įgyvendinama mokyklose, kuriose delinkventinio elgesio problema yra labai aktuali nei tose, kuriose problema yra neryški ($p < 0,005$), muštynių mažinimo prevencinės programos dažniau įgyvendinamos tose mokyklose, kuriose problema yra labiau aktuali nei tose, kuriose mažiau ryški ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklose šiuo metu skiriamas didelis dėmesys įvairioms delinkventinio elgesio formoms mažinti. Mokyklose dažniausiai įgyvendinamos patyčių, alkoholio vartojimo, muštynių, chuliganizmo, nepagarbos ir kitoms formoms mažinti. Ypač didelis dėmesys

turėtų būti skiriamas chuliganizmo mažinimui, nes, kaip rodo Sakanausko G. (2013) atlikta nepilnamečių nusikalstamų veikų analizė, 2012 metais nepilnamečiai padarė 3127 nusikalstamas veikas. Nepilnamečių chuliganizmo mažinimui ypač didelį dėmesį skiria tos mokyklos, kuriose delinkventinis elgesys įvardinamas, kaip labai aktuali problema nei tose, kuriose ši problema įvardinama, kaip nesanti ryški.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta išsiaiškinti, kas mokyklos aplinkoje daugiausiai dėmesio skiria delinkventinio elgesio prevencinių programų rengimui ir įgyvendinimui. (7 pav.).

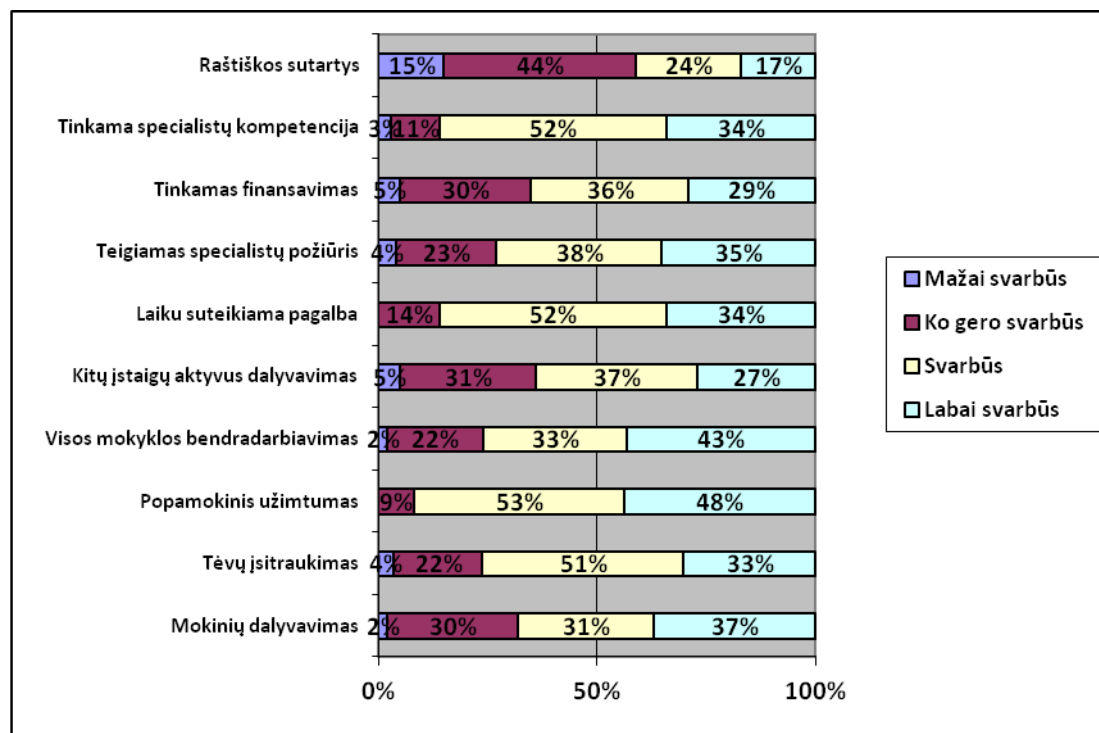

7 pav. Asmenys, atsakingi už prevencines programas

Kaip rodo tyrimo duomenys, šeštadalis respondentų (60 proc.) teigia, jog delinkventinio elgesio prevencines programas mokykloje dažniausiai rengia ir įgyvendina socialinis pedagogas, kiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų (42 proc.) nurodo, jog dažniausiai programas rengia ir įgyvendina mokyklos psichologas. Taip pat didžioji tyrime dalyvavusių respondentų dauguma (68 proc.) teigia, jog prevencines programas rengia ir įgyvendina mokytojas, kiek mažesnė respondentų dalis (56 proc.) įvardino auklėtoją. Kiek daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (53 proc.) taip pat įvardino vaikų tėvus. Penktadalis respondentų (50 proc.) įvardino policijos atstovus. Rečiausiai respondentai, kaip prevencinių priemonių rengėjus ir įgyvendintojus įvardino vaiko teisių apsaugos atstovus (34 proc.). Apibendrinant galima teigti, jog į prevencinių programų rengimą ir įgyvendinimą dažniausiai įsitraukia visa mokyklos bei kitų institucijų bendruomenė. Kaip jau minėta teorinėje dalyje, Navickas K. (2006) taip pat pažymi, jog visame vaiko elgesio

korekcijos procese itin svarbus vaidmuo tenka aktyviam bei tampriam nepilnamečio ir jo šeimos narių, švietimo ir ugdymo įstaigų, sveikatos priežiūros įstaigų, vaiko teisių apsaugos specialistų, policijos pareigūnų bei kitų valstybės ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimu, kadangi tik bendras darbas leidžia užtikrinti ilgalaikės kompleksinės pagalbos teikimą vaikui ir jo šeimai. Taigi, remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog rengiant ir įgyvendinant delinkventinio elgesio programas įsitraukia visi mokyklos bendruomenės ir kitų institucijų nariai, tačiau mažiausias aktyvumas pastebimas iš vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta nustatyti, kas respondentų nuomone labiausiai lemia efektyvų delinkventinio elgesio prevencinių programų įgyvendinimą. Remiantis šiais tyrimo rezultatais galima nustatyti efektyviausias priemones (8 pav.).

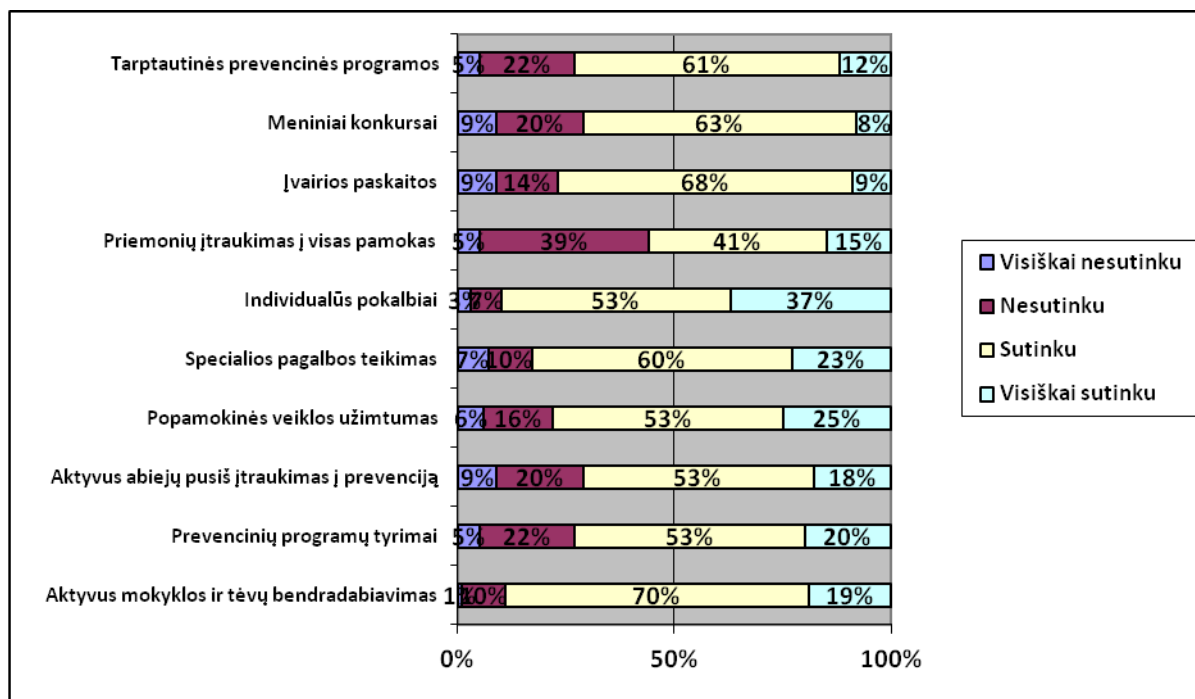
8 pav. Efektyvios prevencinių programų priemonės

Tyrimo rezultatai rodo, jog beveik pusė tyrime dalyvavusių respondentų (48 proc.) efektyviausiomis prevencinių programų priemonėmis įvardina vaikų popamokinį užimtumą, kiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų (43 proc.) efektyviausia priemone įvardina visos mokyklos bendradarbiavimą, taip pat 37 proc. respondentų efektyviausiomis priemonėmis įvardina mokinių dalyvavimą prevencinėje veikloje, šiek tiek mažiau respondentų (35 proc.) efektyviausia priemone įvardina teigiamą specialistų požiūrį, po lygiai respondentų (34 proc.) efektyviausiomis

priemonėmis įvardina tinkamą specialistų kompetenciją ir laiku suteiktą pagalbą. Mažiausiai reikšminga priemone respondentai įvardino raštiškas sutartis su mokiniu ir jo šeima (44 proc.).

Apibendrinant galima teigti, jog efektyviausi delinkventinio elgesio prevencinių programų veiksniai yra vaikų popamokinis užimtumas, visos mokyklos bendradarbiavimas, mokinių dalyvavimas prevencinėje programoje bei tinkama specialistų kompetencija ir laiku suteikta pagalba. Šias, kaip efektyviausias prevencines priemones taip pat įvardino ir Steep S. D. ir kt. (2011), kurie atlikto tyrimo metu nustatė, jog laiku suteikta pagalba delinkventiniams vaikams vėliau jiems padeda užmegzti santykius su normaliomis socialinėmis grupėmis, sumažėja rizika, jog delinkventinis elgesys vėliau peraugs į didesnius ir žalingesnius nusikaltimus. Smurto prevencijos mokyklose metodinėse priemonėse (2005) taip pat pažymima, jog aktyvus vaikų įtraukimas į antismurtinių programų ir priemonių mokyklos bendruomenėje kūrimą ir diegimą ugdo vaikų atsakomybės, pilietiškumo jausmus, skatina norą laikytis bendrai priimtų taisyklių, Paulauskienė A. (2006) priduria, jog tam, kad agresyvus mokinių elgesys būtų išeliminuotas, pedagogai pirmiausia turi gerai organizuoti mokinių veiklą, išspręsti jų užimtumo problemas, tačiau Kolesnikovienė J. ir Brazienė J. (2004) teigia, jog vaikų laisvalaikio užimtumas mokymo įstaigose mažai organizuojamas. Taigi, galima teigti, jog organizuojant vaikų delinkventines prevencijos programas bei siekiant jų efektyvumo svarbiausia yra įtraukti vaikus į prevencinių programų įgyvendinimą, tinkamai formuoti vaikų užimtumą bei spręsti užimtumo problemas, ugdyti specialistų kompetenciją.

Sekančiu tyrimo klausimu analizuota, kokios delinkventinio elgesio prevencinės formos taikomos įgyvendinant prevencines programas (9 pav.).

9 pav. Prevencinės formos

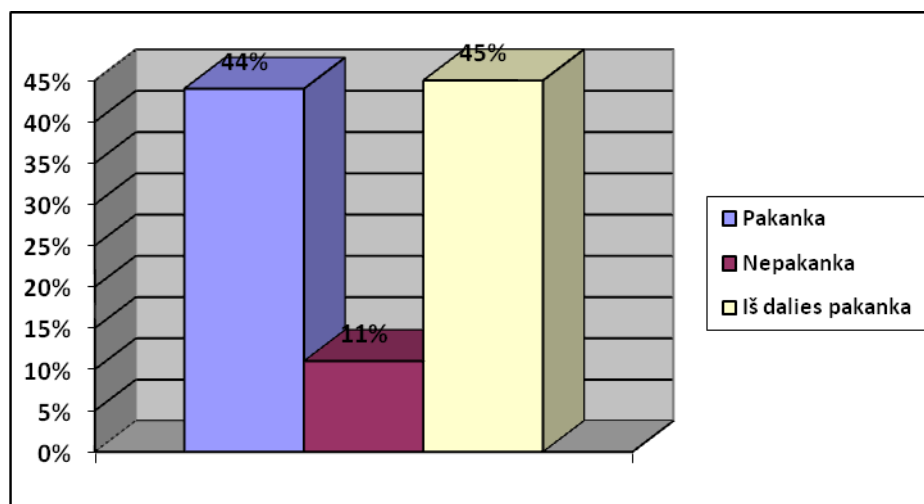
Tyrimo duomenys rodo, jog dažniausiai organizuojant delinkventinio elgesio prevencines programas organizuojami individualūs specialistų pokalbiai su šeima ir vaiku (37 proc.), net septintadalis tyrime dalyvavusių respondentų (70 proc.) teigia, jog dažniausiai organizuojamas aktyvus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas, kiek mažiau respondentų (68 proc.) pagrindinėmis prevencinėmis priemonėmis įvardino įvairias organizuojamas paskaitas, seminarus skirtus tėvams, vaikams ir pedagogams, 63 proc. įvardino organizuojamus meninius konkursus, kiek mažiau respondentų (61 proc.) įvardino tarptautinių prevencinių programų įgyvendinimą, o šeštadalis respondentų nurodė specialios pagalbos teikimą vaikui ir jo šeimai. Rečiausiai naudojama prevencinių priemonių forma yra delinkventinio elgesio mažinimo priemonių įtraukimas į visas programas (39 proc.).

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Įvairios paskaitos ir seminarai skirti tėvams, pedagogams ir vaikams dažniau organizuojami tose mokyklose, kur delinkventinio elgesio problema yra aktuali nei tose, kuriose ši problema yra neryški ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines priemones mokykloje naudojamos įvairios formos. Pagrindinės iš jų yra aktyvus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas, paskaitos, seminarai skirti tėvams, pedagogams ir vaikams, specialios pagalbos teikimas vaikui ir šeimai, tarptautinių prevencinių programų įgyvendinimas. Pažymėtina, jog

specialios pagalbos teikimas vaikui ir šeimai, jų savišvietai dažniau organizuojamas tose mokyklose, kuriose delinkventinio elgesio problema įvardinama, kaip aktuali nei tose, kuriose ši problema įvardinama, kaip neryški. Pažymėtina, jog speciali pagalba vaikui ir šeimai yra įtvirtinta ir įstatymiškai. Patvirtintoje vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003) pažymima, jog patyrusiam žalą vaikui sudaromas vaiko apsaugos planas ir suteikiama visavertė pagalba, apimanti socialines, medicinos, reabilitacijos ir juridines paslaugas. Šeimos nariams teikiamos socialinės ir juridinės paslaugos.

Sekančiu tyrimo klausimu analizuota, ar respondentams pakanka profesinių žinių ir įgūdžių organizuojant ir įgyvendinant prevencines programas. Tokie tyrimo rezultatai leidžia numatyti specialistų kvalifikacijos ir įgūdžių tobulinimo poreikį (10 pav.).

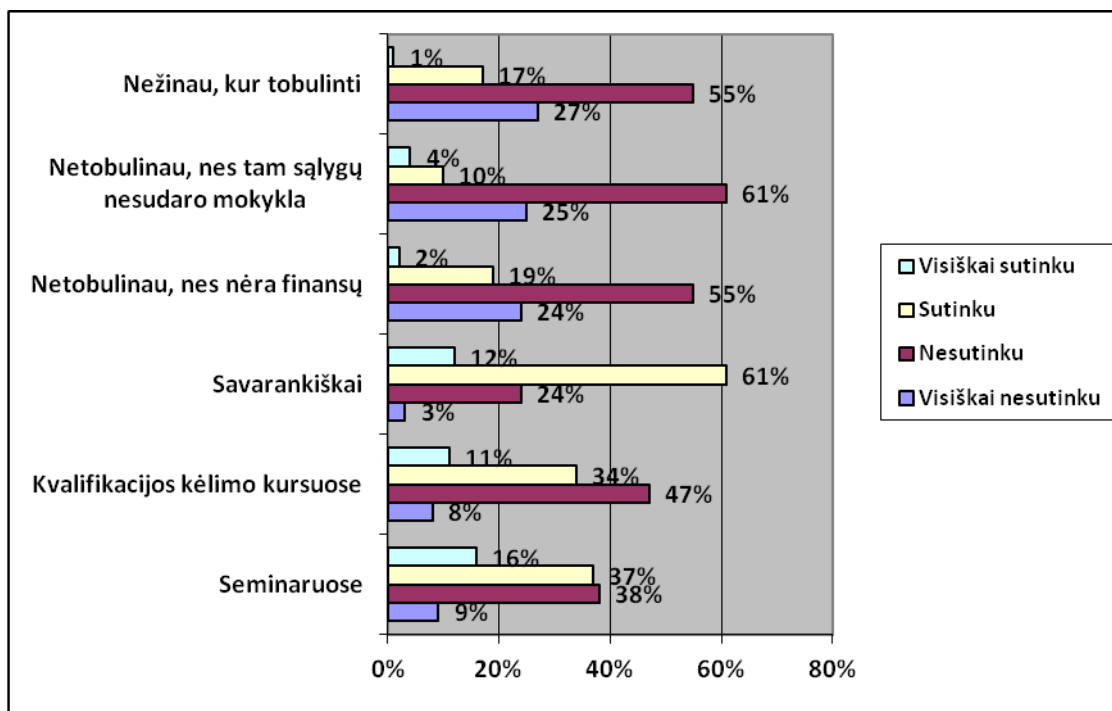
10 pav. Profesiniai įgūdžiai

Tyrimo rezultatai rodo, jog 45 proc. tyrime dalyvavusių respondentų vykdant delinkventinio elgesio prevencijų programas profesinių žinių ir įgūdžių užtenka tik iš dalies. Šiek tiek mažiau respondentų (44 proc.) nurodė, jog profesinių žinių pakanka ir mažiausia respondentų dalis (11 proc.) nurodė, jog profesinių žinių vykdant delinkventinio elgesio prevenciją jiems neužtenka.

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Profesinių žinių įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas dažniau nepakanka vyrams nei moterims ($p < 0,005$), taip pat profesinių žinių pakanka 50-59 metų respondentams nei 22-29 metų respondentams ($p < 0,005$) bei dirbantiems daugiau nei 15 nei iki 5 metų respondentams ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog didžiosios daugumos tyrime dalyvavusių respondentų profesinės žinios ir įgūdžiai įgyvendinant delinkventinio elgesio prevenciją yra pakankamos tik iš dalies. Dažniausiai pakankamai žinių ir įgūdžių turi vyresnio amžiaus ir ilgesnį darbo stažą turintys

respondentai, tuo tarpu jaunesnio amžiaus ir mažesnio darbo stažo respondentai dažnai susiduria su įgūdžių ir žinių stoka, todėl jiems būtini papildomi kvalifikacijos kėlimo ar žinių lavinimo įgūdžiai, todėl sekančiame tyrimo klausime siekta išsiaiškinti, kaip respondentai per pastaruosius dvejus metus tobulino savo žinias ir įgūdžius siekiant efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio prevenciją. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti, kokios priemonės yra dažniausiai populiarios tarp pedagogų siekiant įgyti papildomų įgūdžių ir žinių (11 pav.).

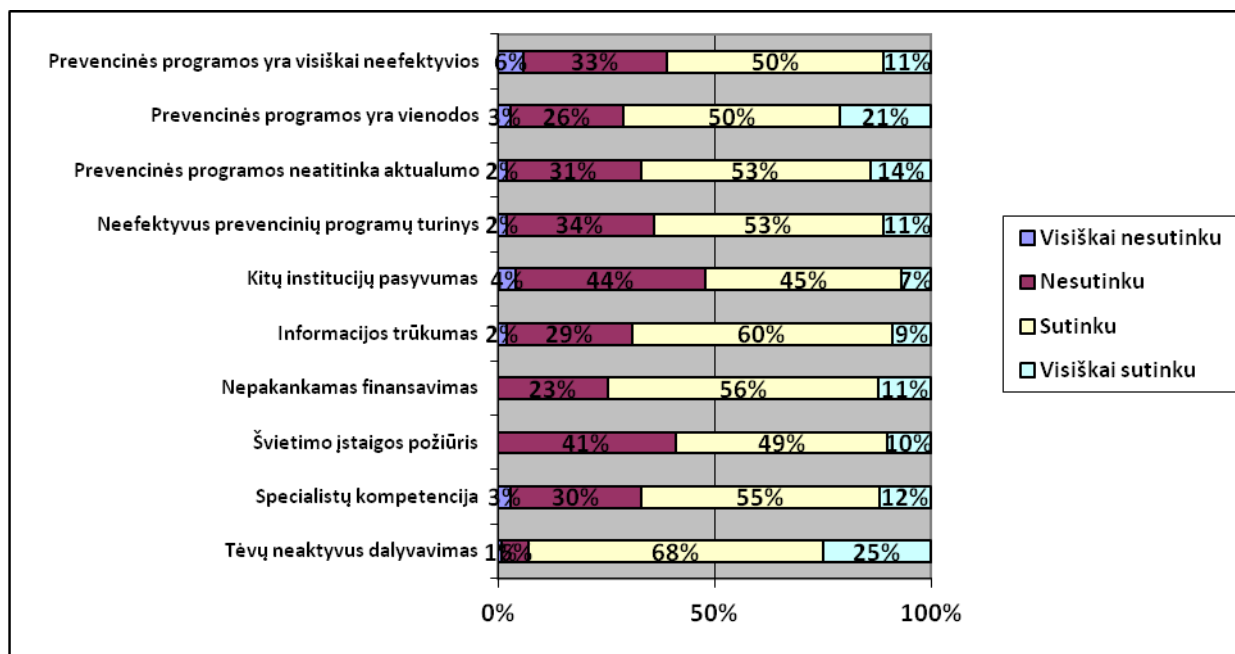
11 pav. Žinių ir įgūdžių tobulinimas

Tyrimo rezultatai rodo, jog daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų (61 proc.) savo profesines žinias ir įgūdžius siekiant efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio prevenciją tobulina savarankiškai, ženkliai mažiau respondentų (37 proc.) įgūdžius ir žinias tobulino seminaruose.

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Savarankiškai savo profesines žinias ir įgūdžius dažniau tobulina respondentai, kurių darbo stažas yra daugiau nei 15 metų nei tie, kurių stažas yra iki 5 metų ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog didžioji dauguma respondentų savo profesinius įgūdžius bei žinias tobulina savarankiškai, ypač tam didelį dėmesį skiria daugiau nei 15 metų darbo stažą turintys respondentai. Seminaruose respondentai dalyvauja ženkliai rečiau.

Sekančiu klausimu analizuota, kas labiausiai apsunkina delinkventinio elgesio programų įgyvendinimą. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti pagrindinius veiksnius, kurie įtakoja delinkventinio elgesio prevencinių programų neefektyvumą (12 pav.).

12 pav. Veiksniai labiausiai apsunkinantys prevencijų įgyvendinimą

Daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų (25 proc.) visiškai sutinka, jog tėvų neaktyvus dalyvavimas labiausiai apsunkina delinkventinio elgesio prevencinių programų efektyvumą, su šiuo teiginiu taip pat sutiko dauguma respondentų (68 proc.), šeštadalis respondentų (60 proc.) nurodė, jog efektyvumą labiausiai apsunkina metodinių priemonių ir informacijos trūkumas, kiek mažiau respondentų (56 proc.) nurodė, jog efektyvumą labiausiai apsunkina nepakankamas finansavimas, po lygiai respondentų (53 proc.) labiausiai apsunkinančiais veiksniais įvardino neefektyvų prevencinių programų turinį bei prevencinių programų aktualumo ir paskirties nebeatitikimą. Pusė tyrime dalyvavusių respondentų (50 proc.) nurodė, jog efektyvumą apsunkina tai, jog prevencinės programos yra vienodos ir net pusė tyrime dalyvavusių respondentų sutinka su teiginiu, jog prevencinių programų įgyvendinimas yra visiškai neefektyvus, būtina ieškoti kitų priemonių siekiant mažinti delinkventinį elgesį.

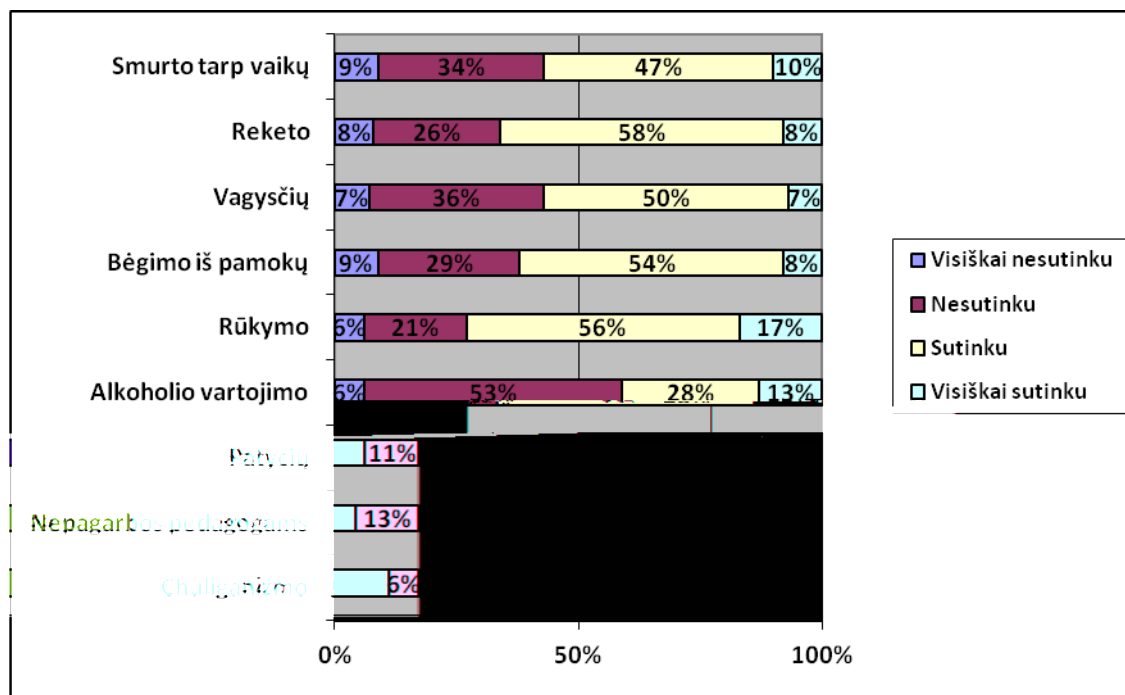
Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tose mokyklose, kuriose delinkventinio elgesio prevencinių programų per metus įgyvendinama 1-2 ženkliai dažniau pažymi, jog finansų stoka labiau apsunkina programų efektyvumą nei tose mokyklose, kuriose programų per metus įgyvendinamos 5 ir daugiau ($p < 0,005$). Prevencinių programų visišką neefektyvumą dažniau

įvardina 1-2 prevencines programas per metus įgyvendinančios mokyklos nei tos, kurios per metus įgyvendina 5 ir daugiau programų ($p < 0,005$).

Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog pagrindiniai veiksniai sunkinantys delinkventinio elgesio prevencinių programų efektyvumą yra tėvų neaktyvus dalyvavimas, nepakankamas finansavimas bei pačių prevencinių programų aktualumo neatitikimas, vienodumas bei visiškas neefektyvumas.

Merfeldaitė O. (2007) taip pat pažymi, jog tėvų įtraukimas į ugdymo procesą yra sudėtingas procesas dėl kiekvienos šeimos individualumo ir išskirtinumo, todėl galima teigti, jog būtent šie veiksniai labiausiai apsunkina tėvų įtraukimą į prevencines programas. Tuo tarpu Blekborn R. (2004) ir kitų mokslininkų įgyvendintas ketverius metus trukęs projektas apėmęs daugumą Sankt Peterburgo mokyklų parodė, jog pasibaigus projektui bei atlikus jo pasiekimų rezultatus, nustatyta, jog programos priemonės, formuojant vaikų socialinius įgūdžius buvo trumpalaikis poveikis, nes vėliau probleminiai vaikai vis tiek metė mokyklą, padidėjo vaikų delinkventinio elgesio pažeidimai. Remiantis šiais projekto rezultatais, padaryta išvada, jog profilaktinių priemonių taikymas ir efektyvumas mokyklos aplinkoje yra nepakankamas. Taigi siekiant efektyviau mažinti delinkventinio elgesio paplitimą, įgyvendinti prevencines priemones, būtina atlikti prevencinių efektyvumo vertinimą prieš arba po jų įgyvendinimo. Ši nuostata įtvirtinta ir Lietuvos apskričių, ekonominės ir socialinės raidos strategijoje (2003), kurioje teigiama, jog prevencijos priemonių veiksmingumas gali būti nustatomas asmenų, įgyvendinančių prevencijos priemones, nuomonės apie jų veiksmingumą tyrimas, nes asmenys, tiesiogiai įgyvendinantys prevencijos priemones, turi palankiausias sąlygas sudaryti nuomonę apie jų tikrąjį veiksmingumą, gali pasakyti, ar ji padarė reikiamą poveikį, ar ne. Tačiau galima pažymėti ir tai, jog neigiamą prevencinių priemonių vertinimą šiame tyrime galėjo lemti ir tai, jog, kaip teigia Arlauskaitė Ž. (2007), vienas žmogus negali pakeisti situacijos bei efektyviai įgyvendinti prevencinės programos nuostatų. Delinkventinio elgesio sustabdymas ir pagalbos suteikimas turi būti sisteminis. Todėl galima teigti, jog tėvų neaktyvus dalyvavimas gali įtakoti prevencinių priemonių neveiksmingumo vertinimą.

Sekančiu tyrimo klausimu analizuota, kokios delinkventinio elgesio programos nesumažina delinkventinio elgesio formų paplitimo. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti, kokioms delinkventinio elgesio formoms būtina ieškoti efektyvesnių mažinimo priemonių (13 pav.).

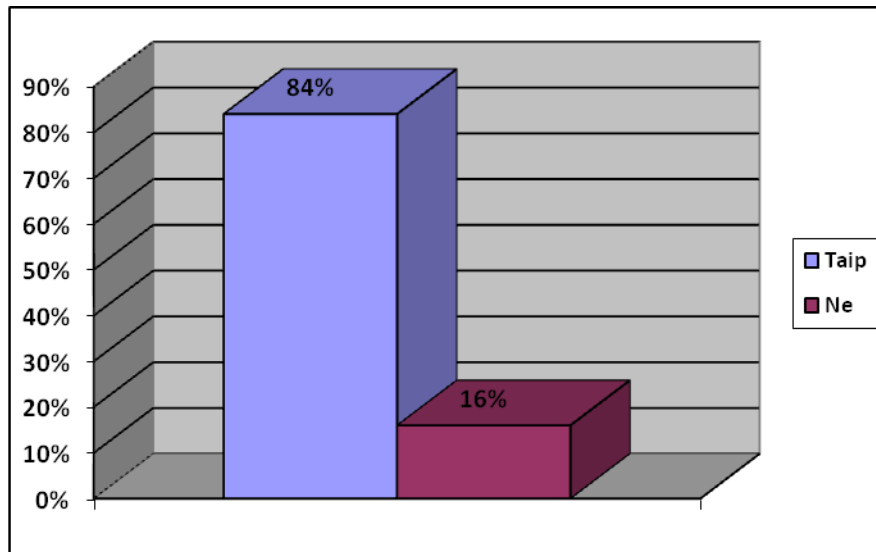

13 pav. Nesumažėjusios elgesio formos

Kaip rodo tyrimo rezultatai, mažiausiai efektyvios delinkventinio elgesio prevencinės priemonės yra reketas (58 proc.) bei rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo (56 proc.). Kiek mažiau respondentų (54 proc.) nepastebėjo jokio prevencinių priemonių efektyvumo siekiant mažinti moksleivių bėgimą iš pamokų, taip pat daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (52 proc.) teigia, jog įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines priemones nepastebėtas efektyvumas siekiant mažinti chuliganizmą, pusė tyrime dalyvavusių respondentų (50 proc.) teigia, jog nesumažėjo vaikų vagystės. Efektyviausios prevencinės programos buvo siekiant sumažinti alkoholio vartojimą (53 proc.).

Ankstesni tyrimo rezultatai atskleidė, jog mokyklose dažniausiai organizuojamos prevencinės programos siekiant mažinti vaikų alkoholio vartojimą, patyčių mažinimą, vaikų bėgimo iš pamokų mažinimui, chuliganizmo ir socialinės atskirties mažinimui, tačiau, kaip rodo šio tyrimo duomenys, efektyvūs prevencinių programų rezultatai pastebėti tik alkoholio vartojimo mažinimo prevencijoje, tuo tarpu įgyvendinant prevencines priemones vaikų reketas, rūkymas, vagystės ir kitos delinkventinio elgesio formos ir toliau išlieka paplitusios.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta nustatyti, ar respondentų nuomone efektyvu tėvus įtraukti į delinkventinio elgesio prevenciją. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti respondentų požiūrį į tėvų svarbą prevencinėje veikloje (14 pav.).

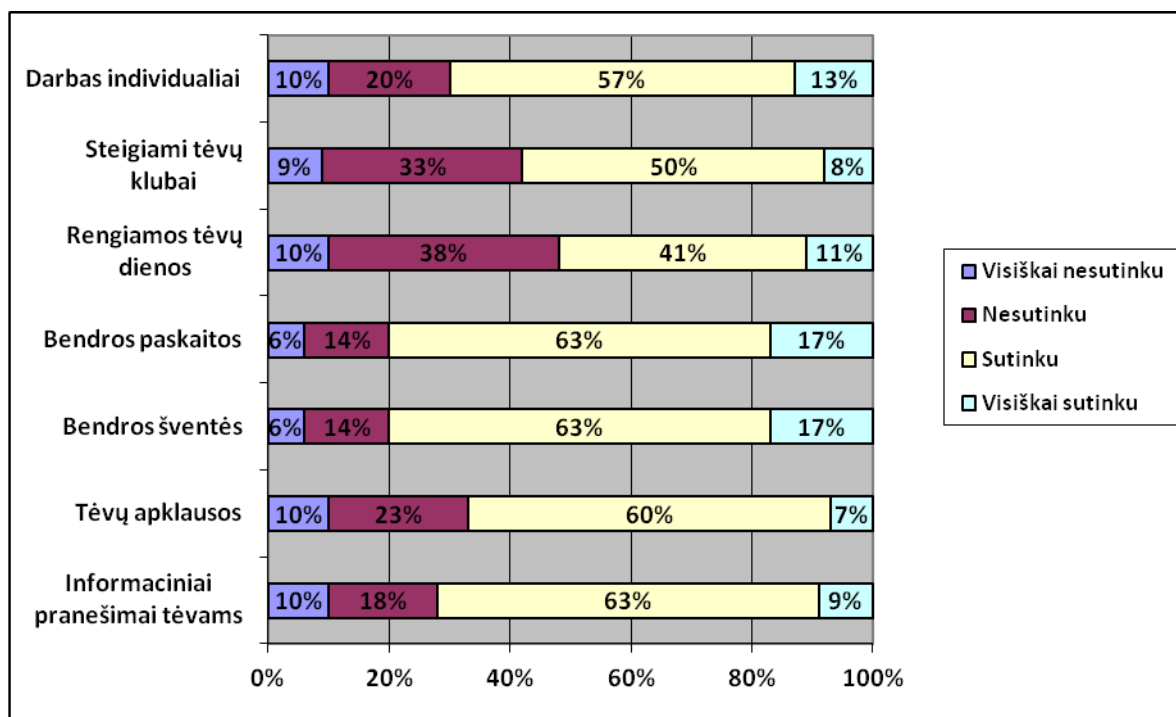
14 pav. Tėvų įtraukimas į prevencinę veiklą

Didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų (84 proc.) teigia, jog yra tikslinga tėvus įtraukti į prevencinę veiklą ir tik mažiausia respondentų dalis (16 proc.) teigia, jog tėvų įtraukti į prevencinę veiklą nebūtina.

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Moterys dažniau nei vyrai teigia, jog tėvų įtraukimas į prevencinę veiklą yra tikslingas ($p < 0,005$), taip pat tie respondentai, kurių darbo stažas didesnis nei 15 metų nei tie, kurių stažas iki 5 metų ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog tėvų įtraukimas į prevencinę veiklą yra būtinas, šiai nuostatai ypač pritaria pedagogės moterys bei daugiau nei 15 metų darbo patirtį turintys respondentai.

Išsiaiškinus respondentų požiūrį į tėvų įtraukimą į delinkventinio elgesio prevencines programas, sekančiu klausimu siekta nustatyti, kokias bendradarbiavimo formas pedagogai naudoja siekdami tėvus įtraukti į delinkventinio elgesio programas (15 pav.).

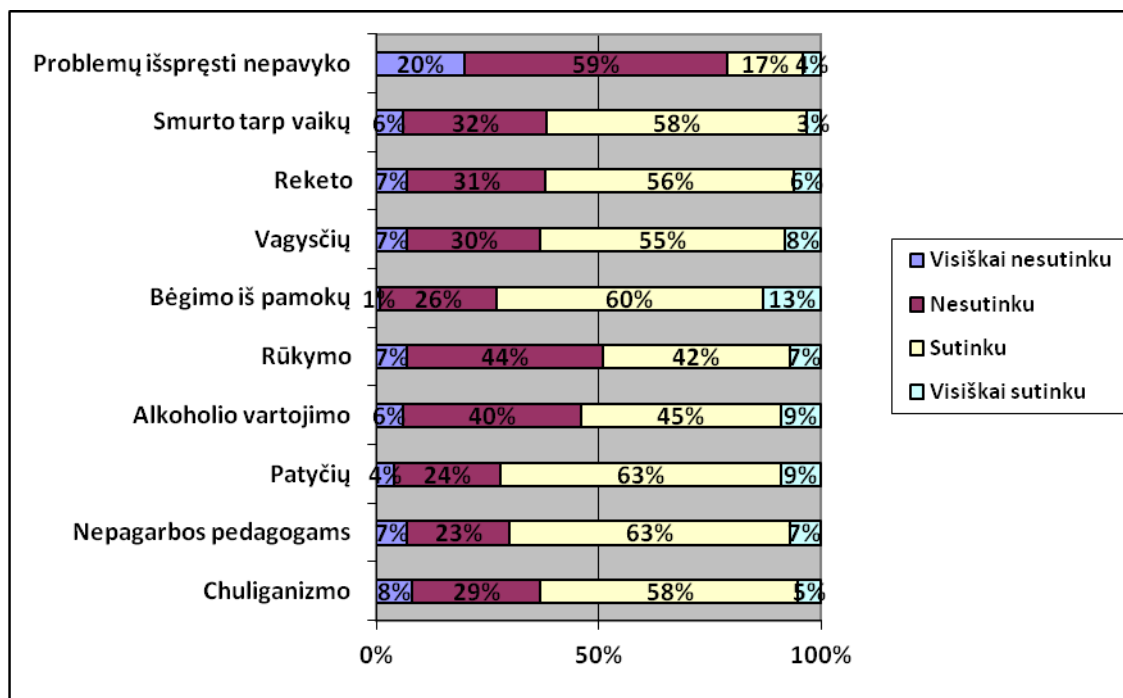
15 pav. Bendradarbiavimo su tėvais metodai

Siekiant įtraukti tėvus į delinkventinio elgesio prevenciją, respondentai dažniausiai tėvus informuoja informaciniais pranešimais, rengia bendras šventes bei bendras paskaitas (63 proc.), šeštadalis respondentų (60 proc.) atlieka tėvų apklausas. Šiek tiek mažiau respondentų (57 proc.) nurodo, jog bendradarbiaudami su tėvais dažniausiai jie bendrauja individualiai, pusė tyrime dalyvavusių respondentų (50 proc.) nurodo, jog siekiant tėvus įtraukti į delinkventinio elgesio prevencinę programą, klasėje steigia tėvų klubus. Rečiausiai siekiant tėvus įtraukti į prevencinę veiklą naudojamas tėvų dienų rengimas po 17 valandos (41 proc.).

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tėvų apklausas dažniau atlieka moterys nei vyrai ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog siekiant įtraukti tėvus į delinkventinio elgesio prevenciją pedagogai tėvams dažniausiai rengia informacinius pranešimus, bendras šventes ir paskaitas, tačiau rečiausiai naudojamos tėvų dienos nors 2006–2008 metais Lietuvos ugdymo įstaigose vykdytos nacionalinės programos „Lietuvos bendrojo lavinimo Besimokančių mokyklų tinklų modelio kūrimas“ programos pabaigoje nustatyta, jog tėvų ir pedagogų efektyvus bendradarbiavimas buvo pasiektas tada, kai tėvams buvo parengti informaciniai leidiniai, organizuotos tėvų dienos pasibaigus tėvų darbo valandoms (po 17 valandos.). Taigi siekiant didinti tėvų aktyvesnį informavimą bei įsitraukimą į delinkventinio elgesio programas derėtų dažniau organizuoti tėvų dienas po 17 valandos.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta nustatyti, kokias delinkventines formas pavyko spręsti tėvams aktyviai dalyvaujant prevencinėse programose. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti tėvų reikšmę siekiant mažinti vaikų delinkventinį elgesį (16 pav.).

16 pav. Problemų sprendimas dalyvaujant tėvams

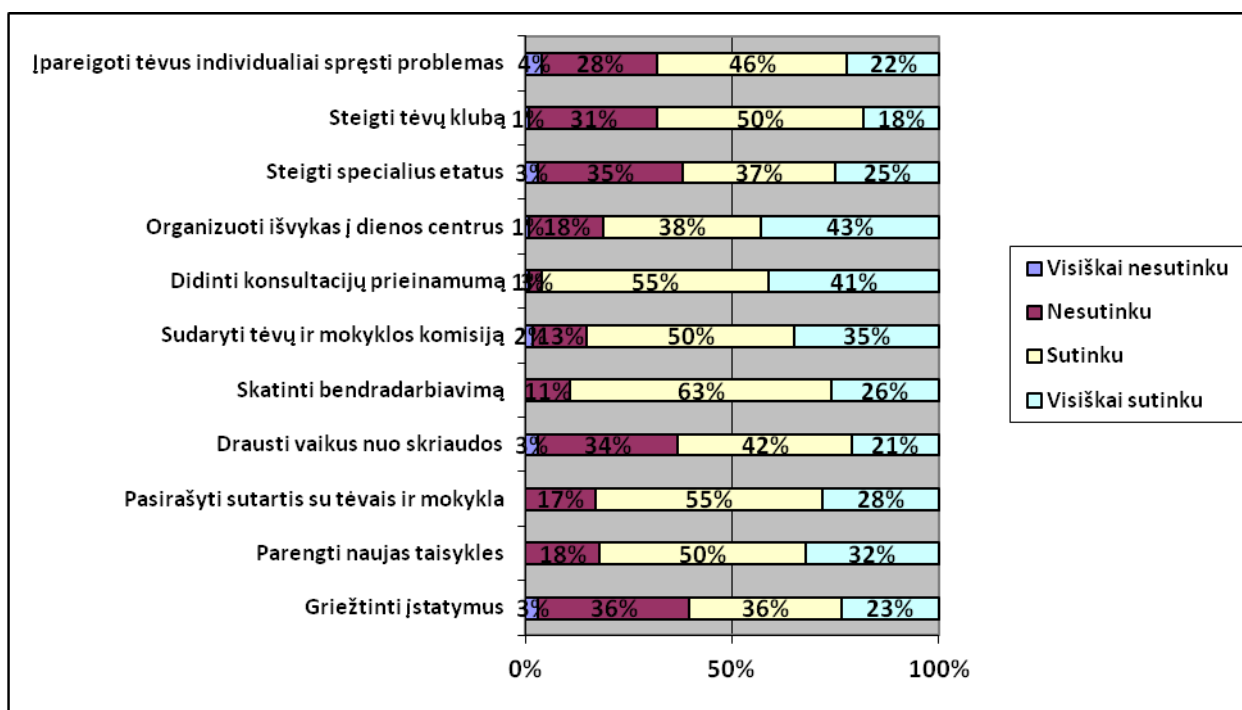
Daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų (63 proc.) teigia, jog dalyvaujant tėvams delinkventinio elgesio prevencinėje veikloje pavyko spręsti nepagarbos pedagogams ir patyčių problemas. Šeštadalis respondentų (60 proc.) teigia, jog dalyvaujant tėvams pavyko spręsti bėgimo iš pamokų problematiką, kiek mažiau respondentų (58 proc.) nurodė, jog dalyvaujant tėvams pavyko spręsti smurto tarp vaikų ir chuliganizmo problematiką, 56 proc. nurodė, jog su tėvų pagalba pavyko spręsti reketo problemas. Mažiausia respondentų dalis (42 proc.) teigia, jog dalyvaujant tėvams pavyko spręsti rūkymo bei alkoholio (45 proc.) problematiką. Pažymėtina, jog beveik šeštadalis tyrime dalyvavusių respondentų (59 proc.) nesutiko su teiginiu, jog problemų dalyvaujant tėvams prevencinėje veikloje išspręsti nepavyko.

Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tose mokyklose, kuriose per metus įgyvendinamos 1-2 prevencinės programos dažniau pavyksta dalyvaujant tėvams sumažinti nepagarbos pedagogams problematiką nei tose mokyklose, kuriose prevencinių programų įgyvendinama daugiau nei 5 ($p < 0,005$). Taip pat pažymėtina, jog tyrimo metu nustatyta, kad tose mokyklose, kuriose per metus įgyvendinama 1-2 prevencinės programos dažniau teigiama, jog

dalyvaujant tėvams problemų išspręsti nepavyko nei tose, kuriose prevencinių programų per metus įgyvendinama 5 ir daugiau ($p < 0,005$).

Apibendrinant galima teigti, jog tėvų įsitraukimas į delinkventinio elgesio prevenciją gali padėti sumažinti nepagarbos, bėgimo iš pamokų, reketo ir chuliganizmo problematiką. Mažiausiai reikšmingas tėvų dalyvavimas sprendžiant alkoholio ir tabako bei narkotinių medžiagų vartojimo problematiką. Be to, pažymėtina, jog tėvų efektyvumas delinkventinio elgesio prevencinėse programose sprendžiant problemas dažniau pastebimas tose mokyklose, kuriose rengiama daugiau prevencinių programų, t.y., 5 ir daugiau.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta išsiaiškinti, kokios priemonės be prevencinių programų efektyviau padėtų įgyvendinti delinkventinio elgesio mažinimą. Tokie tyrimo rezultatai leidžia nustatyti, kokios priemonės be prevencinių programų dar gali būti efektyviai taikomos siekiant mažinti delinkventinio elgesio apraiškas (17 pav.).

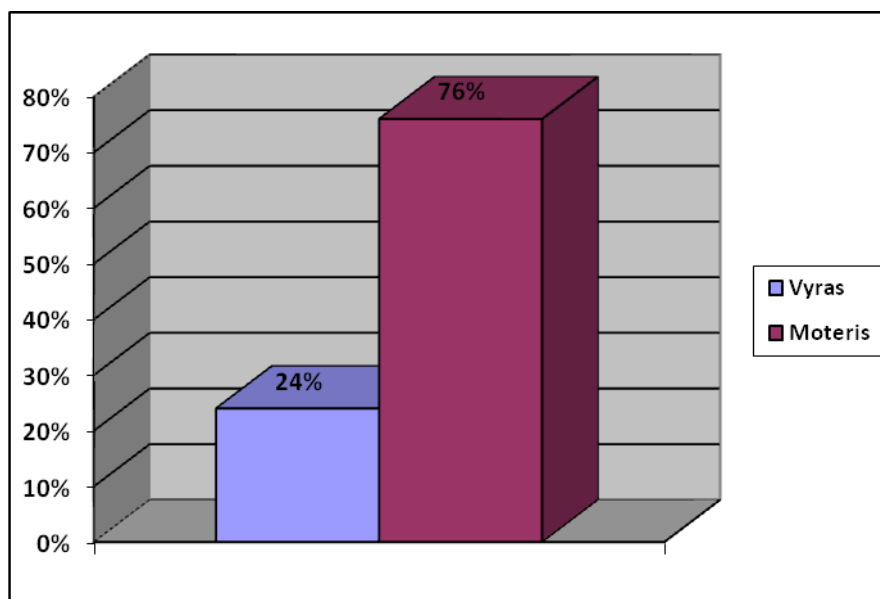
18 pav. Papildomos priemonės

Kaip rodo tyrimo duomenys, siekiant mažinti delinkventinio elgesio vaikų paplitimą, svarbiausia ir efektyviausia priemonė būtų moksleivių išvykos į prevencijos, dienos centrus, įkalinimo įstaigas, taip pat vienu svarbiausių veiksnių respondentai įvardino tėvų, pedagogų ir vaikų konsultacijų prieinamumą (41 proc.), taip pat vienas svarbiausių veiksnių respondentų manymu yra tėvų ir mokyklos komisijos sudarymas siekiant spręsti delinkventinio elgesio problematiką (35

proc.). Svarbiu veiksniais siekiant mažinti delinkventinio elgesio paplitimą respondentai įvardino tarpinstitucinį bendradarbiavimą (63 proc.) bei pasirašyti sutartis su tėvais ir mokykla (50 proc.). Pusė tyrime dalyvavusių respondentų (50 proc.) svarbiais veiksniais siekiant efektyvesnių priemonių įvardino naujų taisyklių parengimą ir tėvų klubo įsteigimą. Mažiausiai reikšmingos priemonės siekiant efektyviau spręsti delinkventinio elgesio problemas respondentų manymu yra įstatymų griežtinimas (36 proc.), specialių etatų steigimas, kurie būtų atsakingi už delinkventinio elgesio mažinimą (35 proc.) ir vaikų apdraudimas nuo skriaudos (34 proc.).

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, jog mokyklos aplinkoje siekiant efektyviau spręsti delinkventinio elgesio problematiką derėtų organizuoti vaikų išvykas į dienos centrus ir kalėjimus bei didinti konsultacijų prieinamumą, sudaryti specialią tėvų ir mokyklos komisiją, kuri spręstų, kaip vykdyti delinkventinio elgesio mažinimą. Pažymėtina, jog respondentų manymu įstatymų griežtinimas, naujų, specialių delinkventiniam elgesiui sumažinti skirtų etatų steigimas neturėtų įtakos delinkventinio elgesio sumažėjimui mokyklos aplinkoje.

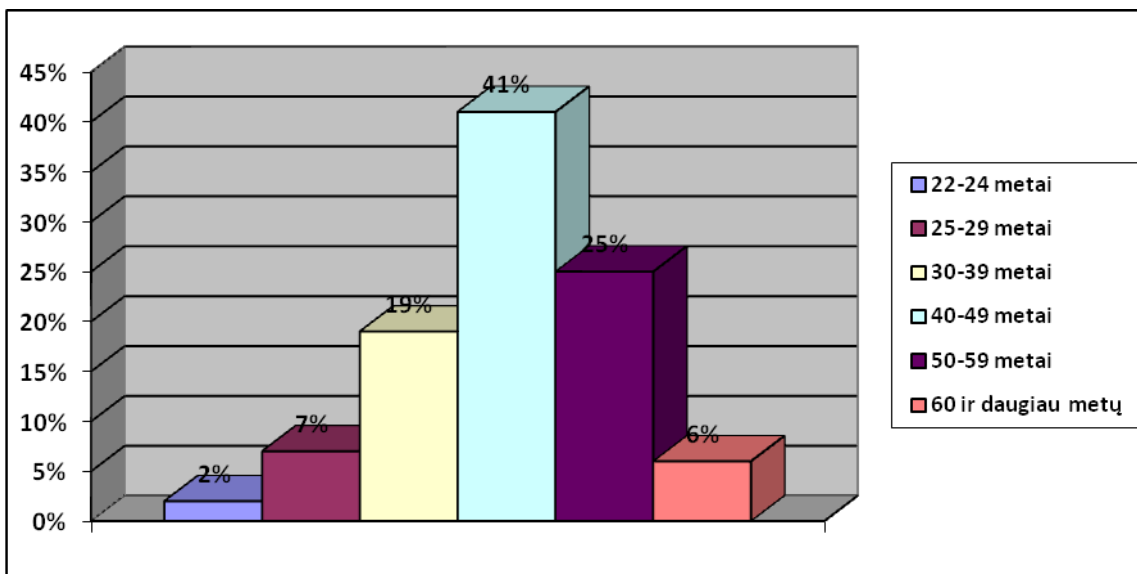
Sekančiu tyrimo klausimu analizuota respondentų lytis (19 pav.).

19 pav. Respondentų lytis

Didžiąją dalį tyrime dalyvavusių respondentų sudaro moterys (76 proc.), tuo tarpu vyrų tyrime dalyvavo ženkliai mažiau (24 proc.).

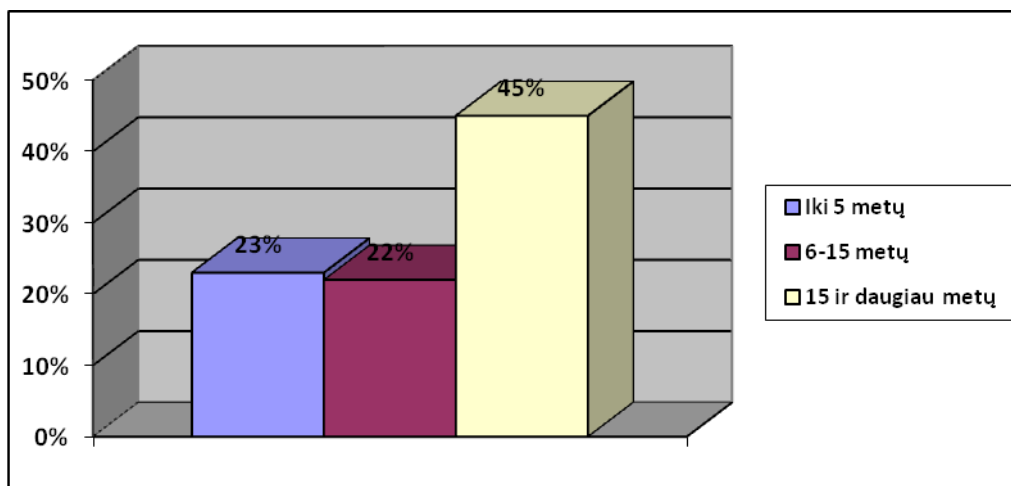
Toliau siekta nustatyti respondentų amžių (20 pav.).

20 pav. Respondentų amžius

Šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis tyrime dalyvavusių respondentų (41 proc.) yra 40-49 metų amžiaus. Ženkliai mažesnė respondentų dalis (19 proc.) yra 30-39 metų. Mažiausiai tyrime dalyvavo respondentų (2 proc.), kurių amžius yra 22-24 metai.

Sekančiu tyrimo klausimu siekta nustatyti respondentų darbo stažą (21 pav.).

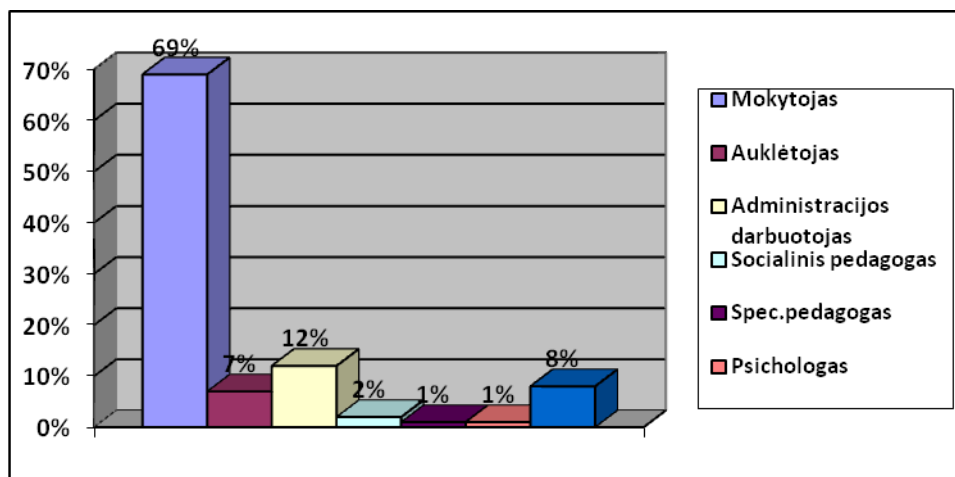

22 pav. Respondentų darbo stažas

Tyrimo duomenys rodo, jog daugiausiai (45 proc.) tyrime dalyvavo respondentų, kurių darbo stažas yra 15 ir daugiau metų. Mažiausia respondentų dalis (22 proc.) yra respondentai, kurių darbo stažas yra 6-15 metų.

Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų turi ilgametę darbo stažą, todėl galėjo kompetentingai atsakyti į tyrimo klausimus.

Paskutiniu tyrimo klausimu siekta nustatyti respondentų pareigas (23 pav.).

23 pav. Respondentų pareigos

Beveik septintadalio tyrime dalyvavusių respondentų (69 proc.) pareigos yra mokytojo, ženkliai mažiau respondentų (12 proc.) yra administracijos darbuotojai. Mažiausia respondentų dalis (1 proc.) užima spec. pedagogo ir psichologo pareigas.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog tyrime dalyvavo beveik visų mokyklos aplinkoje esančių specialybių darbuotojai.

Magistrinio darbo tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog delinkventinio elgesio problema mokykloje egzistuoja ir ji yra labai aktuali. Dažniausiai mokyklose per metus įgyvendinamos 1-2 delinkventinio elgesio mažinimui skirtos programos. Tyrimo dalyje pasitvirtino literatūros analizėje apžvelgta autorių nuomonė, jog delinkventinį elgesį įtakoja šeima. Tyrimo metu nustatyta, jog asocialių ir nepilnų šeimų vaikai yra labiausiai linkę į delinkventinį elgesį. Siekiant išsiaiškinti pagrindines priežastis lemiančia vaikų delinkventinį elgesį, nustatyta, jog pasyvus tėvų dalyvavimas vaikų ugdymo procese, netinkamas tėvų auklėjimas, neužimtas vaikų laisvalaikis labiausiai lemia vaikų delinkventinį elgesį. Tėvų neįsitraukimą į ugdymo procesą, kaip svarbiausią veiksnį lemiantį vaikų delinkventinį elgesį ženkliai dažniau įvardino mokytojai nei socialiniai pedagogai ir psichologai ($p < 0,005$). Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog dažniausiai mokykloje siekiant mažinti delinkventinį elgesį įgyvendinama prevencinių formų skirtų alkoholio vartojimo mažinimui, taip pat vaikų patyčių mažinimui, vaikų tarpusavio muštynių mažinimo.

Tyrimo metu taip pat nustatyta, jog tose mokyklose, kuriose teigiama, jog delinkventinio elgesio problema yra labai aktuali dažniau įgyvendinamos patyčių prevencijos nei tose, kuriose teigiama, jog problema yra neryški ($p < 0,005$). Vaikų chuliganizmo mažinimo prevencija taip pat dažniau įgyvendinama mokyklose, kuriose delinkventinio elgesio problema yra labiau aktuali nei tose, kuriose problema yra neryški ($p < 0,005$), muštynių mažinimo prevencinės programos dažniau įgyvendinamos tose mokyklose, kuriose problema yra labiau aktuali nei tose, kuriose mažiau ryški ($p < 0,005$).

Mokyklose už delinkventinio elgesio programų rengimą ir įgyvendinimą dažniausiai yra atsakingi socialiniai pedagogai, mokyklos psichologai, mokytojai ir auklėtojai. Efektyviausiomis prevencinėmis priemonėmis įgyvendinant delinkventinio elgesio mažinimo prevenciją įvardintas vaikų popamokinis užimtumas, visos mokyklos bendradarbiavimas ir mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje. Tyrimo duomenys atskleidė, jog dažniausiai organizuojant delinkventinio elgesio prevencines programas organizuojami individualūs specialistų pokalbiai su šeima ir vaiku, aktyvus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas, įvairios paskaitos, seminarai, skirti tėvams, vaikams ir pedagogams. Rečiausiai naudojama prevencinių priemonių forma yra delinkventinio elgesio mažinimo priemonių įtraukimas į visas programas.

Tyrimo metu taip pat nustatyta, jog vykdant delinkventinio elgesio prevencijų programas profesinių žinių ir įgūdžių pedagogams užtenka tik iš dalies. Profesinių žinių įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas dažniau pakanka 50-59 metų respondentams nei 22-29 metų respondentams ($p < 0,005$) bei dirbantiems daugiau nei 15 nei iki 5 metų respondentams ($p < 0,005$). Siekiant nustatyti, kaip pedagogai tobulina savo įgūdžius ir žinias, nustatyta, jog profesines žinias ir įgūdžius siekiant efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio prevenciją pedagogai dažniausiai tobulina savarankiškai, įgūdžius ir žinias seminaruose pedagogai tobulina ženkliai rečiau. Kaip parodė tyrimo rezultatai, mažiausiai efektyvios delinkventinio elgesio prevencinės priemonės yra reketo, rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo, taip pat nepastebėtas joks prevencinių priemonių efektyvumas siekiant mažinti moksleivių bėgimą iš pamokų, chuliganizmą. Efektyviausios prevencinės programos buvo siekiant sumažinti alkoholio vartojimą.

Didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog yra tikslinga tėvus įtraukti į prevencinę veiklą. Siekiant įtraukti tėvus į delinkventinio elgesio prevenciją, pedagogai dažniausiai tėvus informuoja informaciniais pranešimais, rengia bendras šventes bei bendras paskaitas, taip pat atlieka tėvų apklausas. Rečiausiai siekiant tėvus įtraukti į prevencinę veiklą naudojamas tėvų dienų rengimas po 17 valandos, nors 2006–2008 metais Lietuvos ugdymo įstaigose vykdytos nacionalinės programos „Lietuvos bendrojo lavinimo Besimokančių mokyklų tinklų modelio kūrimas“ programos pabaigoje nustatyta, jog tėvų ir pedagogų efektyvus bendradarbiavimas buvo pasiektas

tada, kai tėvams buvo parengti informaciniai leidiniai, organizuotos tėvų dienos pasibaigus tėvų darbo valandoms (po 17 valandos.).

Daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog dalyvaujant tėvams delinkventinio elgesio prevencinėje veikloje pavyko spręsti nepagarbos pedagogams ir patyčių problemas, taip pat dalyvaujant tėvams pavyko spręsti bėgimo iš pamokų problematiką, smurto tarp vaikų ir chuliganizmo problematiką, dauguma tyrime dalyvavusių pedagogų nesutiko su teiginiu, jog problemų dalyvaujant tėvams prevencinėje veikloje išspręsti nepavyko. Tyrimo metu nustatytas statistinis reikšmingumas. Tose mokyklose, kuriose per metus įgyvendinamos 1-2 prevencinės programos dažniau pavyksta dalyvaujant tėvams sumažinti nepagarbos pedagogams problematiką nei tose mokyklose, kuriose prevencinių programų įgyvendinama daugiau nei 5 ($p < 0,005$). Taip pat tyrimo metu nustatyta, kad tose mokyklose, kuriose per metus įgyvendinama 1-2 prevencinės programos dažniau teigiama, jog dalyvaujant tėvams problemų išspręsti nepavyko nei tose, kuriose prevencinių programų per metus įgyvendinama 5 ir daugiau ($p < 0,005$). Tyrimo metu nustatyta, jog siekiant mažinti delinkventinio elgesio vaikų paplitimą, svarbiausia ir efektyviausia priemonė būtų moksleivių išvykos į prevencijos, dienos centrus, įkalinimo įstaigas, taip pat tėvų, pedagogų ir vaikų konsultacijų prieinamumas, tėvų ir mokyklos komisijos sudarymas siekiant spręsti delinkventinio elgesio problematiką, tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei sutarčių pasirašymas su tėvais ir mokykla. Mažiausiai reikšmingos priemonės siekiant efektyviau spręsti delinkventinio elgesio problemas yra įstatymų griežtinimas, specialių etatų steigimas, kurie būtų atsakingi už delinkventinio elgesio mažinimą ir vaikų apdraudimas nuo skriaudos.

IŠVADOS

1. Tėvų pasirinktas auklėjimo stilius, bendravimas, šeimos sudėtis turi ženkliai įtaką vaiko delinkventinio elgesio formavimuisi. Vaiko vertybės, nuostatos dažniausiai susiformuoja šeimos aplinkoje, todėl nepilnų šeimų vaikai dažniau yra linkę į užsisiklindimą, mažesnę savigarbą bei pasiekia mažesnius rezultatus, tuo tarpu asocialių šeimų, kuriuose vaikai nuolatos patiria tėvų smurtą, stebi šeimos barnius, nesutarimus, nuolatinį girtavimą yra labiau linkę į delinkventinį elgesį. Nuolatinės bausmės, kontrolė taip pat neigiamai veikia vaiko emocinę ir intelekto raidą. Tuo tarpu teigiamos tėvų emocijos, paskatinimai, pagyrimai dažniau teigiamai veikia vaikų savijautą, skatina jų pasitikėjimą, gebėjimą kontroliuoti savo emocijas.
2. Delinkventinis elgesys – tai tam tikrų visuotinai priimtinių normų nukrypimas, polinkis nusikalsti, pažeisti moralines elgesio normas. Dažniausiai delinkventinis elgesys pasireiškia paauglystės periodu, kai kinta paauglių vertybės, formuojasi pasaulėžiūra, tuomet paaugliai yra labiau linkę pasiduoti bendraamžių įtakai, maištauti, nusikalsti. Delinkventinis elgesys dažniausiai baigiasi paauglystės periodo pabaigoje, susiformavus asmens nuostatoms, vertybėms, pasaulėžiūrai. Tačiau jei delinkventui laiku nebus suteikta pagalba, vėliau delinkventinis elgesys gali peraugti į didesnius nusikaltimus ir pažeidimus.
3. Labiausiai paplitęs nepilnamečių nusikalstamumas registruotas 2003 metais, tačiau nuo 2004 metų kiekvienais metais registruojamas mažėjantis nepilnamečių padariusių nusikalstamas veikas skaičius. Nuo 2000 iki 2012 metų vaikų padaromų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo daugiau nei dvigubai. Nuteistų vaikų skaičius nuo 2000 iki 2012 metų sumažėjo trigubai. Vaikai kilę iš nepilnų šeimų dažniau areštuojami ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn.
4. Siekiant koreguoti delinkventinių vaikų elgesį Kėdainių mokyklose dažniausiai taikomas popamokinis užimtumas, visos mokyklos bendradarbiavimas ir mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje. Organizuojant delinkventinio elgesio prevencines programas organizuojami individualūs specialistų pokalbiai su šeima ir vaiku, aktyvus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas, įvairios paskaitos, seminarai, skirti tėvams, vaikams ir pedagogams. Rečiausiai naudojama prevencinių priemonių forma yra delinkventinio elgesio mažinimo priemonių įtraukimas į visas programas. Kėdainių mokyklose siekiant

mažinti delinkventinį elgesį dažniausiai įgyvendinama prevencinių formų skirtų alkoholio vartojimo, patyčių, vaikų tarpusavio muštynių, bėgimo iš pamokų mažinimui. Tačiau tyrimo rezultatai atskleidė, jog reketo, rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo, bėgimo iš pamokų, chuliganizmo, vaikų vagysčių mažinimo prevencijoje nenustatytas prevencinių programų efektyvumas. Efektyviausios prevencinės programos buvo siekiant sumažinti alkoholio vartojimą.

Hipotezė – Tėvų įtraukimas į mokyklos prevencinę veiklą, padidina prevencinės veiklos efektyvumą, **nepasitvirtino**.

Rekomendacijos

Siekiant efektyviau įgyvendinti delinkventinio elgesio mažinimą mokyklos aplinkoje rekomenduojama:

- Kaip parodė tyrimo rezultatai, už delinkventinio elgesio prevencinių priemonių įgyvendinimą ir rengimą Kėdainių ugdymo mokyklose dažniausiai atsakingi yra socialinis pedagogas, mokyklos psichologas, mokytojai bei klasės auklėtojai, todėl jiems rengiant prevencines programas siūloma organizuoti moksleivių išvykas į dienos centrus, įkalinimo įstaigas, nes šie veiksniai įvardinti, kaip efektyviausia papildoma priemonė siekiant prevencinių programų efektyvumo.
- Mokyklos administracijai siūloma didinti tėvų, pedagogų ir vaikų konsultacijų prieinamumą. Į konsultacijų teikimą turėtų įsitraukti vaiko teisių, policijos ir mokyklos administracijos atstovai. Konsultacijų prieinamumas vaikams, tėvams ir pedagogams suteiktų daugiau teisinių žinių, informacijos apie problemų sprendimo būdus.
- Kadangi Kėdainių ugdymo mokyklose prevencines programas dažniausiai rengia socialiniai pedagogai, psichologai, klasių auklėtojai ir mokytojai, mokyklos administracijai siūloma įsteigti tėvų ir mokyklos komisiją, kuri spręstų, kaip vykdyti delinkventinio elgesio mažinimą. Ši komisija padėtų atrinkti, įgyvendinti ir analizuoti efektyviausias delinkventinio elgesio mažinimo priemonių prevencines programas ir metodus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abromaitienė L., Liaudinskienė G. Consequences of Family Violence on Social Adaptation of Children in a Secondary School.// Socialiniai mokslai Nr.3 (45). Kaunas: Technologija, 2004
2. Abromaitienė L. Delinkventio elegsio pedagogika. Kaunas, 2008
3. Alegre A., Benson M. Parental acceptance and late adolescents' adjustment: The role of emotional intelligence // Acceptance: The essence of peace (Selected Papers from the First International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection) / Ed by E. Fatos. Istanbul, Turkey: Turkish Psychology Association, Incekara Press, 2007
4. Alegre, A., Benson, M. J. Parental behaviors and adolescent adjustment: Mediation Via Adolescent Trait Emotional Intelligence. Individual Differences Research, 8 (2), 2010
5. Arlauskaitė Ž. Galiu padėti savo vaikui. Knygelė tėvams apie smurtą prieš vaikus. Vilnius, 2007
6. Arlauskaitė Ž. Antras žingsnis (Second step). Vilnius, 2009
7. Aramavičiūtė V. Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius, 2005
8. Aramavičiūtė V. Šiuolaikinio žmogaus socializacija Juozo Vaitkevičiaus socialinėje pedagogikoje // Acta Paedagogica vilnensia, 2009
9. Bagdonienė A., Kušleikienė L. Bausmių skyrimo nepilnamečiams ypatumai. Šiauliai, 2009
10. Bakutytė R. ir kt. Socializacijos centro veiklos modeliavimas: ugdytinių resocializacijos procesų valdymas ir metodika. Vilnius, 2013
11. Barkovska Č. Petrova A. Priešmokyklinis ugdymas ir visuomenė. Vilnius, 2009
12. Berns R. M. Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2009
13. Beržinskas G. Moralinis ir etinis asmenybės ugdymas. Vilnius, 2004
14. Bražienė N., Mockienė D., Bružienė V. Agresija kaip specifinė vaiko elgesio forma: teorinis aspektas. //Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr.1, 2008
15. Bražienė N., Mockienė D. Agresyvių vaikų socializacijos teoriniai pagrindai.// Socialiniai mokslai. Jaunųjų mokslininkų darbai, 2008, Nr. 2 (18)
16. Brown BB. Moving forward with research on adolescence: some reflections on the state of JRA and the state of the field. Journal of Research on Adolescence. 2005;15(4):657-673
17. Cibulauskas G. ir kt. Besimokančių mokyklos tinklų modelio kūrimo programos septynių probleminių grupių problemų sprendimo kelių modelių analizė. Utena, 2010

18. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai. Kaunas, 2006
19. Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo. Vilnius, 2003. Prieiga internete: <
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=211767&Condition2=%C4%A>
Fvaikinti>
20. East L., Jackson D., O'Brien L. Father absence and adolescent development: a review of the literature, 2006
21. Gečėnienė S. Pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais, požiūris į prevencijos priemonių veiksmingumą. Vilnius, 2004
22. Giddens A. Sociologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005
23. Gottfredson D.C. Schools and Delinquency. Cambridge: Cambridge University Press, 2001
24. Herms, S. Sunkūs vaikai. Praktiniai patarimai auklėtojams ir vaikams. Vilnius: Alma Littera, 2005
25. Indrašienė, V. Socialinio ugdymo technologijos. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004
26. Ilgūnienė R. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumo Lietuvoje socialiniai veiksniai. Vilnius, 2010
27. Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius, 2007
28. Jusienė R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: Teorija ir praktika (autorių kolektyvas, sudarytoja Česnaitytė I.). Vilnius, 2007
29. Kačinskienė, E. ir kt. Socialinio pedagogo vaidmuo, skatinant šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą. Vilnius, 2010
30. Kalendra R. Asmenų, nuteistų leaisvės atėmimu, nuolatinio ugdymo ir mokymosi prielaidos: Lietuvos aspektas. Iš: Socialiniai mokslai Nr.2 (52), 2006
31. Kalpokas V, Gečėnienė S, Kietytė L, Valatkevičius D. Vaikų nusikalstamas elgesys: nukentėjusieji ir kaltininkai. Vilnius: Teisės institutas, 2004
32. Kalpokas V. Asmenų, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal amžių ir lytį Lietuvoje ir kitose šalyse // Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai (autorių kolektyvas, sudarytojas Sakalauskas G.) Teisės instituto mokslo tyrimai. 7 tomas, Vilnius: Teisės institutas, 2011

33. Karmaza, E., Grigutytė, N., Karmazė, E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2007
34. Kardelienė L., Kardelis K. Deprivuotų jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų savęs vertinimo sąsajos su pedagogų vertinimu profesinės etikos kontekste // Pedagogika, 2004. 74
35. Kavaliauskas P., Dimbliauskienė M. Teisinio socialinio lauko įtampas teorinė išraiška Lietuvoje. Vilnius, 2009
36. Kondrotaitė G. Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. Kaunas, 2006
37. Kolesnikovienė J., Brazienė J. Vertybinių orientacijų kaita visuomenėje, kaip veiksnys įtakojantis nepilnamečių nusikalstamumą. Kaunas, 2004
38. Kregždienė, I. Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas, sprendžiant vaiko problemas. Vilnius, 2007
39. Kriščiūnaitė T., Pakrošnis R. ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimo strategijomis ir auklėjimo stiliais. Vilnius, 2013
40. Krisberg B., Wolf A. M. Juvenile Offending // Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention (Eds. Heilbrun K., Goldstein N. E. S., Redding R. E.). Oxford university Press, 2005,
41. Kupčikienė I. Socialinio darbuotojo pareigybės poreikis policijos komisariatais, dirbant su delinkventinio elgesio nepilnamečiais. Kaunas, 2009
42. Kvieskienė, G. Pozityvioji socializacija. Monografija. Vilnius, 2005
43. Kvieskienė G. Indrašienė V. Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose. Vilnius, 2008
44. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologijos, 2003
45. Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida 2002. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2003
46. Majauskienė D., Paulauskienė J. Suaugusiųjų požiūris į fizinės bausmės kaip pedagoginę elgesio korekcijos priemonę//Socialiniai mokslai, 2007 Nr. 4 (67),
47. Merfeldaitė O. Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo stiprinimas sprendžiant vaikų socializacijos problemas. Vilnius, 2007
48. Misiukevičienė, O., Putauskienė, A. Socialinio pedagogo darbo vadovas. Praktinės metodinės rekomendacijos. Vilnius: Baltos lankos, 2008

49. Navickas, K. Efektyvaus tarinstitucinio valdymo poreikis: problemos ir sprendimai. Konferencija Nepilnamečių justicijos sistema Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“. Vilnius, 2006 m. kovo 16 d.
50. Nepilnamečių nusikalstamos veikos 2009-2013 metais. Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, 2014. Prieiga internete: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveelections.asp?MainTable=M3170202&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXId=12906&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>
51. Olweus D., Limber S. P. ir kt. Olweus patyčių prevencijos programos vadovas mokyklos darbuotojams. Vilnius, 2008
52. Palujanskienė A., Uzdila J.V., Agresija ir konfliktai mokykloje// Pedagogika, VPU, 2004 Nr. 73
53. Palujanskienė A. Paauglių agresija kaip charakterio akcentuacijų pasireiškimo forma // Pedagogika: mokslo darbai, Nr.80, 2006.
54. Petronytė G., Zaborskis A., Veryga A. Jaunimo alkoholinių gėrimų vartojimo rizikos veiksniai ir prevencijos programų kryptys // Medicina, Kaunas, 2007; 43(2).
55. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius, 2006
56. Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A. ir kt. Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius, 2007
57. Povilaitis R., Valantinas V. Efektyviausios smurto prevencijos programos // Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius. 2007
58. Robichaud M. G.R. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos, 2007
59. Rupšienė, L., Grikštienė, J. Socialinių pedagogų bendradarbiavimas su paauglių tėvais, vykdant mokyklos nelankymo prevenciją. Vilnius: Tiltai, 2 (39), 2007
60. Sakalauskas G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. Vilnius, 2013
61. Santrock J. W. Life-span development (9th ed.). New York: McGraw-Hill, 2004
62. Socialinio pedagogo etikos kodeksas. Vilnius, 2003
63. Smolinas, M. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos realizavimo kokybė. Magistro tezės. Pedagogikos ir psichologijos fakultetas: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010
64. Smurto prevencija mokyklose. Metodinė priemonė. Vilnius, 2005
65. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai: ŠU, 2003
66. Stanišauskaitė A. Pažintinė ir psichosocialinė raida ankstyvojoje vaikystėje. Vilnius, 2005
67. Stepp S. D., Pardini D. A., Loeber R., Morris N. A. The Relation Between Adolescent Social Competence and Young Adult Delinquency and Educational Attainment Among At-

Risk Youth: The Mediating Role of Peer Delinquency // The Canadian Journal of Psychiatry, 2011, vol. 56, issue 8

68. Strulienė N. Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“ Kaunas, 2007,
69. Survutaitė D, Smolinas M. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos realizavimo kokybė bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakultetas, 2010
70. Šapelytė, O. Nepilnamečių vidutinės priežiūros įstaigų personalo nuostatos ir edukacinės veiklos organizacinės kultūros aspektai: magistro darbas. Šiauliai, 2003
71. Štuopytė E. Socioedukacinė pagalba gatvės vaikams siekiant jų socialinės aprėpties bendruomenėje// Socialiniai mokslai, 2010 Nr.2 (68).
72. Trumpienė E. Agresyvaus elgesio pasireiškimo prielaidos ir delinkvento profesinės karjeros kaita. Kaunas, 2009
73. Umbrasienė N., Narkauskaitė L. Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį. Vilnius, 2010
74. Ūselė L. Jaunų pilnamečių (18-20 metų) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. Vilnius, 2010
75. Vaikų nusikalstamumas 2010-01-01 Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga internete:
<http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/7_Nusikalst20100210.doc>
76. Vileikienė, E. Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos. Sociologinė analizė. Vilnius, 2007
77. Vileikienė, E. Kompleksinis sociologinis tyrimas „Nepilnamečių justicija Lietuvoje“. Konferencija „Nepilnamečių justicijos sistema Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“. Vilnius, 2006 m. kovo 16 d.
78. Vitkauskas K. Delinkventinio elgesio vaikų resocializacija nepilnamečių vidutinės priežiūros sistemoje. Vilnius, 2010
79. Vosylienė E. Socioedukacinis darbas su vaiku. Vilnius: Baltos lankos, 2009
80. Zaksaitė S., Sakalauskas G. Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo ypatumai Lietuvoje bei kitose Europos šalyse // Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai. 7 tomas. Vilnius: Eugrimas, 2011
81. Žemaitaitytė I. Juanimos nusikalstamumo prevencija : Neformaliojo ugdymo aspektas. Vilnius, 2006

82. Žydžiūnaitė, V., Merkys G., Jonušaitė S., Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika. Vilnius, 2005
83. Žygaitienė B., Norkuvienė E. 9-10 klasių delinkventinio elgesio mokinių mokymosi motyvacijos skatinimas. Vilnius, 2013
84. Žukauskienė, R. Kriminalinio elgesio psichologija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006
85. Žukauskienė R. ir kt. Intelektu sąsajos su vyresniųjų paauglių saviveksmingumu bei saviverte pagal lytį. Vilnius, 2011
86. Блэкборн, Р. Психология криминального поведения. Москва, Санкт-Петербург: Питер, 2004

SANTRAUKA

Vaikų delinkventinio elgesio prevencijos mokykloje pedagoginės prielaidos. Baigiamasis magistro darbas.

Raktiniai žodžiai: Delinkvencija, prevencija, mokykla, tėvai.

Darbo objektas yra Vaikų delinkventinio elgesio mažinimo prevencinės prielaidos. Darbo tikslas –atskleisti delinkventinio elgesio prevencijos prielaidas mokykloje. Šiam tikslui pasiekti magistriniame darbe keliami keturi pagrindiniai uždaviniai. Darbo tikslas yra detalizuojamas uždaviniais, lėmusiais tokią darbo struktūrą: pirmiausia yra apibrėžiama šeimos įtaka vaiko elgesiui, delinkvencijos samprata ir paplitimai, toliau analizuojami delinkventinio elgesio prevencijos būdai ir metodai. Darbo metodika, padėjusi išspręsti minėtus uždavinius, susideda iš mokslinės literatūros analizės ir anketinės apklausos metodų.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, nustatyta, jog delinkventinis elgesys apibrėžiamas, kaip jaunimo prieštaravimas, nusižengimas visuomenės normoms, padaryta nedidelė žala, tačiau teisiškai traktuojama, kaip pažeidimas už kurį yra teisiškai atsakoma. Delinkventais apibūdinami visi jaunuoliai, kurie yra linkę nusikalsti. Delinkventinis elgesys pasižymi nežymiais jaunimo netinkamais nusižengimais, kitiems asmenims sukelta skriauda, žala.

Atlikus Kėdainių ugdymo mokyklų tyrimą, galima daryti išvadas, jog delinkventinio elgesio problema mokykloje egzistuoja ir ji yra labai aktuali. Dažniausiai mokyklose per metus įgyvendinamos 1-2 delinkventinio elgesio mažinimui skirtos programos. Pasyvus tėvų dalyvavimas vaikų ugdymo procese, netinkamas tėvų auklėjimas, neužimtas vaikų laisvalaikis labiausiai lemia vaikų delinkventinį elgesį. Tėvų neįsitraukimą į ugdymo procesą, kaip svarbiausią veiksnių lemiantį vaikų delinkventinį elgesį ženkliai dažniau įvardino mokytojai nei socialiniai pedagogai ir psichologai . Mokyklose už delinkventinio elgesio programų rengimą ir įgyvendinimą dažniausiai yra atsakingi socialiniai pedagogai, mokyklos psichologai, mokytojai ir auklėtojai. Efektyviausiomis prevencinėmis priemonėmis įgyvendinant delinkventinio elgesio mažinimo prevenciją įvardintas vaikų popamokinis užimtumas, visos mokyklos bendradarbiavimas ir mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje.

Tyrimo metu taip pat nustatyta, jog vykdant delinkventinio elgesio prevencijų programas profesinių žinių ir įgūdžių pedagogams užtenka tik iš dalies. Profesinių žinių įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas dažniau nepakanka 50-59 metų respondentams nei 22-29 metų respondentams bei dirbantiems daugiau nei 15 nei iki 5 metų respondentams ($p<0,005$). Tyrimo analizė atskleidė, jog didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog yra tikslinga tėvus įtraukti į prevencinę veiklą. Siekiant įtraukti tėvus į delinkventinio elgesio

prevenciją, pedagogai dažniausiai tėvus informuoja informaciniais pranešimais, rengia bendras šventes bei bendras paskaitas, taip pat atlieka tėvų apklausas.

Daugiausiai tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog dalyvaujant tėvams delinkventinio elgesio prevencinėje veikloje pavyko spręsti nepagarbos pedagogams ir patyčių problemas, taip pat dalyvaujant tėvams pavyko spręsti bėgimo iš pamokų problematiką, smurto tarp vaikų ir chuliganizmo problematiką. Siekiant mažinti delinkventinio elgesio vaikų paplitimą, svarbiausia ir efektyviausia priemonė būtų moksleivių išvykos į prevencijos, dienos centrus, įkalinimo įstaigas, taip pat tėvų, pedagogų ir vaikų konsultacijų prieinamumas, tėvų ir mokyklos komisijos sudarymas siekiant spręsti delinkventinio elgesio problematiką.

Tyrimo hipotezė – Tėvų įtraukimas į mokyklos prevencinę veiklą, padidina prevencinės veiklos efektyvumą, **nepasitvirtino**.

SUMMARY

Pedagogic assumptions of children delinquent behaviour's prevention at school. Final master work.

Key words: Delinquency, prevention, school, parents.

The object of the work is the assumptions of children delinquent behaviour's reduction. The aim of the work is to reveal the assumptions of children delinquent behaviour's prevention at schools. There are four main tasks raised in the final master work for reaching this goal. The aim of the work is elaborated by tasks which have determined such a structure of the work: firstly the family's influence on children behaviour is defined, the conception and spread of delinquency, further the ways and methods of delinquent behaviour's prevention are analysed. The work's methodology which has helped to solve above mentioned tasks consists of the methods of research literature and inquiry's analysis.

After analysing research literature it was designated that delinquent behaviour is defined as youth contradiction, trespass on public norms, minor harm is made, but it is stated lawfully as legally responsible breach. Delinquents are called all young people who tend to commit a crime. Delinquent behaviour is distinguished as minor misdoings of young people and harm done to other people.

Having done the research in Kedainiai schools, the conclusion that the problem of delinquent behaviour at school exists and it is very topical can be made. It is usually implemented 1 or 2 programs devoted to decreasing of delinquent behaviour. Delinquent behaviour is mostly influenced by parents' passive participation in children's educational process, inappropriate upbringing and unoccupied freetime of young people. Passive participation of parents in children's educational process as the main factor of delinquent behaviour was mostly named by teachers than social workers or psychologists. Social workers, school psychologists and teachers are usually responsible for preparation and fulfilment of delinquent behaviour's programs. As the most effective prevention means of the implementation of the delinquent behaviour's decreasing were named after school activities for children, collaboration of all school community and pupils' participation in preventive actions.

The research also has showed that fulfilling the prevention of delinquent behaviour programs, teachers only partly have professional knowledge and skills. Respondents of age 50-59 more often are short of professional knowledge than respondents of age 22-29 and having work experience for more than 15 years comparing to those working more than 5 years while fulfilling

the prevention of delinquent behaviour programs. It was also discovered that the biggest part of respondents stated that it was purposeful to involve parents in preventive activities. Trying to involve parents into the prevention of delinquent behaviour ,teachers usually inform parents sending them messages, organising different events and lectures,also making some inquiries.

The biggest part of respondents stated that parents participation in the prevention of delinquent behaviour has helped to solve the problems of teachers' disrespect and sneering.it has also helped to improve attendance of lessons, the problem of violence was solved too.Trying to reduce the incidence of delinquent behaviour,the most important and efficient mean would be pupils' excursions to preventive centers, day's centers, penitentiary institutions, also consultations available for parents,children and teachers,forming committeesof parents and teachers seeking to solve the problem of delinquent behaviour.

Hypothesis of the research – involving parents into the preventive activity of a school increases the efficiency of preventive activity **does not prove correct** .

PRIEDAI

Gerbiamas respondente,

Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studentas Dainius Leikauskas atlieka baigiamojo darbo tyrimą. Šio tyrimo tikslas –atskleisti delinkventinio elgesio prevencijos prielaidas mokykloje.

Prašome Jūsų atkreipti dėmesį, jog, kaip teigiama Edukologijos žodyne delinkventinis elgesys arba „delinkvencija“ – jaunimo polinkis nusikalsti. Delinkventinis elgesys – tai moralinių elgesio normų pažeidimai. Delinkvencija –elgesio nukrypimas, traktuojamas kaip teisiškai baustinas.

Klausimynas yra **anoniminis**, nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia. Tyrimo duomenys bus panaudoti tik magistriniame darbe. Tinkamiausius atsakymus pažymėkite.

1. **Jūsų nuomone, ar aktuali delinkventinio elgesio problema mokykloje?** *(Pažymėkite tinkamą atsakymą)*

- ☐ labai aktuali
- ☐ problema egzistuoja
- ☐ problema neryški
- ☐ tokios problemos nėra

2. **Kiek prevencinių programų per pastaruosius metus įgyvendinta Jūsų mokykloje siekiant mažinti vaikų delinkventinį elgesį?** *(Pažymėkite tinkamą atsakymą)*

- ☐ 1-2 programos
- ☐ 3-4 programos
- ☐ 5 ir daugiau programų
- ☐ Nei vienos

3. **Kaip manote, ar šeimos sudėtis daro įtaką vaiko delinkventiniam elgesiui ?** (Prašome įvertinti teiginius, pažymint **po vieną** atsakymą **kiekvienoje** eilutėje)

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Vaikai iš pilnų šeimų mažiau linkę delinkventiniam elgesiui				
2.	Nepilnų šeimų vaikai dažniau linkę į delinkventinį elgesį				
3.	Turtingų šeimų vaikai dažniau linkę į delinkventinį elgesį				
4.	Asocialių šeimų vaikai dažniau linkę į delinkventinį elgesį				
5.	Šeima vaiko delinkventiniam elgesiui įtakos neturi				

4. **Kaip manote, kokie veiksniai lemia vaikų delinkventinį elgesį?** (Prašome įvertinti teiginius, pažymint **po vieną** atsakymą **kiekvienoje** eilutėje)

Eil. Nr.	Teiginiai	Mažai svarbūs	Ko gero svarbūs	Svarbūs	Labai svarbūs
1.	Netinkamas auklėjimas šeimoje				
2.	Netinkama mokyklos aplinka				
3.	Individualūs veiksniai				
4.	Veiksniai susiję su žiniasklaida				
5.	Neužimtas vaikų laisvalaikis				
6.	Netinkama socialinė ekonominė padėtis				
7.	Netinkamas specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų) požiūris				
8.	Neigiama bendraamžių įtaka				

9.	Neapibrėžti įstatymai, taisyklės				
10.	Delinkventinio elgesio toleravimas mokykloje				
11.	Laiku nesuteikiama pedagoginė, psichologinė pagalba				
12.	Pasyvus tėvų dalyvavimas vaikų ugdymo procese				

5. **Kokioms delinkventinio elgesio mažinimo formomis Jūsų mokykloje dažniausiai vykdomos prevencinės programos?** *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint **po vieną** atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Vaikų patyčioms mažinti				
2.	Vaikų chuliganizmui mažinti				
3.	Alkoholio vartojimo mažinimui				
4.	Rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo mažinimui				
5.	Vaikų bėgimui iš pamokų mažinimui				
6.	Vaikų tarpusavio muštynių mažinimui				
7.	Socialinės atskirties mažinimui				
8.	Nepagarbos mažinimui				

6. **Kas, Jūsų manymu, Jūsų mokykloje daugiausiai dėmesio skiria rengiant ir įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas** *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Mokytojas				
2.	Auklėtojas				
3.	Socialinis pedagogas				
4.	Psichologas				
5.	Mokyklos administracija				
6.	Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas				
7.	Policijos atstovai				
8.	Vaikų tėvai				
9.	Tokio asmens nėra				

7. **Kas, Jūsų manymu, labiausiai lemia efektyvų delinkventinio elgesio prevencinių programų įgyvendinimą?** *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Mažai svarbūs	Ko gero svarbūs	Svarbūs	Labai svarbūs
1.	Mokinių dalyvavimas prevencinėje veikloje				
2.	Tėvų įsitraukimas į prevencinės veiklos įgyvendinimą				
3.	Popamokinis vaikų užimtumas				
4.	Visos mokyklos aktyvus bendradarbiavimas įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas				
5.	Kitų įstaigų (policijos, vaiko teisių ir kt.) aktyvus įsitraukimas į				

	prevencinių programų rengimą ir įgyvendinimą				
6.	Laiku suteikiama specialioji pedagoginė psichologinė pagalba.				
7.	Teigiamas specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų) požiūris				
8.	Tinkamas finansavimas				
9.	Tinkama specialistų kompetencija rengiant ir įgyvendinant delinkventinio elgesio prevencines programas				
10.	Raštiškos sutartys su mokiniu ir jo šeima				

8. Kokios delinkventinio elgesio prevencinės formos taikomos įgyvendinant prevencines programas? *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Aktyvus mokyklos ir tėvų bendradarbiavimas				
2.	Atliekami prevencinių programų poreikio ir efektyvumo tyrimai				
3.	Aktyvus skriaudėjo ir skriaudžiamojo įtraukimas į prevencines programas				
4.	Popamokinės veiklos didesnis užimtumas				
5.	Specialios pedagoginės pagalbos teikimas vaikui ir šeimai				
6.	Individualūs specialistų pokalbiai su vaiku ir jo tėvais				
7.	Delinkventinio elgesio mažinimo priemonių įtraukimas į visas				

	ugdomąsias pamokas				
8.	Organizuojamos įvairios paskaitos, konferencijos skirtos tėvams, vaikams ir pedagogams				
9.	Organizuojami meniniai konkursai (piešinių, rašinių ir pan.).				
10.	Įgyvendinamos tarptautinės prevencinės programos				

9. Ar Jums pakanka profesinių žinių ir įgūdžių, vykdant delinkventinio elgesio prevenciją mokykloje?

(Pažymėkite tinkamą atsakymą):

☐ pakanka

☐ nepakanka

☐ Iš dalies pakanka

10. Ar per pastaruosius dvejus metus tobulinote savo žinias, įgūdžius siekdamas(-a) efektyviai įgyvendinti delinkventinio elgesio prevencines programas? (Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Tobulinau seminaruose				
2.	Dalyvavau kvalifikacijos kėlimo kursuose				
3.	Savarankiškai tobulinu savo žinias (skaitau papildomą literatūrą, konsultuojuosi su kolegomis)				
4.	Nesitobulinau, nes neturiu tam finansinių galimybių				
5.	Nesitobulinau, nes tam sąlygų nesudaro mokyklos administracija				
6.	Nežinau, kur galima tobulinti savo gebėjimus įgyvendinant				

	delinkventinio elgesio prevencines programas				
--	--	--	--	--	--

11. Kas labiausiai apsunkina delinkventinio elgesio prevencinių programų įgyvendinimą?
(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Tėvų neaktyvus dalyvavimas				
2.	Specialistų kompetencijos trūkumas				
3.	Netinkamas švietimo įstaigos administracijos požiūris				
4.	Nepakankamas finansavimas				
5.	Metodinių priemonių ir informacijos trūkumas				
6.	Kitų institucijų (policijos, vaiko teisių apsaugos ir kt.) nenoras bendradarbiauti				
7.	Neefektyviai parengtas prevencinių programų turinys				
8.	Parengtos prevencinės programos nebeatitinka aktualumo, paskirties.				
9.	Prevencinės programos yra vienodos, dažniau jos yra formalios nei skirtos realiems tikslams pasiekti.				
10.	Prevencinių programų įgyvendinimas yra visiškai neefektyvus, būtina ieškoti kitų priemonių siekiant mažinti delinkventinį elgesį.				

12. Kaip manote, kokios delinkventinio elgesio prevencinės programos nesumažina delinkventinio elgesio mokykloje? *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Vaikų chuliganizmo				
2.	Vaikų nepagarbos pedagogams ir specialistams				
3.	Patyčių				
4.	Alkoholio vartojimo				
5.	Rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo				
6.	Bėgimo iš pamokų				
7.	Vagysčių				
8.	Reketo				
9.	Smurto tarp vaikų				
10.	Kita (įrašykite).....				

13. Kaip manote, ar tikslinga planuojant prevencinę veiklą įtraukti ir tėvus?

(Pažymėkite tinkamą atsakymą):

☐ taip

☐ ne

14. Kokius bendradarbiavimo metodus naudojate siekdami įtraukti tėvus į prevencinių programų rengimą bei įgyvendinimą? *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Rengiu informacinius pranešimus tėvams				
2.	Atlieku tėvų apklausas				
3.	Rengiamos tėvų, vaikų ir mokyklos bendruomenės bendros šventės, išvykos				
4.	Rengiamos tėvų ir specialistų bendros paskaitos prevencijų tematikomis				
5.	Rengiamos tėvų dienos po tėvų darbo valandų (po 17 valandos).				
6.	Klasėje steigiami tėvų klubai				
7.	Su kiekvienais tėvais dirbu individualiai				

15. Kokias, Jūsų nuomone, delinkventinio elgesio formas padedant mokinių tėvams pavyko spręsti mokykloje? *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Elgesio formos	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Vaikų chuliganizmo				
2.	Vaikų nepagarbos pedagogams ir specialistams				
3.	Patyčių				
4.	Alkoholio vartojimo				
5.	Rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimo				

6.	Bėgimo iš pamokų				
7.	Vagysčių				
8.	Reketo				
9.	Smurto tarp vaikų				
10.	Problemų išspręsti dalyvaujant tėvams nepavyko				

16. Kokias kitas priemones siūlytumėte naudoti siekiant mažinti šias vaikų delinkventinio elgesio formas? *(Prašome įvertinti teiginius, pažymint po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)*

Eil. Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Griežtinti įstatymus				
2.	Parengti naujas mokyklos ir vaikų elgesio ir atsakomybės taisykles				
3.	Pasirašyti sutartis su mokykla ir tėvais				
4.	Drausti visus vaikus nuo delinkventinio elgesio vaikų patiriamos skriaudos				
5.	Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą				
6.	Sudaryti tėvų ir mokyklos komisiją siekiant spręsti delinkventinio elgesio problematiką				
9.	Didinti konsultacijų prieinamumą tėvams, pedagogams ir vaikams.				
10.	Išvykos į prevencijos, dienos centrus, įkalinimo įstaigas				
9.	Specialių etatų steigimas, kurie būtų atsakingi už delinkventinio elgesio mažinimą				

10.	Tėvų klubo įsteigimas				
11.	Įpareigoti tėvus individualiai spręsti vaiko delinkventines problemas				
11.	Kita (įrašykite).....				

17. Jūsų lytis *(Pažymėkite tinkamą atsakymą):*

☐ vyras

☐ moteris

18. Jūsų amžius *(Pažymėkite tinkamą atsakymą):*

☐ 22 – 24 m.

☐ 25 – 29 m.

☐ 30 – 39 m.

☐ 40 – 49 m.

☐ 50 – 59 m.

☐ 60 m. ir daugiau.

19. Jūsų darbo stažas mokykloje *(Pažymėkite tinkamą atsakymą):*

☐ iki 5 metų

☐ 6-15 metų

☐ daugiau nei 15 metų

20. Jūs esate *(Pažymėkite tinkamą atsakymą):*

☐ mokytojas

☐ klasės auklėtojas

☐ administracijos darbuotojas

☐ socialinis pedagogas

☐ spec. pedagogas

☐ psichologas

☐ kita *(įrašykite)*.....

